

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

KUR'ÂN'DA MAĞFİRET

Abdullah ÖZÜÇALIŞIR

Diyarbakır 2016

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

KUR'ÂN'DA MAĞFİRET

Abdullah ÖZÜÇALIŞIR

Danışman
Prof. Dr. Muhammed ÇELİK

Diyarbakır 2016

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “ Kur’ân’da Mağfiret “ adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Abdullah Özçalışır

KABUL VE ONAY

Abdullah Özüçalişir tarafından hazırlanan “ Kur’ân’da Mağfiret “ adındaki çalışma, 01/04/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Ana Bilim Dalında, Doktora Tezi olarak oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Muhammed ÇELİK

Prof. Dr. Ali AKAY

Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ

Doc. Dr. Yahya SUZAN

Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI

ÖN SÖZ

Bu çalışmamızın hedefi Kur'ân-ı Kerîm'de Mağfiret konusunu incelemektir. Bu konuyu seçmemizin en önemli sebebi, Kur'ân-ı Kerîm'de mağfiretle ilgili ayetlerle sıklıkla karşılaşmamıza rağmen, bu meselenin yeterince akademik çalışmalarda yer almamış olmasıdır. Günlük hayatta bu kavramın sıklıkla kullanılması onu bahse konu yapmayı gerektiren bir başka unsurdur. İleride kaynaklarıyla geniş bir şekilde açıklanacağı gibi Allah'ın mağfireti çok büyük bir lütuftur. Bir müslümanın bir günahının mağfiret edilmesi demek, o günahın af edilmekle birlikte örtülmesi demektir. Bu, Allah'tan başka hiç kimsenin o günaha muttali olmaması anlamına gelir.

Günümüz insanının Tefsir ilmine olan ihtiyacının, daha çok “Konulu Tefsir” metoduyla hazırlanmış çalışmalara olduğu hemen hemen genel kabul gören bir husustur. Bu ilim dalı, Kur'ân'ın tamamını tefsir etmek yerine, bir konunun Kur'ân'da ana hatlarıyla nasıl olduğunu inceleyip ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece Kur'ân'ın bahsi geçen konu hakkındaki hükmü açık bir şekilde anlaşılmış olur. Kavram çalışmaları bir nevi “Konulu Tefsir” olduğundan tez konumuzu “Kur'ân'da Mağfiret” kavramı olarak tespit ettik. Oldukça geniş, mühim ve ciddi olan bu konuda yaptığımız bu çalışmanın dikkat çekmesini ve başka çalışmalara vesile olmasını temenni ederiz.

Bu çalışmamızda ayet meallerini Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından olan Kur'ân Yolu Meali' inden aldık.

Konuyu belirleyip çerçevesini tayinden bitirinceye kadar, çalışmamın istiklalini zedelemeyen yapıcı ve yol gösterici katkılarından ötürü tez Danışmanım Prof. Dr. Muhammed Çelik'e teşekkür ederim. Ayrıca tez takip komitesi üyeleri Prof. Dr. Ali AKAY ve Prof. Dr. Abdurrahman Acar'a katkıları için teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bu çalışmamızın, Kur'ân araştırmalarına katkı sağlamasını, bize ahiret azığı olmasını ve *“Elbette ki o zikri Biz indirdik Biz. Onu koruyacak olan da Biz' iz, Biz' iz”* (Hicr, 15/9) ayetinin harimi küdsisine dâhil olmamıza vesile eylemesini keremi bol Rabbimizden niyaz ederiz.

Abdullah Özüçalışır

DİYARBAKIR-2016

ÖZET

Konusu “Kur’ân’da Mağfiret” olan çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında uluhiyyet ve rububiyyet anlayışlarını, bu anlayış ve inançların mağfiret ile olan ilişkilerini inceledik. Uluhiyyet ve rububiyyet anlayışlarının başta Kur’ân’ın nazil olduğu ortam olan Mekke ve Medine’de, ayrıca civar bölgelerdeki müşrikler ile semavi dinler Yahudilik ve Hristiyanlık olmak üzere İslam’ın dışındaki inanç sistemlerinde nasıl olduğunu inceledikten sonra Kur’ân’daki rububiyyet ve uluhiyyet anlayışını ortaya koymaya çalıştık. Uluhiyyet ve Rububiyyet kavramlarını inceledikten sonra bunun mağfiretle olan ilgilerini izah etmeye çalıştık.

Birinci Bölümde, Mekki surelerde mağfiret meselesini ele aldık. Bu bölümde mağfirete nail olabilmenin şartları, peygamberler hakkında söz konusu olan Allah’ın mağfireti ele aldığımız meselelerdendir. Yine Allah’tan mağfiret dilemek anlamını ifade eden İstiğfârî bu bölümde izah etmeye çalıştık. Mağfiret kelimesinin Kur’ân’da fiil olarak varid oluşunun gösterdiği hususiyetler, Esmayi Hüsna’dan biri olarak mağfiret, mağfiretle ilgili kavramlarla, mukabil kavramlar ele aldığımız meselelerdendir. İkinci Bölümde, Medeni surelerdeki ayetlerde mağfiretle ilgili meseleleri ele aldık. Bu çerçevede Mekki surelerden ayrı olarak öne çıkan belli başlı konuları tespit ettik. Allah’ın kimleri mağfiret edeceği, kimleri mağfiret etmeyeceği konularını izah etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler

Ulûhiyyet, Rubûbiyyet, Mağfiret, Günah, Tevbe

ABSTRACT

Our study which is the concept of it “Forgiveness in the Qur’an” consists of an introduction and two sections. We have examined in the introduction understanding of divinity and the lordship (*rububiyyet*) and the relationships between this understandings and faiths with the concept of the forgiveness.

After we have examined how it is and how it is perceived the understanding of divinity and the lordship (*rububiyyet*) in the Mecca and Medina which the Qur’an was revealed, also in the surrounding area with polytheists and with two monotheistic religions Christianity and Judaism and with other belief systems other than Islam, we have tried to explain the understanding of divinity and the lordship (*rububiyyet*) in the Qur'an. After reviewing the divinity and the lordship (*rububiyyet*) we have tried to explain the relevance of these beliefs with the concept of forgiveness.

We have discussed the concept of forgiveness in the surahs was revealed in Mecca in the first section. In this section the conditions of factors of achieving the forgiveness and the forgiveness of Allah which is manifested on prophets, issues that we have dealt download. Also we have tried to explain in this section the repentance which means request forgiveness from Allah. The characteristics showed as a verb the usage of the word of forgiveness in the Qur'an and the forgiveness as a name of Allah, the some of Qur'anic concepts which related and corresponding to concepts with forgiveness is from the issues that we have dealt download.

We have tried to explain issues which related forgiveness in the verses Qur'an's surahs was revealed in Medina in the second section. In this context We have identified the prominent main issues as distinct from surah was revealed in Mecca: We tried to explain the issues whom in God's forgiveness and whom God will not forgive.

Abstract

Godhead, Lordship, Forgiveness, Sin, Repentance

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ.....	1
ULÛHİYYET VE RUBÛBİYYET ALGILARI VE MAĞFİRETLE İLGİSİ.....	1
1. ULÛHİYYET (İLAHLIK) ALGILARI.....	1
1. 1. Müşriklerde Ulûhiyyet Algısı.....	2
1. 2. Yahudilerde Ulûhiyyet Algısı.....	3
1. 3. Hıristiyanlarda Ulûhiyyet Algısı	6
1. 4. Diğer Bazı Ulûhiyyet Algıları	8
1. 5. Kur'ân'da Ulûhiyyet İnancı.....	10
1. 5. 1. Kur'ân'da İlah Kavramı.....	10
1. 5. 2. Şirk Tanrılarını Ret.....	13
1. 5. 3. Hak İlah'ın Vasıfları.....	15

2. MAĞFİRETİN ULÛHİYYETLE İLGİSİ.....	16
3. RUBÛBİYYET (RABLIK) ALGILARI	19
3. 3. Müşriklerde Rubûbiyyet Algısı.....	20
3. 4. Yahudilerde Rubûbiyyet Algısı.....	22
3. 3. Hıristiyanlarda Rubûbiyyet Algısı.....	244
3. 4. Kur'ân'da Rubûbiyyet İnancı	266
4. MAĞFİRETİN RUBÛBİYYETLE İLGİSİ.....	288

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKKÎ SÛRELERDE MAĞFİRET

1. 1. MAĞFİRET KAVRAMI.....	31
1. 1. 1. Kelime Anlamı	33
1. 2. MAĞFİRETİN FİİL OLARAK GELİŞİ	345
1. 2. 1. Mazi.....	356
1. 2. 2. Muzari	399
1. 2. 3. Emri Hazır.....	41
1. 3. MAĞFİRETİN İSİM OLARAK GELİŞİ	442
1. 3. 1. Mağfiret-Ğüfran	465
1. 4. İSTİĞFAR	476
1. 4. 1. İstiğfâr	476
1. 4. 2. Müslümanlar İçin İstiğfâr	50
1. 4. 3. Gayri Müslimler İçin İstiğfâr.....	53
1. 4. 4. Mağfirette Zaman Unsuru.....	57
1. 4. 5 Mağfirette Mekan Unsuru	58
1. 5. ALLAH'IN PEYGAMBERLERİNİ MAĞFİRETİ.....	60
1. 5. 1. Peygamberlerin İsmet Sıfatı	61
1. 6. MAĞFİRETE MAZHAR OLAN PEYGAMBERLER	68

1. 6. 1. Hz. Âdem (a.s.).....	68
1. 6. 2. Hz. Nûh (a.s.)	70
1. 6. 3. Hz. Mûsâ (a.s.)	71
1. 6. 4. Hz. Davûd (a.s.).....	73
1. 6. 5. Hz. Muhammed (s.a.v.)	76
1. 7. ALLAH'IN MAĞFİRETİNE NAİL OLABİLMENİN ŞARTLARI.....	80

İKİNCİ BÖLÜM

MEDENİ SÛRELERDE MAĞFİRET

2. 1. MAĞFİRET İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	83
2. 1. 1. Günah	83
2. 1. 2. Nedamet (pişmanlık)	87
2. 1. 3. Tevbe	89
2. 1. 4. Dua	92
2. 1. 5. Rıza.....	95
2. 1. 6. Hilim.....	98
2. 1. 7. Merhamet.....	99
2. 1. 8. Af.....	102
2. 1. 9. Takva	103
2. 2. MAĞFİRETİN MUKABİLİ KAVRAMLAR	109
2. 2. 1. Hesab	109
2. 2. 2. Gazab.....	114
2. 2. 3. Azab.....	115
2. 2. 4. İkab.....	120
2. 2. 5. Mihal	123
2. 2. 6. Lanet.....	125
2. 3. ESMAYİ HÛSNA-MAĞFİRET.....	127
2. 3. 1. Mağfired İfade Eden Esmayi Hüsna.....	128

2. 3. 1. 1. Ğafûr	129
2. 3. 1. 2. Ğaffâr	134
2. 3. 1. 3. Ğâfirü'z-Zenbî	139
2. 3. 1. 4. Ehlü'l-Mağfire	142
2. 3. 1. 5. Zû-Mağfire	143
2. 3. 1. 6. Vâsiü'l-Mağfire.....	146
2. 3. 1. 7. Hayrü'l-Ğâfirîn	148
2. 3. 2. Mağfiretle Yakın Anlamlı Esmâ-i Hüsna.....	149
2. 3. 2. 1. Rahmân	150
2. 3. 2. 2. Rahîm	153
2. 3. 2. 3. Afûvv	156
2. 3. 2. 4. Tevvâb.....	159
2. 3. 3. Mağfiretin Mukabili Esmâ-i Hüsna.....	162
2. 3. 3. 1. Şedidü'l-İkab.....	162
2. 3. 3. 2. Şedidü'l-Azab	166
2. 3. 3. 3. Şedidü'l-Mihal	168
2. 3. 3. 4. Seriü'l-Hisab	170
2. 3. 3. 5. Kâhir.....	173
2. 3. 3. 6. Kâhhâr	176
2. 3. 3. 6. el-Müntekîm-Zü'ntikâm.....	178
SONUÇ	181
KAYNAKÇA	184

MEKKÎ SÛRELER

SIRA NO	SÛRENİN ADI	İNİŞ SIRASI	KUR'ÂN'DAKİ SIRASI
1	Alak	1	96
2	Kalem	2	68
3	Müzzemmil	3	73
4	Müddessir	4	74
5	Fâtiha	5	1
6	Tebbet	6	111
7	Tekvîr	7	81
8	A'lâ	8	87
9	Leyl	9	92
10	Fecr	10	89
11	Duhâ	11	93
12	İnşirâh	12	94
13	Asr	13	103
14	Âdiyât	14	100
15	Kevser	15	108
16	Tekâsür	16	102
17	Mâ'ûn	17	107
18	Kâfirûn	18	109
19	Fil	19	105
20	Felâk	20	113
21	Nâs	21	114
22	İhlâs	22	112
23	Necm	23	53
24	Abese	24	80
25	Kadr	25	97
26	Şems	26	91
27	Burûc	27	85
28	Tîn	28	95
29	Kureyş	29	106
30	Kâri'a	30	101
31	Kıyâme	31	75
32	Hümeze	32	104
33	Murselât	33	77
34	Kâf	34	50
35	Beled	35	90
36	Târık	36	86
37	Kamer	37	54

MEKKÎ SÛRELER

SIRA NO	SÛRENİN ADI	İNİŞ SIRASI	KUR'ÂN'DAKİ SIRASI
38	Sâd	38	38
39	A'râf	39	7
40	Cin	40	72
41	Yâsîn	41	36
42	Furkân	42	25
43	Fâtır	43	35
44	Meryem	44	19
45	Tâ-Hâ	45	20
46	Vâkı'â	46	56
47	Şu'ârâ	47	26
48	Neml	48	27
49	Kasas	49	28
50	İsrâ	50	17
51	Yûnus	51	10
52	Hûd	52	11
53	Yûsuf	53	12
54	Hicr	54	15
55	En'âm	55	6
56	Sâffât	56	37
57	Lokmân	57	31
58	Sebe'	58	34
59	Zümer	59	39
60	Mü'min	60	40
61	Fussilet	61	41
62	Şûrâ	62	42
63	Zuhruf	63	43
64	Duhân	64	44
65	Câsiye	65	45
66	Ahkâf	66	46
67	Zâriyât	67	51
68	Ğâşiye	68	88
69	Kehf	69	18
70	Nahl	70	16
71	Nûh	71	71
72	İbrâhîm	72	14
73	Enbiyâ	73	21
74	Mü'minûn	74	23

MEKKÎ SÛRELER

SIRA NO	SÛRENİN ADI	İNİŞ SIRASI	KUR'ÂN'DAKİ SIRASI
75	Secde	75	32
76	Tûr	76	52
77	Mülk	77	67
78	Hâkka	78	69
79	Me'âric	79	70
80	Nebe'	80	78
81	Nâzi'ât	81	79
82	İnfitâr	82	82
83	İnşikâk	83	84
84	Rûm	84	30
85	Ankebût	85	29
86	Mutaffîfîn	86	83

MEDENÎ SÛRELER

SIRA NO	SÛRENİN ADI	İNİŞ SIRASI	KUR'ÂN'DAKİ SIRASI
1	Bakara	87	2
2	Enfâl	88	8
3	Âl-i İmrân	89	3
4	Ahzâb	90	33
5	Mümtehine	91	60
6	Nisâ	92	4
7	Zilzâl	93	99
8	Hadîd	94	57
9	Muhammed	95	47
10	Ra'd	96	13
11	Rahmân	97	55
12	İnsan	98	76
13	Talâk	99	65
14	Beyyine	100	98
15	Haşr	101	59
16	Nûr	102	24
17	Hac	103	22
18	Münâfikûn	104	63
19	Mücâdele	105	58
20	Hucurât	106	49
21	Tahrîm	107	66
22	Teğâbun	108	64
23	Saff	109	61
24	Cumu'a	110	62
25	Fetih	111	48
26	Mâide	112	5
27	Tevbe	113	9
28	Nasr	114	110

KISALTMALAR

<i>Arş.</i>	: Araştırma
<i>a.s.</i>	: Aleyhisselâm
<i>b.</i>	: Bin
<i>Bkz.</i>	: Bakınız
<i>b. y.</i>	: Basımevi yok
<i>Çvr.</i>	: Çeviren
<i>Der.</i>	: Derleyen
<i>Derg.</i>	: Dergisi
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>DİB</i>	: Diyanet İşleri Başkanlığı
<i>Fak.</i>	: Fakültesi
<i>Hız.</i>	: Hazreti
<i>Haz.</i>	: Hazırlayan
<i>hk</i>	: Hakkında
<i>Kom.</i>	: Komisyon
<i>Krş.</i>	: Karşılaştırım
<i>M.</i>	: Milâdî
<i>md.</i>	: Maddesi
<i>M. Ö.</i>	: Milattan Önce
<i>M. S.</i>	: Milattan Sonra
<i>MEB</i>	: Milli Eğitim Bakanlığı
<i>Müt.</i>	: Mütercim
<i>Nşr.</i>	: Neşreden
<i>ö.</i>	: Ölümü
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>s.a.v.</i>	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
<i>TDV</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı
<i>Thk.</i>	: Tahkik
<i>Thrc.</i>	: Tahric
<i>Trc.</i>	: Tercüme
<i>ts.</i>	: Tarihsiz/tarih yok
<i>Vb.</i>	: Ve benzeri
<i>Vd</i>	: Ve diğerleri

GİRİŞ

ULÛHİYYET VE RUBÛBİYYET ALGILARI VE MAĞFİRETLE İLGİSİ

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın mağfiretini daha iyi anlayabilmek için Kur'ân'ın nazil olduğu dönem ve ondan önceki dönemlerdeki ulûhiyyet ve rubûbiyyet hakkındaki anlayışları iyi anlamak gerekir. Bu sayede Kur'ân-ı Kerîm'in yanlış anlayışları yıkarak yerine hakiki rububiyet ve uluhiyyetin ancak Allah'a ait olabileceği gerçeğini nasıl ortaya koyduğu daha iyi anlaşılacaktır. Kur'ân, ancak noksanlardan münezze, kâmil rubûbiyyet ve ulûhiyyet vasıflarına sahip bir ilahın mağfiret etme yetkisine sahip olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle biz de çalışmamızın giriş kısmında mağfiret kavramının ulûhiyyet ve rubûbiyyet ile olan ilişkisini incelemeye çalıştık.

1. ULÛHİYYET (İLAHLIK) ALGILARI

İlah kelimesi, elehe-ye'lehu veya tefau'l şekli olan teellehe' den gelir. Çoğulu aliheh'tir. Kur'ân'da batıl ilahları anlatır.

ءَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ ۙ إِلَهَةً ۚ إِنَّ يُرِيدَنَّ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَّا تُعْنَى عَنْ ۙ شَفَاعَتِهِمْ شَيْئًا وَلَا يُنْفَعُونَ

"O'nu bırakıp da başka ilâhlar mı edineyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermek istese, onların şefaati bana hiçbir fayda sağlamaz ve beni kurtaramazlar." (Yâsîn, 36/23).

İlah, Allah'a ait bir isim olmakla birlikte Arapçada cins isim olduğundan batıl ilahlar için de kullanılmaktadır.¹ Taberî bu yorumu kabul etmemekte, Arapların ilah kelimesini sadece Allah için geldiğini² nakilleri ile zikretmektedir.

İlah kelimesi ıstılahi olarak, gerçek ilah olmasa bile, çeşitli kimseler tarafından tapınmaya layık görülmüş her varlık, tapınılan mabud anlamındadır.³ Her ne kadar layık ve müstahak olmasa da ulûhiyyet atfedilen her varlık ilahlaştırılmış olur.⁴ Bunu yapan kişi farkında olsun olmasın durum değişmez. Çünkü ibadet, kulluk etme işi cehalet kabul etmeyen çok ciddi bir iştir. Burada Kur'ân nazil olurken dünyada var olan Ulûhiyyet anlayışları hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1. 1. Müşriklerde Ulûhiyyet Algısı

Müşrik Araplar ümmi bir toplum idi. Çoğu bilgi kaynakları genel olarak sözlü ve ezbere dayanıyordu. Okuma yazma bilenlerin oranı çok düşüktü. Bu nedenle Kur'ân öncesi yazılı kaynaklara ulaşmak zordur.⁵ Arapların tarihi, kültürü ve inançları konusunda, gerek batılı ve gerekse İslam âlimleri tarafından yapılan pek çok çalışma mevcuttur. Yeri geldiğinde elbette bunlardan istifade edeceğiz. Ama bizim esas kaynağımız en güvenilir kaynak olan Kur'ân olacaktır. Çünkü Kur'ân, hem müşrik Arapların ve diğer kavimlerin yanlış olan ulûhiyyet inançlarını hem de doğru olan ulûhiyyet inancını en iyi bir şekilde açıklamaktadır.

Müşrikler İlah'ın bir tek ilah olduğuna inanmıyorlardı.⁶ Bu nedenle Arap Yarımadası'nda her bölgede her şehirde ayrı ayrı putlara tapılıyordu. Her kabilenin ayrı bir putu vardı. Hatta her evde bir putun mevcut olduğu müşriklerin evden çıkarken yaptıkları son işin o puta dokunmak olduğu, eve girerken de yaptıkları ilk

---

¹ el-İsfahânî, er-Rağıb (ö. 425), **Müfredâtu Elfazi'l-Kur'ân, ELH md.**, thk, Safvan Adnân Dâvûdî, ed-Dâru'sh-Şamiyye, Beyrût 2009-1430, s. 82-83; Yıldırım, Suat, **Kur'ân'da Uluhiyyet**, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2010, s. 147.

² et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310), **Camia'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân**, ed-Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrût 1992, 1/82-83.

³ ez-Zamahşerî, Ömer b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Carullah (ö. 638), **el-Keşşâf an Hakâiku't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucûhi't-Te'vil**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 2009. s.26; el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddin, **el-Kamûsü'l-Muhît**, Mektebetü't-Ticareti'l-Kübra, Mısır ts, 4/280.

⁴ İsfahânî, **Müfredât, ELH md.**, s. 82-83.

⁵ Çağatay, Neş'et, **İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, 3. Baskı, A.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara 1971. s. 104.

⁶ Sâd. 38/5.

işin o puta dokunmak olduğu kayıtlarda mevcuttur.⁷ Müşrikler, taştan, tahtadan ve çeşitli madenlerden yaptıkları bazı temsillere tapınıyorlardı. Aslında bu temsillerin adı altında cinlere, meleklerle tapıyorlardı. Çeşitli dişi tanrıçalar adı altında da şeytanlara tapıyorlardı.⁸ Birçok müfessir, “Şeytana uyup dişilere taptıkları için aslında şeytana tapmış oluyorlardı” demektedirler.⁹

Müşrik Araplar, Allah inancına sahip idi. Yeri ve semavatı yaratanın Allah olduğuna inanıyorlardı. Ancak Allah’ın bazı yetkilerini ve sıfatlarını kendilerinden üstün gördükleri kimi varlıklara veya nesnelere vererek Allah’a ortak koşuyorlardı. Korktukları veya sevdikleri varlıkları kutsuyor ve onlara Ulûhiyyet atfediyorlardı. Onları kurtarıcı ve koruyucu olarak görüyorlardı.¹⁰ Müşrikler ahirete de inanmıyorlardı. Onlara göre ölümden sonra dirilme de yoktu. Kur’ân bunu bize birçok ayette haber vermektedir.¹¹

Bütün bu veriler gösteriyor ki müşrikler, uluhiyyet inancı konusunda tam bir şirk içerisindedirler. Allah’a inanmakla birlikte, ulûhiyyette Allah’a ortaklar koşmuşlar, tevhid inancından uzaklaşmışlardır. Allah’a ait olması gereken ulûhiyyet vasıflarını, Allah’ın dışında başka başka varlıklara vermişlerdir. Lat, Menat, Uzza ve Hubel gibi bazı temsillere ilahlık atfetmişler. Meleklerle, cinlere ve şeytanlara tapınmışlar. Kutsadıkları bu varlıklardan meded ve şefaât beklemişlerdir. (Zümer, 39/3). Kendi elleriyle yaptıkları tahtadan, taştan varlıklara tapmışlardır.

1. 2. Yahudilerde Ulûhiyyet Algısı

Yahudilerin de müşriklerden geri kalır bir yanları yoktu. Yahudilik en eski bir inanç sistemi olmasına rağmen aslını koruyamamıştır. Eski Mısır, Filistin, Babil, İran, Roma ve Yunan inanç sistemlerinden etkilenmişler bir hayli değişikliklere

---

⁷ İbnü’l-Kelbî, **Kitabu’l-Âsnâm**, Çev. Beyza Düşüngen, A.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara 1969. s. 39.

⁸ Sebe’ 34/41.

⁹ Taberî, **Tefsîr**, 34/41, hk, 5/291; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Fethu’l-Kadir el-Cami Beyne Fenneyyir-r-Rivayeti ve’d-Dirayeti min İlmi’t-Tefsîr**, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, Beyrût 1994-1415, 2/186-187; el-Beydâvî, Nasirüddin Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, **Envaru’t-Tenzil ve Esrarü’t-Te’vîl**, Dâr Sadr, Beyrût 2001, 1/241.

¹⁰ Ankebût 29/61-63.

¹¹ Yâsîn, 36/77-78; Vâkıâ, 56/47-48; Nâziât, 79/10-13.

uğramışlardır.¹² Roma'dan” baba-oğul” inancını, Eski Mısır'dan “Üzeyir (*uzaryus*) Allah'ın oğludur” (Tevbe, 9/30) gibi aslına uygun olmayan pek çok inanç sisteminin etkisinde kalmışlardır. Ferra, Yahudilerin “eğer Üzeyir Allah'ın oğlu olmasaydı Allah bütün Tevrat'ı onun kalbinde toplamazdı” dediklerini nakletmektedir.¹³ Taberî Hıristiyanların uluhiyyet konusunda, kendilerinden önce inkâra düşen Yahudilerin, putperestlerin durumuna düştüklerini ve onların sözlerine benzer sözler söylediklerini kaydetmektedir.¹⁴ Müfessirler, Yahudilerden hangi fırka veya gurubun, Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu iddia ettikleri konusunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir. Çünkü bütün Yahudiler bu konuda aynı inançta değillerdi.

Taberî, Allah, Üzeyir'in duasını kabul edip Tevrat'ı tekrar Üzeyir'in kalbine ilham etmiş, o da Tevrat'ı İsrail oğullarına bildirmiştir. İşte bunun üzerine İsrail oğullarından bazıları "Üzeyir, Allah'ın oğlu olduğu için Allah Tevrat'ı tekrar ona iade ettiğini nakilleri ile izah etmektedir. Yani bu düşünce onları böyle bir inanca sürüklemiştir.¹⁵ Yahudi halkın çoğu okuma yazması olmayan kişilerden meydana geliyordu. (Bakara, 2/78). Bunu fırsat bilen din bilginleri kendilerini yegâne otorite görüyor, din ve inanç konusunda helal-haram koyma yetkisini bile sadece kendilerinde görüyorlardı. Adeta bir nevi ilahlık iddiasında idiler. (Tevbe, 9/31). Zavallı halkı sömürüyor, dinlerini ve inançlarını ellerinde tutuyorlardı. Yahudi halk da bunlara uyuyor deyim yerindeyse tam bir “kula kulluk” yapıyorlardı. Haham ve papazları, kendilerine bir şeyi helal yapınca onlar onu helal görüyorlar, bir şeyi haram yapınca da onu haram sayıyorlardı.”¹⁶ Yahudi din bilginleri sadece halk ile değil aynı zamanda Tevrat ile de uğraşmışlar, Tevrat'ı değiştirip özellikle Allah ile ilgili hükümleri değiştirmişlerdir. (Nisa, 4/46) Allah'ın ulûhiyyet özelliklerini tahrif edip Allah'ı bir beşer gibi tasvir etmişlerdir. ulûhiyyete yakışmayan özellikleri Allah'a atfetmişler. Allah'a yaratılmışlarda bulunan hissi duygular izafe etmişler. “O'nun işleri bir akılla olur, Tanrı hatırlar, tahmin eder ve insanı yarattığına

---

¹² Tevbe, 9/29; Ebû Hayyan, el-Endelûsî, Muhammed b. Yusuf (ö.745), **Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît**, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrût ts. 5/31-33.

¹³ el-Ferra, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd (ö. 207), **Meâni'l-Kur'ân**, Tah, Ahmet Yusuf Necâtî, M. Ali en-Neccar, Dârü's-Surûr, Beyrût ts, 1/432.

¹⁴ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (ö, 310), **Câmia'l-Beyân**, Trc, Hisar Yayınları, İstanbul 1987, 9/282.

¹⁵ Taberî, **Tefsîr**, Trc, 2/78, hk, 6/350-353.

¹⁶ Tirmizî, **Tefsîru'l-Kur'ân**, Bab 9, Hadis No 3095.

pişman olur. Sina dağında yer O'nun basamağıdır. Kalbi vardır. Acı duyar, düşünür." Allah'a Tevrat'ta, Çoban, Tabip, Kılıç, Sur, Ateş ve Kaynak gibi isimler de verilmiştir.¹⁷ Hiçbir dinin hiçbir inancın Mabuduna yakıştıramayacağı acizlikler Allah'a yüklenmektedir. Güya "Hz. Yakup (a.s.) Allah ile güreşmiş ve Allah'ı yenmiştir. Bu nedenle ona İsrail (Tanrı ile uğraşan) ismi verilmiştir." (Tekvin, 22-32). "Kâinatı altı günde yarattı. Yorulduğu için yedinci günde dinlenir."¹⁸

Tanrının hâkimiyet sınırlarının, Hz. Davûd (a.s.) zamanında İsrail ülkesinin sınırlarında durduğunu iddia etmişlerdir. Zaten Yahudilik dinini bir kavmin bir ırkın dini haline getirmişler, Allah'ın İlahlığını da kendilerinin özel ilahı haline getirmişlerdir. Bunun da ötesinde her bir Yahudi kavminin ilahı da birbirinden ayrıydı. İsraililer Yahova'ya bağlıydılar. Yahova onların özel tanrısıdır. Moablılar ise kendi özel ilahları olan Kemoş'un hâkimiyetinde olduklarına inanırlar.¹⁹

Yahudiler ulûhiyyetin sadece Allah'a ait olduğuna inanmıyorlardı. Onlar da müşrik Araplar gibi birçok ilahın varlığına inanıyorlardı. Bu inançlarını Tevrat'larında açıkça belirtmişlerdir. "Ve Kral Ahaz, Şam tanrılarına kurban keser ve kendilerini vuran Şam ilahlarına kurban kesti ve dedi: Mademki Suriye krallarının ilahları onlara yardım ettiler, bana yardım etsinler diye bende onlara kurban keseceğim."²⁰

Bütün bu delillerden anlaşılıyor ki Yahudiler de müşrikler gibi şirkin içerisinde yüzüyorlardı. ulûhiyyeti Allah'ın yanında başka şahıs ve varlıklara da veriyorlardı. Yani hakiki ulûhiyyet inancı onlarda da yoktu. Bazı Yahudi fırkalar aynı müşrik Arap kavimleri gibi ahiret inancına da sahip değillerdi. Sadukiler ölümden sonra dirilmeye inanmıyorlardı. Yahudiler kendilerinin Allah'ın oğulları ve sevgili kulları olduklarına inanıyorlar.

"Yahudiler ve Hristiyanlar "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin Azâb ediyor? Doğrusu siz de O'nun

---

¹⁷ Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 36.

¹⁸ **Kitab-ı Mukaddes** (Eski ve Yeni Ahit II), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1953, Hâkimler, 11/23-24.

¹⁹ Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 37.

²⁰ Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 37.

yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine Azâb eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak o'nadır." (Mâide 5/18).

1. 3. Hıristiyanlarda Ulûhiyyet Algısı

Hıristiyanlarda da durum müşriklerin ve Yahudilerin durumundan pek farklı değildir. Onlar da kendilerinden önceki inanç sistemlerinden etkilenmişlerdir. Hz. İsa (a.s.)'a ulûhiyyet atfetmişler ona Allah'ın oğludur demektedirler.

"Yahudiler, Üzeyir Allah'ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesîh (İsa) Allah'ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürülüyorlar!" (Tevbe, 9/30).

Yine Yuhanna İncil'indeki şu sözler de bunu gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. "O vakit O'na (Hz. İsa'ya) dediler: Baban nerede? İsa cevabı verdi. "Siz ne beni tanırsınız ne de babamı. Eğer beni tanısaydınız babamı da tanırdınız."²¹

Hıristiyanlar şöyle derler. "Mesîh, Allah'ın oğludur." İlk nesiller, bu "oğul" kelimesini, hakiki manasında değil, mecazi manada kullanıyorlar ve bununla onun, Allah katında şerefli ve sevgili olduğunu ifade etmek istiyorlardı. Ama daha sonraki nesiller bunu hakiki manada anladılar. Hz. İsa (a.s.)'ı ilah olarak hatta Allah'a denk tutmaya başladılar. Öyle aşırı gittiler ki artık Yahudiler gibi kendilerini de Allah'ın oğlu ve sevimli kulları olarak görüyorlardı.

"Yahudiler ve Hıristiyanlar "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin Azâb ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine Azâb eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak o'nadır." (Mâide 5/18).

---

²¹ İncil (Müjde) İncilin Çağdaş Türkçe Çevirisi, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2009, Yuhanna (Geçerli Tanıklık) 7-8/191.

Hıristiyanlar Teslise (Baba-Oğul-Ruhu'l-Kudus) inanırlar.

"And olsun ki "Allah, için üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer diye geldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir Azâb isabet edecektir."(Mâide, 5/73).

Bu üç unsur, birbirine girdi ve gerçekten birmiş gibi kabul edildi. Bunu ilk olarak, miladi 325'te toplanan İznik konseyi ilân etti. Baba, oğul ve Ruhul-Kudus'ten ibaret bu üç varlık için ki bunlar ilâhlıkta birleşmişlerdir. Teslis kelimesi kullanılır oldu. İnciller İsa (a.s.)'ın vefatından sonraki 1-3. yüzyıllar arasında değişen zaman içinde yazıldı. İsa (a.s.)'a inen İncil'in aslı kaybolduğundan, onlar da Roma putperestliğinden etkilenmiştir.²² Râzî, Tevrat ve İncil'de Allah'ın gerçek Tevhîd inancı olmasına rağmen Ortodoksların ve Katoliklerin Teslis inancını benimsediklerini açıklamaktadır.²³

Hıristiyanlarda Yahudilerde olduğu gibi din bilginlerinin tam bir hâkimiyeti mevcuttur. Din bilginleri kiliseyi ve onun tüm yetkilerini ellerinde tutuyorlar. İstediklerini aforoz edip dinden çıkarma yetkisine bile sahiptiler. Dini konularda istedikleri hükmü veriyorlardı. Deyim yerindeyse tam bir ilahlık taslıyorlardı. Allah'ın helal kıldığını haram, haram kıldıklarını da kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda helal kılıyorlardı. Hıristiyan halk ise onların bu hükümlerine itiraz etmeden inanıyorlardı. Bilmeden cahilce onları ilahlaştırıyorlardı. "(Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edindiler. Hâlbuki onlara ancak tek ilâha kulluk etmeleri emr olundu. O'ndan başka tanrı yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır." (Tevbe, 9/31).

Tefsir bilgini Sûddî, şöyle der, "Onlar yüce Allah'ın kitabını arkalarına atarak din adamlarının hükümlerine başvurular. Bundan dolayı yüce Allah bu ayetin

---

²² Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 112, (Intcoduction a la Foi Catholique, Tr. Ch. Ehlinger, Paris 1968 den naklen.)

²³ er-Râzî, Fahrüddin, Muhammed b Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Teymî el-Bekrî, (ö. 616/1219), **en-Nubuvvât Vemâ Yetealleku Biha**, Thk, Ahmed Hicâzî es-Sekâ, Dârû'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kâhire 1406/1986, s. 42.

devamında “*Oysa onlara sadece tek ilaha kulluk etmeleri emredilmişti*” buyuruyor. Yani o tek ilah bir şeyi haram kılınca, o şey haram sayılacak, O'nun helal ilan ettiği şeyler helal bilinecek, koyduğu yasaya uyulacak ve verdiği hüküm yürürlüğe konacaktır.”²⁴ Tefsir bilgini Alûsî de “Çoğu tefsir bilginlerinin görüşüne göre bu ayetteki ilah edinmekten maksat, Kitap ehlinin din adamlarını evrenin ilahları saydıkları, böyle bir inanç taşıdıkları değildir. Buradaki ilah edinmekten maksat, onların din adamlarının kişisel emirlerine ve yasaklarına uymalarıdır.”²⁵

Hıristiyanlarda Yahudiler gibi kendilerini şirkin karanlık dehlizlerinde boğmuşlardır. Onların inanç sistemlerinde de ulûhiyyet sadece gerçek sahibi olan Allah'a ait değildir. Hz. İsa (a.s.)'ı, Ruhü'l-Kudus'u, ruhbanları, din adamlarını ulûhiyyet'te' Allah'a ortak koştular. Allah'a oğul isnat ettiler. Asli İncil'den Hz. İsa (a. s.)'ın esas öğretilerinden uzaklaştılar. Kiliselerin ve bağınaz ruhbanların cahilce geliştirdiği beşeri inanç sistemlerine körü körüne inanıp bağlandılar. İşte Hıristiyanlık âlemi bu durumda iken Kur'ân nazil olmaya başladı.

1. 4. Diğer Bazı Ulûhiyyet Algıları

Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde dünyada var olan bazı inanç sistemlerinin de uluhiyyet anlayışları hakkındaki düşüncelerine yer vermek istiyoruz. Çünkü bu inanç sistemlerindeki ulûhiyyet anlayışlarını kavradığımız zaman, Kur'ân'ın yerleştirmeye çalıştığı ulûhiyyet anlayışını daha iyi anlarız. Böylece ulûhiyyet anlayışlarının esas konumuz olan mağfîret ile olan yakın ilişkisi daha iyi anlaşılacaktır. Birkaç inanç sisteminin ulûhiyyet inancına değinelim.

Zerdüştlük'te (Mecusilik) ulûhiyyet inancı ikili sisteme dayanmaktadır. Zerdüş'tün Öğretisini Gathalar adını alan ve onun yazdığı sanılan kutsal kitaptan öğreniyoruz. Gatalara göre Tanrı, "Sonsuz iyilik" olan Ahura Mazda'dır. Tanrı'nın karşısında Kötülük Prensibini temsil eden, Angra Manyu vardır. İnsanlar bu iki güçten birini seçmek zorundadır. Ama bu iki ezeli gücün çekişmesi ebedi değildir. Bir gün

---

²⁴ Kutub, Seyyid, **Fî Zilali'l-Kur'ân**, Trc, M. Emin Saraç ve arkadaşları, Hikmet Yayınları, İstanbul ts. **9/31, hk, 9/ 263.**

²⁵ Kutub, **Tefsîr, 9/31, hk, 19/264.**

gelecek ve iyilik prensibi, yaratıcı Tanrı Ahura Mazda galip gelecektir.²⁶ Zerdüştlere kutsal kitabı, M.S. 5. yüzyıl civarında yazıya geçirilen Avesta'dır. Zaman içerisinde oldukça değişen Avesta'da en orijinal kısım Zerdüş'tün bizzat kendisine ait olduğu söylenen Gathalardır. Gathaların dışında dua ve ibadet formüllerini içine alan Yasna, Vendidad ve Yasht adında başka kitapçıklar da vardır. Bu eserler Avesta'ya şerh mahiyetinde olmaktan pek öteye gidememektedir.

Zerdüştlük akidesine göre, insanın Tanrı fikrine varmasında yardımcı en büyük aracı tabiattaki olağanüstü ahenktir. Zerdüştlük dünyaya bağlı ve laik bir dindir. Teolojik olmaktan ziyade etik bir yapısı vardır. Tanrı'nın kötülüğün sebebi olabileceğini reddeden Zerdüştlere, kötülük prensibini, neşet ettiği tanrı karşıtı bir ilah düşünmüşlerdir. Yeryüzünde var olan tüm kötülüklerde bu prensip ya da Angra Manyu sorumludur. Her iki ilah sürekli, fakat bir gün sona erecek olan bir savaşın içindedirler. Tanrı'nın kendisine eşlik eden sıfatları, altı ölümsüzler veya Amashraspandalar, zamanla ondan bağımsız melekler olarak düşünülmüştür.²⁷

Ahura Mazda ile Ehrimen ve onlara bağlı olan güçlerin çatışmasını esas alan bu öğretiye göre tüm iyi işlerin yaratıcısı Ahura Mazda ile tüm kötü şeylerin yaratıcısı Ehrimen arasında evrenin her yanında bir mücadele vardır. Bu düalizm iyi ve kötü şeklinde ahlaki alanda olduğu gibi ışık ve karanlık şeklinde fiziki âlemde de mevcuttur. Doğruluk ışık ile yalan karanlık ile nitelendirilmektedir. Bu inanç sistemine göre Ehrimen, evreni mükemmel bir şekilde yaratan Ahura Mazda'nın yarattığı her iyi ve faydalı şeye saldırarak onlara zarar vermektedir.²⁸

Zerdüştlük'te de çok ilahlı bir ulûhiyyet anlayışı mevcuttur.

Hinduizm'de Hint putperestleri de üç unsurdan, ya da üç "durum"dan oluşmuş bir ilâh kavramına inanırlardı. Onlara göre asıl ilâh bu üç unsurda ya da üç halde tecelli ederdi. "Brahma" ilâhın yaratma ve yoktan var etme durumundaki, Vişnu koruma ve gözetme durumundaki, Şifa ise yok etme ve ortadan kaldırma

---

²⁶ Görmez, Mehmet ve diğerleri, **Yaşayan Dünya Dinleri**, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 516.

²⁷ Görmez ve diğerleri, **Yaşayan Dünya dinleri**, s. 517.

²⁸ Kızıllı, Hayreddin, **Mecusilikte Ateş Sembolü**, A Grafik Yayınları, Diyarbakır 2014, s. 95.

durumundaki yansımaları (tecellileri) idi. Bu sapık inanca göre Vişnu, Brahma'da yoğunlaşan ilâhlıktan sızmış ve dönüşüme uğramış Oğul'du.²⁹

Haniflik ise, Kur'ân nazil olduğu sırada Arabistan da az da olsa mevcut olan bir inanç sistemi idi. Hanifler, Hz. İbrâhîm (a. s.)'ın hak dini üzerinde yaşayan kimselere verilen bir isimdir. Bunlar putlara tapmazdı. Allah'ın birliğine inanıyorlardı. Sayıları çok azdı. Hakiki ilahın vasıflarını bilmiyorlardı. Çok tanrıcılığa bir çözüm üretmiyorlardı. Her ne kadar inançları doğru ise de pratikte yok gibi idiler. Zaten Kur'ân nazil olduktan sonra Hanifler öğülmüş, Allah'ın birliğine inanma esasının insanın fitratında var edildiğini vurgulamıştır.

“(Yahudiler ve Hristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da Hristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, Hanif olan İbrâhîm'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi.” (Bakara, 2/135).

Kur'ân nazil olduğu esnada yeryüzünde mevcut olan ama yaygın olmayan, kabile dini olmanın ötesine geçemeyen pek çok inanç sistemi daha vardı. Neticede bunlarda kendilerini şirkten, çok tanrıcılıktan arındıramamışlardır.

1. 5. Kur'ân'da Ulûhiyyet İnancı

Kur'ân'nın en çok üzerinde durduğu konuların başında ulûhiyyet inancı gelmektedir. Kur'ân, ısrarla Allah'ın dışında tapınılan varlıkların ilah olamayacaklarını vurgulamış, hakiki bir ilahta bulunması gereken özellikler defalarca sıralamıştır. Biz bu konuyu üç başlık altında işleyeceğiz. Bunlar, Kur'ân'da İlah Kavramı, Şirk Tanrılarını Ret ve Hak İlah'ın Vasıfları konularıdır.

1. 5. 1. Kur'ân'da İlah Kavramı

Kur'ân'da ilah kelimesi, 96 yerde mücerret olarak gelmekte ve hak ilahın Allah olduğunu ifade etmektedir.

---

²⁹ Eliade, Mircea, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Çevr, Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000, 1/252-254; Görmez ve diğerleri, **Yaşayan Dünya dinleri**, s. 293.

“Allah, kendisinden başka ilah olmayan, Hayy ve Kayyumdur.” (Âl-i İmrân, 3/2).

“Eğer yüz çevirirlerse onlara de ki: Bana Allah yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben O'na dayanmaktayım ve O, o büyük Arş'ın Rabbidir.” (Tevbe, 9/129).

15 yerde ise çeşitli muttasıl zamirlere muzaf olarak gelir.

“Her halde hepinizin ilâhı, bir tek ilâhtır. Ondan başka bir ilâh yoktur. O Rahman ve Rahîm'dir.” (Bakara, 2/163).³⁰

2 defa tensiye olarak gelir.

“Allah demişti ki: ‘Ey Meryem oğlu İsa, sen mi insanlara: ‘Beni ve annemi, Allah'tan başka iki tane ilah edinin' dedin?’ ‘Hâşâ, dedi, sen yücesin, benim için gerçek olmayan bir şeyi söylemem bana yakışmaz. Eğer demiş olsam, sen bunu bilirsin, sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben ise senin nefsinde olanı bilmem. Çünkü gaybları bilen yalnız sensin!’” (Mâide, 5/116).

“Allah, buyurmuştur ki: İki ilâh edinmeyin. O, ancak bir ilahtır. Onun için yalnız benden korkun.” (Nahl, 16/51).

34 defa da cemi’ (çoğul) halinde gelir.

“De ki: ‘Şahitlik yönünden hangi şey daha büyüktür?’. De ki: ‘Allah, benimle sizin aranızda şahittir ve bana bu Kur’ân vahyolundu ki, onunla hem sizi, hem de sizden sonra kendisine ulaşan herkesi uyarayım. Allah'la beraber başka ilâhlar olduğuna siz gerçekten şahitlik eder misiniz?’ De ki: ‘Ben buna şahitlik etmem’. ‘O, ancak ve ancak bir tek ilâhtır ve gerçekten ben, sizin ortak tuttuğunuz şeylerden uzağım’ de.” (En’âm, 6/19).

“(Ey Muhammed!) De ki: ‘Eğer dedikleri gibi Allah ile birlikte ilâhlar olsaydı, o zaman bu ilâhlar Arş'ın sahibine bir yol ararlardı.’” (İsrâ, 17/42).³¹

---

³⁰ Ayrıca Bkz.: 16/22-18/110-20/88-21/108-22/34-29/46.

Mârife olarak yani el-ilah şeklinde hiç varid olmamıştır. Mücerret olarak geldiğinde genellikle, Arapçadaki te'kid ve hasr uslublarından biri olan Nefy-i ispat cümlesi içinde yer alarak, Tanrının ancak Allah olduğunu gösterir. (La ilahe illa Hûve vb. ibarelerde olduğu gibi).³²

İlah ismi aslında gerçek tanrıya ait bir isim olmakla beraber, Arapçada cins isim olarak kullanıldığından, batıl tanrılar için de kullanılır.³³ Gerçek ilah olmasa bile, bazı kimseler tarafından tapınmaya layık görülmüş olan her varlık, bu kelime ile ifade edilmiştir. Buna rağmen Kur'ân'da çoğunlukla gerçek ilah için gelmekte, batıl tanrılar için oldukça çok az sayıda gelmiştir.³⁴ Kur'ân'da ilah kelimesi batıl ilahlar için gelirken ya müşriklerden nakil ve hikâye sözleriyle veya da bir zamirle müşriklere nispet edilmiştir.³⁵ Bu şekilde Allah'ın sahte ilahları onaylamadığı vurgulanmıştır.

“Hiçbir şeyi yaratamayan, kendileri yaratılan şeyleri Allah'a ortak mı koşuyorlar? Hâlbuki onlar (edindikleri ilâhlar) ne onlara yardım edebilirler, ne de kendilerine yardım edebilirler. Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar. Onları çağırırsanız da, sussanız da sizin için birdir (sonuç alamazsınız). Allah'ı bırakıp tapındıklarınızın hepsi sizin gibi (yaratılmış) kullardır. Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi hemen onları çağırın da size cevap versinler (duanıza icabet etsinler). Onların yürüyecek ayakları mı var? Yahut tutacak elleri mi var? Veya görececek gözleri mi var, ya da işitecek kulakları mı var? De ki: 'Haydi, çağırın ortaklarınızı, sonra bana tuzak kurun da bana göz açtırmayın bakalım! Çünkü benim velim, Kitab'ı (Kur'ân'ı) indiren Allah'tır. O, bütün salihlere velilik eder. Allah'tan başka tapdıklarınızın ise size yardım etmeğe güçleri yetmez. Onlar kendilerine de yardım edemezler. Eğer onları, doğru yola çağırırsanız işitmezler. Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler.” (A' râf, 7/191-198).

Bu ayetlerde hakiki bir ilahta bulunması gereken sıfatlardan bazıları zikredilmiştir. Başta Tekvin sıfatı vurgulanmıştır. Her şeyi yoktan var etmek. Yani

---

³¹ Ayrıca Bkz.: 6/74-7/138-18/15-19/81-21/21.

³² Yıldırım, **Kur'ân'da Uluhiyyet**, s. 147.

³³ İsfahânî, **Müfredât, ELH md.**, s. 82.

³⁴ Zamahşerî, **Tefsîr, 1/1, hk**, s. 26.

³⁵ Yıldırım. **Kur'ân'da Uluhiyyet**, s. 148.

yaratıcı olmaktadır. Allah'ın dışında tapınılan hiçbir varlıkta bu özellik bulunmamaktadır. Tapınılan varlıkların da, onlara tapan kimseler gibi yaratılmış varlıklar oldukları vurgulanarak, bu tapınmanın doğru olamayacağı zihinlere kazınmaktadır. Sonra hakiki bir ilahta bulunması gereken diğer sıfatlar sıralanmaktadır. Hayat, Semî', Besîr... Bir ilahın ilah olabilmesi için önce (Hâyy) canlı olması gerekir. Kendisi canlı olmayan bir varlık nasıl başkasına hayat verebilir. Bu sıfat ile Allah'ın dışında tapınılan tüm cansız varlıkların sahte ilahlığını ortaya koymaktadır.

1. 5. 2. Şirk Tanrılarını Ret

Kur'ân şirk tanrılarını ret ederek, onların neden tanrı olamayacaklarını delilleriyle ortaya koymaktadır.

“(Ey Muhammed!) De ki: ‘Allah’ı bırakıp da ilâh olduklarını iddia ettiklerinizi çağırın. Göklerde ve yerde zerre kadar bir şeye sahip değillerdir. Onların yerde ve gökte hiçbir ortaklıkları yoktur. Allah’ın onlardan bir yardımcısı da yoktur. Allah katında, O’nun izin verdiği kimseden başkasının şefaâti yarar sağlamaz. (Şefaât için izin verilip de) kalplerinden korku giderilince birbirlerine, ‘Rabbiniz ne söyledi?’ diye sorarlar. Onlar da ‘Gerçeği’ diye cevap verirler. O, yücedir, büyüktür.” (Sebe’, 34/22-23).

“De ki: ‘Allah’a eş tuttuğunuz ortaklarınızdan, önce yaratıp, sonra da onu çevirip yeniden diriltecek var mı? De ki, ‘Önce yaratıp, sonra da onu yeniden yaratacak olan Allah’tır. O halde nasıl yoldan saptırılıyor, döndürülüyorsunuz?’ ‘De ki, ‘Ortak koştuğunuzdan doğru yolu gösterecek olan var mıdır?’ Deki, ‘Allah, hak olan doğru yola hidayet eder. O halde doğru yola hidayet eden mi kendisine uyulmaya daha layıktır, yoksa kendisine yol gösterilmeyince onu bulamayan mı daha layıktır. O halde ne oluyorsunuz? Nasıl hükmediyorsunuz?’ (Yûnus, 10/34-35).

Ayetleri bunu açıkça ortaya koymaktadır.³⁶ ayetlerine de bakılabilir. Bu ayetlerde tapınılan sahte ilahların niçin ilah olamayacakları delilleriyle birlikte

---

³⁶ Ayrıca Bkz.:10/34-46/4-35/40.

zikredilmiştir. Kur'ân'ın en çok mücadele ettiği konuların başında ise şirk gelmektedir. Kur'ân şirkin sebeplerini, şirkin doğuracağı sonuçları detaylı bir şekilde izah etmiştir.

“Ey insanlar! Bir misal verilmektedir, şimdi ona iyi kulak verin: Sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınız bir araya gelseler, bir sinek bile yaratamayacaklardır. Sinek onlardan bir şey kapsa onu kurtaramazlar. İsteyen de, istenen de âcizdir.” (Hac, 22/73).

“Müşrikler, Allah'ı bırakıp, göklerden ve yerden kendileri için hiçbir rızka sahip olmayan ve sahip olmaya da güçleri yetmeyen şeylere taparlar. Artık Allah'a ortaklar koşmayın. Çünkü Allah, (eşi bulunmadığını) bilir, siz bilmezsiniz.” (Nahl, 16/73).

*“Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile kendisine güzel bir rızık verilen ve o rızıktan gizli ve açık olarak harcayan hür bir insanı misal verdi. Hiç bunlar eşit olur mu? Bütün hamd Allah'a mahsustur. Doğrusu insanların çoğu bilmezler.”*³⁷ (Nahl, 16/75).

Bu ayetlerde, şirk tanrıları zikredilmekte, Allah'ın dışında tapınılan varlıkların ne yerde ne de göklerde hiçbir şeye sahip olamadıklarını, hakiki bir ilahın ancak yerde ve göklerde bulunan şeylere sahip olması gerektiğini açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Müşriklerin sandıkları gibi bu sahte ilahların ahirette hiçbir yetkiye sahip olmadıklarını, kendilerine şefaât bile edemeyeceklerini, şefaâtin bile gerçek ilahın izni olmadan gerçekleşmeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır.

“Ey insanlar! Size bir örnek verildi. Şimdi ona iyi kulak verin. Sizin Allah'tan başka taptıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar, hepsi bunun için toplansalar bile. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de aciz, istenen de.” (Hac, 22/73).

---

³⁷ Ayrıca Bkz.: 21/21, 22/73, 59/22-24.

Bu ayette de şirk tanrılarının, en küçük canlılardan biri olan bir sivrisineği bile yaratmaktan aciz olduklarını, bu nedenle ilah olamayacaklarını dile getirmektedir.

Bir de nefsinin arzusunu ilahlaştırırlar vardır. Kur'ân bu konuya da temas etmektedir.

أَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا

“Kendi nefsinin arzusunu kendisine ilâh edineni gördün mü? Ona sen mi vekil olacaksın?” (Furkân, 25/43).

Bu son derece çarpıcı bir ifadedir. Bütün değişmez ölçüleri, bilinen kriterleri, yerleşmiş ölçüleri çiğneyen, bir kimsenin dışı vurmuş ruhsal durumunu çok derin bir örnekle gözler önüne seriyor. Bu adam bütünüyle arzusuna boyun eğiyor, ihtirasların tutsağı oluyor, kendi şahsına ibadet ediyor. Bir ilah haline getirip ibadet ettiği, boyun eğdiği azgın ihtirası ile çatışıyor, hiçbir ölçüye uymuyor, hiçbir sınır tanımıyor, hiçbir mantık kuralını dinlemiyordur. O kadar nefsinin kulu ve esiri olmuş ki, kendini yoktan var eden, yediren, içiren, rızık veren, yarın ahirette onu hesaba çekecek olan, hakiki, gerçek uluhiyyet sahibi olan Allah'ı bırakıp kendi nefsinin, hevasını ilah ediniyor. Oysaki yukarıda da değinildiği gibi hakiki bir ilahın, yerin ve göğün yaratıcısı, sahibi, rızık vereni, hayat vereni, öldürme, diriltme, yargılama, cezalandırma veya affetme yetkisini sahip olmalıdır. Hiç kimseye hiçbir şeye muhtaç olmamalıdır. Her şey ve herkes ona muhtaç olmalıdır.

1. 5. 3. Hak İlah'ın Vasıfları

“Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaâtte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O, yücedir, büyüktür.” (Bakara, 2/255).

Bu ayetin içerdiği sıfatların her biri yalın ulûhiyyet inancının ve hakiki uluhiyyetin dayandığı temel esaslardan birini yansıtır. (Bakara, 2/255). Ayrıca (Bkz, 46/4-35/40).

وَالْهُكْمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

“Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O’ndan başka ilâh yoktur. O, Rahman’dır, Rahîm’dir.” (Bakara, 2/163).

Allah'ın birliği ilkesi, imana dayalı düşüncenin üzerine oturduğu büyük kaidedir. Hiçbir zaman Allah'ın (c.c.) varlığı inancı hakkında tartışma olmamıştır. Allah'ın zâtı, sıfatları ve yaratıklar ile arasındaki ilişkiler üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür, Bu yüzden Kur’ân, yüce Allah'ın birliği ilkesini hatırlatmaya sıklıkla hatırlatmaktadır. Çünkü bu ilke, düşünceyi rayına oturtucu kaçınılmaz bir düzeltme uyarıcısı, bu düşünceye dayanaklık eden temel kaidedir. “İlahınız bir tek ilahtır. O’ndan başka ilâh yoktur. O Rahman ve Rahîmdir.”

“Allah şehadet eyledi şu gerçeğe ki, başka hiçbir ilah yok, ancak O vardır. Bütün melekler ve ilim uluları da dosdoğru olarak buna şahittir ki, başka ilah yoktur. Muhakkak ki O Aziz’dir. O Hâkim’dir.” (Âl-i İmrân, 3/18).

“Gökleri ve yeri yoktan var eden o’dur. Eşi de olmadığı halde, nasıl olur da çocuğu olur? Her şeyi yaratan o’dur. Ve O, her şeyi bilendir.” “İşte Rabbiniz olan Allah budur! O’ndan başka ilâh yoktur. O, her şeyin yaratanıdır. O’na kulluk edin, O her şeye vekildir.” (En’âm, 6/101-102).

“De ki; ey insanlar! Ben sizin hepimize Allah'ın resulüyüm. O Allah ki, göklerin ve yerin bütün mülkü O'nundur. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öldüren de, dirilten de O’dur. Bundan dolayı gelin, Allah'a ve resulüne iman edin. Allah'a ve Allah'ın bütün kelâmlarına iman etmiş bulunan o ümmî peygambere, evet ona uyun ki, hidayete erebilesiniz.” (A’râf, 7/158).

“Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmezler.” “(Hâlbuki) O büyük Arş'in sahibi olan Allah'tan başka tapılacak ilah yoktur.” (Neml, 27/25-26).

“Gökteki ilâh da yerdeki ilâh da O'dur. O hüküm ve hikmet sahibidir her şeyi bilir.” (Zuhrûf, 43/84).

Kur'ân hep bunu işledi. Hak ilahın vasıflarını insanlara izah etti.

2. MAĞFİRETİN ULÛHIYYETLE İLGİSİ

Mağfîret ulûhiyyet ile doğrudan ilişkilidir. Hak ilahın ahirette yargılama yetkisine de sahip olması da gerekir. Bu kaçınılmazdır. Birçok inanç sistemlerince kabul edilen inanıştır. İnsan, pişmanlık duyduğu esnada, vicdan azabı duyduğu durumlarda, kendisine taptığı mabud, ilah, Tanrı tarafından bağışlanmayı arzular. Kendisini duyan, ona acıyan, günahlarını bağışlayacak yüce ve aşkın bir varlığa sığınma ihtiyacı duyar. Eğer kendisine taptığı ilah batıl ise bu onu ahirette hüsrana uğratacaktır. Bunu telafi etmenin imkânı da kalmaz. Kur'ân bu konuyu ısrarla vurgulamakta ve Allah'ın dışında tapınılan ilahların ahirette hiçbir fayda veremeyeceklerini, şefaât edemeyeceklerini açıkça belirtmektedir.

“(Ey Muhammed!) De ki: ‘Allah’ı bırakıp da ilâh olduklarını iddia ettiklerinizi çağırın. Göklerde ve yerde zerre kadar bir şeye sahip değillerdir. Onların yerde ve gökte hiçbir ortaklıkları yoktur. Allah’ın onlardan bir yardımcısı da yoktur. Allah katında, O’nun izin verdiği kimseden başkasının şefaâti yarar sağlamaz. (Şefaât için izin verilip de) kalplerinden korku giderilince birbirlerine, ‘Rabbimiz ne söyledi?’ diye sorarlar. Onlar da ‘Gerçeği’ diye cevap verirler. O, yücedir, büyüktür.” (Sebe’, 34/22-23).

“Hiç ben O’ndan başka ilâhlar edinir miyim? Eğer O Rahman, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaâti benden yana hiçbir şeye yaramaz ve onlar beni kurtaramazlar.” (Yâsîn, 36/23.)

“Ahirette onlara nasıl mağfîret edilsin. ‘De ki: ‘Bütün şefaât Allah’ındır. Göklerin ve yerin mülkü o’nundur. Sonra hep döndürülüp O’na götürüleceksiniz.” (Zümer, 39/44).

Bu ayette mağfîret, şirkten uzak, hakiki bir uluhiyyet inancı şartına bağlanmıştır. Yani ” şirkten uzak hakiki bir uluhiyyet inancı yoksa mağfîret de

yoktur” demektir.³⁸ Allah ne olursa olsun ne kadar büyük olursa olsun bütün günahları affeder ama şirki, yanlış ilah tercihlerini asla affetmez. Çünkü Allah’a şirk koşmak çok uzak ve derin bir dalalettir. Allah’a şirk koşmak yeryüzünde yapılabilecek en büyük zülümdür.

“Lokman, oğluna öğüt vererek: *Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti.*” (Lokmân, 31/13).

Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşan ve müşrik olarak ölenleri affetmez. Allah'a ortak koşma dışında başka bir günah işleyen kimselerin ise affedilmeleri Allah'a kalmıştır. Allah onlardan dilediğini affeder, dilediğini ise cezalandırır. Kim Allah'a ibadetinde ortak koşmuş olursa şüphesiz ki o, hak yoldan kaymış, derin bir sapıklığa düşmüştür. Zira o, Allah'a ibadette ona ortak koşmasıyla şeytana itaat etmiş ve onun yolundan gitmiş olur. Bu da büyük bir sapıklık ve açık bir hüsrandır.

İbn Âşûr'un, İbn Atıyye'yi onaylayarak yaptığı açıklamaya göre bağışlanma imkânı bakımından insanları dört gruba ayırmak gerekir:

1. Hak dinin inkârında ısrar ederek ölen kâfirler; bunlar ebedî olarak cehennemde kalacaklardır.

2. Günahı olmayan (muhsin) müminler; bunlar Allah'ın vaadine göre kesin olarak doğrudan cennete gireceklerdir.

3. Günah işledikten sonra tevbe eden ve tövbesinde sebat ederek ölen müminler; bunlar da bir önceki müminler gibidir.

4. Günah işleyip tövbe etmeden ölen müminler.³⁹

Allah'ın hangi kullarını cezalandıracağı veya hangilerini de affedeceğini yine Kur'ân'da açıkça belirtilmiştir. Tevbe eden kimse daha önceki yaşantısında müşrik, ehl-i kitap, günahkâr bir Müslüman olsa dahi Allah Teâlâ tarafından bağışlanacak ve

---

³⁸ Taberî, Tefsîr, 39/44, hk, 4/277-280; el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (ö. 681), **Tefsîru'l-Kurtubî**, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrût ts, **39/44, hk, 5/247-248**; Ebû Hayyan, **Tefsîr, 39/44, hk, 39/367**.

³⁹ İbn Âşûr, Muhammed et-Tahir, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Tûnus 1984. *39/44, hk, 2/64*.

tevbesi kabul edilecektir. Allah böyle vaad etmiştir. Tevbe etmeden ölen günahkâr müminler ise, günahlarını karşılayan ve aşan sevapları, hayırları, iyi işleri, eserleri bulunmadığı takdirde -ebedî olarak değil- günahlarının cezasını çekecek kadar cehennemde kalacaklardır.⁴⁰

"Hiç ben O'ndan başka ilâhlar edinir miyim? Eğer O Rahman, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaâti benden yana hiçbir şeye yaramaz ve onlar beni kurtaramazlar." (Yâsîn, 36/23).

"Ahirette onlara nasıl mağfiret edilsin. 'De ki: 'Bütün şefaât Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü o'nundur. Sonra hep döndürülüp O'na götürüleceksiniz." (Zümer, 39/44).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Allah'ın merhameti, mağfireti uluhiyyette tevhid inancıyla doğru orantılıdır. Eğer kul Allah'a ortak koşmadan, yerde ve gökte sadece Allah'ın hakiki, gerçek ve tek ilah olduğuna inanmazsa Allah ona merhamet etmez. Onu bağışlamaz ve ona mağfiret etmez.

"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, mağfiret etmez. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar, mağfiret eder. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür." (Nisâ, 4/116).

Bu düşünce ile bizde çalışmamızın giriş kısmına uluhiyyet ve rubûbiyyet inancını aldık.

3. RUBÛBİYYET (RABLIK) ALGILARI

Rab mutlak olarak (yalnız başına) yalnız Allah için kullanılır. Başka varlıklar için kullanıldığında izafeli olarak kullanılır.⁴¹

Rab kelime, sözlük anlamı olarak, Allah, ilah, her şeyin Rabbi, sahibi,⁴² her konuda idare edici olan, başa geçen, sahip olan, toplayan,⁴³ besleyip yetiştiren, ıslah

⁴⁰ İbn Âşûr, **et-Tâhrir ve't-Tenvîr**, 2/65; İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib, **el-Muharreru'l Vecîz fi Tefsîri'l-Kitabi'l Aziûz**, Nşr, Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Beyrût 1413/1993, **39/44, hk**, 2/64.

⁴¹ el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed İbn Yâkûb (ö. h, 817) **Besâirü Zevi't-Temyiz fi Letai'l-Kitabi'l-Aziz**, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrût ts. **RBB md**, 3/29-30.

eden, âlemi bütün cüzleri ile terbiye eden,⁴⁴ nimeti artıran fazlalaştırıcı, süsleyen,⁴⁵ itaat olunan, efendi, herhangi bir durumu düzelten kimse, bir şeyin maliki⁴⁶ gibi anlamlara gelir. Müfessirler ise benzeri olmayan efendi, verdiği nimetleriyle mahlûkların durumlarını düzelten, yaratma ve emretmenin sahibi,⁴⁷ terbiye eden, idare eden, kemale erdiren, ihsanda bulunan, her şey üzerinde hak sahibi olan⁴⁸ gibi anlamlar vererek tefsir etmişler.

Mağfiret ile rubûbiyyet doğrudan alakalıdır. Bu nedenle Kur'ân'ın nazil olduğu ortamda ve o esnada dünyada var olan rubûbiyyet anlayışlarını bilmekte fayda vardır. Merhamet etmek, bağışlamak mağfiret etmek ancak hakiki ve gerçek rubûbiyyet vasıflarına sahip bir Rabbin yapabileceği şeylerdir.

“İyi bilin ki onlar benim düşmanumdur; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur); Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur. Beni yediren, içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren o'dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur. Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum o'dur.” (Şu'ârâ, 26/82).

Böyle bir rubûbiyyet vasıflarına sahip olan bir tek Allah'tır. Bu gerçeğe rağmen tarih boyunca insanlık, canlı veya cansız birçok varlığı Rab olarak telakki ederek, onlara tapınmış, onlardan medet umarak günahlarının bağışlanmasını talep etmişlerdir.

İnsanlık, kimi zaman kralları, kimi zaman melekleri, cinleri, atalarını, ruhları, din adamlarını, peygamberleri kutsamış, onları yüceltmiş rablık seviyesine çıkartmıştır. Allah'ın kulları olan bu mahlûkları, ya Allah'ın oğlu olarak algılamış

---

⁴² İbn Manzûr, Ebû Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mukerrem (ö. 711), **Lisânü'l-Arab**, Dâr Sadr, Beyrût 1414/1994, **RBB md.** , 1/399.

⁴³ Zamahşerî, **Tefsîr**, 1/1, hk. s. 26; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, **RBB md.** , 1/399; Fîrûzâbâdî, **Besaîr**, **RBB md.** , 3/29-30.

⁴⁴ Bediüzzaman, Said Nursi, **İşaratü'l-İ'caz**, terc. Doc. Dr. Şadi Eren, Şahdamar Yayınları, İzmir 2011, s. 38.

⁴⁵ İsfehânî, **Müfredât**, **RBB md.** , s. 336-337.

⁴⁶ Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 125.

⁴⁷ Zamahşerî, **Tefsîr**, 1/1, hk. s. 26; Beydâvî, **Tefsîr**, 1/1 hk. 1/14; es-Sa'dî, Abdürrahman b. Nasirü's-Sa'dî, **Teysiru'l-Kerîmu'r-Rahman fi Tefsîri Kelâmi'l-Mennân**, Muessesetü'r-Risâle, Beyrût 1437/2005, 1/1, hk. s. 39.

⁴⁸ Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 125.

veya Allah katında şefaâtçiler olarak Allah'a ortak etmişler, onlara rubûbiyyetin vasıflarını vermişlerdir. İnsanlık şirkin bu karanlık dehlizlerinde yüzmeye başlayınca Allah onlara hakiki rubûbiyyet vasıflarını anlatacak elçiler göndermiş ve o elçileri insanlığın ufkunu yeniden aydınlatacak olan suhuflar, kitaplar ile desteklemiştir. İşte insanlık yine böyle karanlık ve cehalet dolu bir şirkin içerisinde yaşarken, Allah onları bu şirkin karanlıklarından kurtarmak üzere elçi olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'i ve insanlığı aydınlatacak olan nuru, Kur'ân'ı gönderdi. Bakalım onlar gönderilirken dünyada ne gibi rubûbiyyet anlayışları vardı. Önce Kur'ân'ın indiği coğrafyaya Arap yarımadasına bakalım.

3. 1. Müşriklerde Rubûbiyyet Algısı

Müşrikler ulûhiyyet'te olduğu gibi rubûbiyyet'te de Allah'a ortaklar koştular. Kendi elleriyle yaptıkları bazı nesnelere putlaştırarak, onlara bazı rububiyet vasıfları izafe ettiler. Hiçbir faydası veya zararı olmayan bu putlardan şefaât beklediler. Bu putların Allah'ın yanında onlara şefaât edeceklerine inanıyorlardı.

“Hiç ben O'ndan başka ilâhlar edinir miyim? Eğer O Rahman, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaâti benden yana hiçbir şeye yaramaz ve onlar beni kurtaramazlar.” (Yâsîn, 36/23).

“Ahirette onlara nasıl mağfiret edilsin. “De ki: ‘Bütün şefaât Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü o'nundur. Sonra hep döndürülüp O'na götürüleceksiniz.” (Zümer, 39/44).

“Yoksa Allah'tan başka şefaâtçiler mi edindiler? De ki: ‘Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi (böyle yapacaksınız)?” (Zümer, 39/43).

Allah'a yapmaları gereken ta'zim ve ibadeti bu putlara yapıyorlardı. Bu putların başlıcaları Lat, Menat ve Uzza idi. İrili ufaklı daha pek çok putları vardı. Kur'ân müşriklerin bu putlara tapma gerekçelerini şöyle dile getirmektedir.

مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى.

“Hayır biz bunlara ancak bizi Allah’a daha fazla yaklaştırsınlar diye tapıyoruz.” (Zümer, 39/3).

“Sadece bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye onlara tapıyoruz” şeklindeki ifadelerinden anlaşılacağı üzere cahiliye putperestleri, Allah'ın varlığına ve yaratıcı gücüne inanmakla birlikte, putları aracı tanrılar kabul edip kendilerine şefaât edeceklerine inandıkları için onlara taparlardı.

“Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve: ‘Bunlar, Allah katında bizim şefaâtçılarımızdır, diyorlar. De ki: ‘Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir.” (Yûnus, 10/18).

Görünür veya görünmez varlıklara tapan başka çok tanrılı din mensupları ile Hz. İsa (a.s.)’ı tanrı kabul eden Hıristiyanlar da benzer bir anlayışa sahip idiler. Yani rubûbiyyet’te Allah’a ortak koşuyorlardı. Ayette, bu şekilde değişik batıl inanç guruplarıyla ilgili son hükmü Allah'ın vereceği, yani onları hak ettikleri şekilde cezalandıracağı belirtilmektedir. Yaratılmış ve sonlu, böyle olduğu için de eksik ve aciz varlıkları tanrı kabul etmek bir aldanmadan ibarettir ve küfürdür. Bu ayet şu gerçeği dile getirmektedir.

Melekler veya cinler gibi görülmez varlıklara, güneş vb. gök cisimlerine, Hz. İsa (a.s.) veya başka bir beşere, ata ruhlarına veya bu sayılanların sembollerine, heykellerine tapanlar ve Allah'ı bırakıp bunları koruyucu (veli) ve kurtarıcı kabul edenler, onlardan medet veya şefaât umanlar hak yoldan sapmışlardır. Onların inançları sapmadan, şirk ve küfürden ibarettir.

3. 2. Yahudilerde Rubûbiyyet Algısı

Uzun bir müddet Roma ve benzeri müşrik bir inanç sistemine sahip olan imparatorlukların egemenliği altında yaşayan Yahudiler onların inançlarının etkisi altında kalmışlardır. Roma'nın inançları arasında baba-oğul (tanrılar) inancı da mevcuttur. Yahudiler bundan etkilenerek *Üzeyir Allah'ın oğludur*” inancını benimsediler.

Kur’ân bu gerçeği şöyle dile getirmektedir.

يُضَاهَوُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ

“Yahudiler, ‘Üzeyir Allah’ın oğludur’ dediler. Hıristiyanlar da ‘Mesih Allah’ın oğludur’ , dediler. Bu onların kendi ağızlarıyla uydurdukları sözlerdir. Daha önce inkâra sapsmış olanların sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin, nasıl da saptırıyorlar!” (Tevbe, 9/30).

Yeni ve Eski Ahit’e Allah’ın rubûbiyyetine yakışmayan, şirk unsuru taşıyan birçok ibare eklediler. Yahudi halkın çoğunluğu cahildi. Okuma-yazma bilmezdi. Şu ayet bu konuyu gayet net bir şekilde izah etmektedir.

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

“Onlardan bir kısmı ümmidir. Kitabı (Tevrat’ı) bilmezler. Onların bütün bildikleri bir sürü kuruntulardır. Onlar sadece zanda bulunurlar.” (Bakara, 2/78).

Havraları ve bütün dini mekanizmaları haham denilen din adamları ellerinde bulunduruyorlardı. Hahamlar Yahudi dinine istedikleri şekli veriyorlardı. Bazen maddi menfaat karşılığında Tevrat’ta olmayan şeyleri Tevrat’a ekliyor veya hesaplarına gelmeyen bazı şeyleri de çıkartıyorlardı.

“Elinizdekini (Tevrat’ın aslını) tasdik edici olarak indirdiğime (Kur’ân’a) iman edin. Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Ayetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız benden (benim azabımdan) korkun. Bilerek hakkı bâtil ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin.” (Bakara, 2/41-42).

Yahudiler rububiyetin sadece Allah’a ait olduğuna inanmıyorlardı. Onlar da müşrik Araplar gibi birçok tanrının varlığına inanıyorlardı. Bu inançlarını Tevrat’larında açıkça belirtmişlerdir. “Ve Kral Ahaz, Şam tanrılarına kurban keser ve kendilerini vuran Şam ilahlarına kurban kesti ve dedi: Mademki Suriye krallarının

ilahları onlara yardım ettiler, bana yardım etsinler diye bende onlara kurban keseceğim.”⁴⁹

Yahudiler de müşrikler gibi şirkin içerisinde yaşıyorlar, rubûbiyyetin Allah’ın yanında başka şahıs ve varlıklara da veriyorlardı. Yani hakiki rububiyet inancı onlarda da yoktu. Bazı Yahudi fırkalar ahiret inancına da sahip değiller. Sadûkiler ölümden sonra dirilmeye inanmıyorlar. Yahudiler kendilerinin Allah’ın oğulları ve sevgili kulları olduklarına inanıyorlar.⁵⁰

“(Yahudiler) Allah’ı bırakıp, hahamlarını; (Hıristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i rab edindiler. Oysa bunlar da ancak, bir olan Allah’a ibadet etmekle emr olunmuşlardır. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır.” (Tevbe 9/30).

Bu ifadeden maksat onların din adamlarını rab kabul ederek onlara tapmaları değildir. Bundan maksat, Allah’ın emir ve yasaklarını bırakıp din adamlarının koydukları emir ve yasaklara uymalarıdır. Nitekim Resulullah’tan rivayet edilen hadis-i şerif ve birçok tabiinden rivayet edilen görüşler, din adamlarını rabler edinmelerinden maksadın, onların emir ve yasaklarına uymak olduğunu belirtmektedir.⁵¹

3. 3. Hıristiyanlarda Rubûbiyyet Algısı

Hıristiyanlar da Yahudiler gibi kendilerini şirkin karanlık dehlizlerinde boğmuşlardır. Onların inanç sistemlerinde de rububiyet sadece gerçek sahibi olan Allah’a ait değildir. Hz. İsa (a.s.)’ı, Ruhü’l-Kudus’u, ruhbanları, din adamlarını rubûbiyyet’te Allah’a ortak koştular. Allah’a oğul isnat ettiler. Asli İncil’den Hz. İsa (a. s.)’ın esas öğretilerinden uzaklaştılar. Kiliselerin ve bağınaz ruhbanların cahilce geliştirdiği beşeri inanç sistemlerine körü körüne inanıp bağlandılar. İşte Hıristiyanlık âlemi bu durumda iken Kur’ân nazil olmaya başladı. Kur’ân, Hıristiyanların Hz. İsa’yı (a.s.) Allah’ın oğlu olarak telakki ettiklerini dile getirir.

⁴⁹ **Kitab-ı Mukaddes**, Tevrat, **Resullerin İşleri**, 4/1-2. (II. Tarihler, 28/23)

⁵⁰ **Kitab-ı Mukaddes**, Tevrat, **Resullerin İşleri**, 4/1-2.

⁵¹ Tirmizî, **Tefsîru’l-Kur’ân**, Bab: 9, Hadis No: 3095.

“(Yahudiler) Allah’ı bırakıp, hahamlarını; (Hıristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i rab edindiler. Oysa bunlar da ancak, bir olan Allah’a ibadet etmekle emr olunmuşlardır. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır.” (Tevbe 9/30).

Hıristiyanlarda teslis (Baba-oğul-Ruhu’l-Kudus) inancı da mevcuttur.

“Allah, için üçüncüsüdür” diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Oysa tek ilâhtan başka ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse, elbette onlardan inkâr edenlere acı bir Azâb dokunacaktır.” (Mâide, 5/73).

Hz. İsa (a.s.) erken dönemlerden itibaren Tanrının enkarnasyon olarak kabul edilmesi, onun insanî özelliğinin mi yoksa ilâhî özelliğinin mi ağır bastığı tartışmasını gündeme getirmiş, bu tartışmalar sonucunda başlıca üç eğilim belirginleşmiştir:

a) Günümüz Hıristiyan dünyasında büyük çoğunluğun savunduğu İsa (a.s.)’da hem insanlık hem de ilâhlık unsurlarının eşit oranda bulunduğu fikri (dyotheletism).

b) İsa’da bulunan insanlık unsurunun ilâhlık unsurunun içinde erimiş olduğu ve bundan dolayı İsa’daki tek unsurun ilâhlık olduğu yönündeki monofizit görüş (monothelitism).

c) "Subordionîstler" diye adlandırılabilir grupların kabul ettiği İsa’da ilâhlık unsurunun bulunmadığı ve yalnızca insanlık unsurunun bulunduğu fikri.⁵²

Hıristiyanlarda da Yahudilerde olduğu gibi din bilginlerinin tam bir hâkimiyeti mevcuttur. Din bilginleri kiliseyi ve onun tüm yetkilerini ellerinde tutuyorlar. İstediklerini aforoz edip dinden çıkarma yetkisine bile sahiptiler. Dini konularda istedikleri hükmü veriyorlardı. Kur’ân bu inançlarını dile getirir. (Tevbe, 9/31). Yukarıda bu ayette geçen ifadeden maksat onların din adamlarını rab edinerek onlara tapmaları değildir. Kast edilmek istenen maksat, Allah’ın emir ve yasaklarını bırakıp din adamlarının koydukları emir ve yasaklara uymalarıdır. Nitekim

---

⁵² Karaman ve diğerleri, **Tefsîr**, 5/173, hk, 2/318.

Resulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen hadis-i şerif,⁵³ din adamlarını rabler edinmelerinden maksadın, onların emir ve yasaklarına uymak olduğunu açıkça ifade etmektedir. Hadis-i şerif şöyledir. “Adiy b. Hatem diyor ki: “Ben, Resulullah'ın yanına gittim. Boynumda Altın'dan bir haç bulunuyordu. Bana dedi ki: “Ey Adiy, bu putu boynundan çıkarıp at.” Ben onun, Tevbe suresinin “Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu İsa Mesih'i, Allah'tan başka rabler edindiler.” ayetini okuduğunu işittim. Dedim ki: ‘Ey Allah'ın Resülü biz onlara ibadet etmiyorduk ki, Resûlullah (s.a.v.) de buyurdu ki: ‘Dikkat edin, Yahudi ve Hıristiyanlar, din adamlarına tapmıyorlardı. Fakat onlar, hahamlar ve papazlar kendilerine bir şeyi helal kılınca onu helal sayıyorlardı, bir şeyi haram kılınca da onu haram kabul ediyorlardı’⁵⁴ dedi.

Demek ki, Hıristiyanlar da Yahudiler ve müşrikler gibi Allah'ın yanında, başka birçok varlığa rububiyet atfetmişler. Teslis inancını benimseyerek Allah'a ortaklar koşmuşlardır. Ayrıca din adamlarına aşırı derecede itaat ederek onlara rububiyyete sahiplermiş gibi uymuşlardır. Böylece onları rabler edinmişlerdir. Şeytanın tuzağına düşerek müşrik olmuşlardır. Esas İncil'den, Hz. İsa (a.s.)'in tebliğ ettiği hakiki rab inancından uzaklaşmışlardır.

3. 4. Kur'ân'da Rubûbiyyet İnancı

Rab kelimesi Kur'ân'da Allah lafzından sonra ulûhiyyet belirtmek için en çok kullanılan bir kelimedir. Kur'ân'da toplam 970 defa varid olmuştur. Fiil olarak yalnız iki defa varid olmuş her ikisinde de fail insandır. Master olarak hiç gelmemiştir. Rab isminin çoğulu olan Erbab Kur'ân'da 4 yerde Allah'tan başka tanrı gibi tazim olunan, tanrılaştırılan varlıklar için gelmektedir. Biri Mekkî diğer üçü ise Medenî surelerde olup ehli kitap hakkında varid olmuştur.⁵⁵

Kur'ân'da Rab kelimesi mutlak olarak “Rab” şeklinde yalnız Allah için gelmiştir. Rab nekire olarak da gelmiştir. **سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ** Herhangi bir isme muzaf olarak insanlar içinde kullanılmıştır. Cevherî ve Suyûtî gibi âlimler, er-Rab

⁵³ Tirmizî, **Tefsîru'l-Kur'ân**, Bab 9, Hadis No: 3095.

⁵⁴ Tirmizî, **Tefsîru'l-Kur'ân**, Bab 9, Hadis No: 3095.

⁵⁵ Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 126.

şeklinin insanlar için kullanımını dil açısından uygun ama dini bakımdan caiz görmezler.⁵⁶

Kur'ân'da rubûbiyyet sadece Allah'a aittir. O'ndan başka hiç bir ilah ve rab yoktur. O herkesin rabbidir. Müşriklerde olduğu gibi sadece bir kabilenin, ya da Yahudilerde olduğu gibi bir kavmin rabbi değildir. Yerin, göklerin ve her ikisi arasında bulunanların rabbidir.

“O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O, Rahmandır. O gün insanlar O'na karşı konuşmaya yetkili değildir.” (Nebe' , 78/37).

O sürekli diri olandır. Din ancak onundur. Ancak O'na ibadet edilir. Dinde tek yetki sahibi o'dur.

“Hâlbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve Hanıfler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emr olunmuştu. Sağlam din de budur.” (Beyyine, 98/5).

O bütün âlemlerin rabbidir.

“Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.” (Fâtiha, 1/1).

O büyük arşın sahibidir.

“(Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse de ki: ‘Allah bana yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayanırım. O yüce Arş'ın sahibidir.” (Tevbe, 9/129).

O Kerîm olan arşın sahibidir.

“Mutlak Hâkim ve Hak olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka ilah yoktur, O, Kerîm Arş'ın sahibidir.” (Mü'minûn, 23/116).

O, doğunun da batının da Rabbidir.

---

⁵⁶ el-Alûsî, Mahmut Şükri el-Beğdadî, **Bülûğü'l-Âreb Fi Meârifi Ehvali'l-Ârab**, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrût ts, 1/78.

“O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öyle ise O’nu vekil edin. O, doğunun da batının da Rabbidir. O’ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse yalnız O’nun himayesine sığın O’nu vekil edin.” (Müzemmil, 73/9).

Rab her şeyin yaratıcısı olan Allah’tır. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur.

“İşte O, her şeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah’tır. O’ndan başka ilah yoktur. O halde nasıl olup da döndürülüyorsunuz!” (Mü’min/Ğâfir, 40/62).

İşte Kur’ân’da hak Rab böyle izah edilmektedir.

4. MAĞFİRETİN RUBÛBİYYETLE İLGİSİ

Allah’ın mağfireti rubûbiyyet ile doğrudan ilişkilidir. Hakiki olan bir rabbin ahirette yargılama yetkisine de sahip olması gerekir. Bu kaçınılmaz bir geçektir. Bu nedenle Kur’ân bu konuyu ısrarla vurgulamakta ve Allah’ın dışında tapınılan Rabların ahirette hiçbir fayda veremeyeceklerini, şefaât etme şansının dahi batıl rablere verilmeyeceğini açık ve net bir şekilde izah etmektedir.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا بَعِيدًا

“Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah’a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür.” (Nisâ, 4/116).

“(Resûlüm!) Onlara İbrâhîm’in haberini de anlat. ‘Hani o, babasına ve kavmine: Neye tapıyorsunuz? Demişti. ‘Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz’ diye cevap verdiler. İbrâhîm: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı? Şöyle cevap verdiler: ‘Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk.’” “İbrâhîm dedi ki: ‘İyi ama neye taptığımızı (biraz olsun) düşündünüz mü? İster siz, ister eski atalarınız. İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur); Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O’dur. Beni yediren, içiren O’dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O’dur. Ve

hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur. Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.” “Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!” (Şuâra, 26/69-84).

Allah’u Teâlâ, Hz. İbrâhîm (a.s.)’ın diliyle “*kıyamet gününde beni mağfiret edeceğini umduğum rab*” (Şu’ârâ, 26/75-82) buyurmaktadır. Yani kıyamet günü mağfiret edecek olan rab bir tek rabdir, O da Allah’tır.

Nesefî bu ayetleri tefsîr ederken şöyle bir izahat getirmektedir. “Enbiyanın mağfiret talep etmeleri, hata işleyip günahkâr oldukları için değildir. Enbiyanın mağfiret talep etmesi ve İstiğfârda bulunması, Rablerine karşı tevazu göstermek, nefislerini kınamak ve ümmetlerine nasıl mağfiret talep edileceğini öğretmek içindir”⁵⁷

Allah şirki bağışlamaz. Bunun dışındaki günahlardan, kullarından dilediğini bağışlar, Kim Allah'a şirk koşarsa, o, iftira ederek büyük bir günah işlemiş olur. Taberî şöyle der. “Bu ayet gösteriyor ki, büyük günah sahibi herkes Allah'ın iradesi altındadır. Onun büyük günahı Allah'a şirk olmadığı müddetçe dilerse onu affeder, dilerse onu cezalandırır.”⁵⁸

“Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah’a ortak koşanlar için af dilemek (mağfiret dilemek), İstiğfârda bulunmak, ne Peygambere yaraşır, ne de mü’minlere. İbrâhîm’in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrâhîm, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.” (Tevbe, 9/113-114).

Bu ayet, mağfiretin tecelli etmesi için Allah yanında geçerli bir tevhid inancının var olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yukarıda bir kısmını zikrettiğimiz ayetlerden anlaşılan sonuç şudur. Allah’ın rubûbiyyetinin bir tecellisi olarak mağfiret, tevhid inancına bağlıdır. Eğer kul Allah’a

---

⁵⁷ Nesefî, **Tefsîr, 9/113-114,hk**, 3-4/274.

⁵⁸ Taberî, **Tefsîr, 9/113-114, hk**, 3/120.

ortak koşmadan, yerde ve gökte sadece Allah'ın hakiki, gerçek ve tek rab olduğuna inanmazsa Allah ona merhamet etmez. Allah'ın âlemlerin rabbi, büyük ve Kerîm olan arşın rabbi, her iki doğunun ve her iki batının rabbi, yaratan, yediren, içiren, şifa veren, kıyamet günü yargılayıp hesaba çekecek olan, hesap gününde mağfiret etmesi umulan yegâne ve tek rab olduğuna inanmayanları Allah affetmez. Onu bağışlamaz ve ona mağfiret etmez. Zira mağfiretin şartlarından biri de doğru rububiyet inancıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKKİ SÛRELERDE MAĞFİRET

1. 1. MAĞFİRET KAVRAMI

Çalışmamız esas konusu mağfiret kavramı olduğundan, konuyu Mekkî sûrelerde enine-boyuna detaylı bir şekilde işlemek istiyoruz. Mağfiret kavramının kelime anlamını, ıstılahi manasını, ona yakın ve zıt olan terim ve kelimeleri ele alarak konuyu izah etmeye çalışacağız. Ayrıca Allah'ın ismi olarak bu kavramın nasıl geldiğini, Kur'ân'da nasıl varid olduğunu incelemeye çalışacağız. Bu kavramın başka hangi şekillerde Kur'ân'da geldiğini izah etmeye çalışacağız.

Allah'ın mağfiretinin hem bu dünyada boyutu vardır. Hem de ahiretteki boyutu vardır. İnsanlar işledikleri günahların cezasını hem bu dünyada çekerler. Hem de öbür dünyada çekerler. Kur'ân bunu açıkça bildirmektedir.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Onlara bu dünyada bir rüsvalık, ahirette ise yine onlara büyük bir Azâb vardır.” (Mâide, 5/41).

Eğer Allah kuluna mağfiret etmeyi dilerse onun günahlarını hem bu dünyada örter hem de öbür dünyada örter. Bu da büyük bir kerem ve büyük bir ihsan olur.

Mağfiret, Kur'ân'da bazen Allah'ın, sıfatı (Ehlü'l-Mağfireti-Zû Mağfiretin gibi) bazen de Allah'ın ismi (Ğafûr-Ğaffâr gibi) olarak varid olmuştur.

"Gelin, dedim, Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin. Çünkü o (Ğaffâr'dır) çok çok bağışlayıcıdır. " (Nûh, 71/10).

Ayetinde Allah'ın ismi olarak gelmiştir.

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ

"Hiç şüphesiz senin Rabbin (Zû-mağfiretin) bağışlama sahibidir" (Ra'd, 13/6).

Ayetinde Allah'ın sıfatı olarak varid olmuştur.

"Göklerde olanlar ve yerde olanlar Allah'ındır ki O, kötülük yapanlara işlerinin karşılığını verir; iyi davrananlara, ufak tefek kabahatleri bir yana büyük günahlardan ve hayâsızlıklardan kaçınanlara işlediklerinden daha iyisiyle karşılığını verir. Doğrusu Rabbinin وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ (Vâsiü'l-Mağfireti) bağışı boldur. Sizi yerden var ederken ve siz annelerinizin karınlarında cenin halinde iken sizleri çok iyi bilen O'dur. Kendinizi temize çıkarmayın. O, sakınanı çok iyi bilir." (Necm, 53/32).

Bazen de Müslümanlara verilecek olan mükâfat anlamında gelmektedir.

"Fakat daha görmeden Rablerinden korkanlar var ya, işte onlar için (mağfiret) bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır. " (Mülk, 67/12).

Mağfiret Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi sekiz ayrı yerde gelmektedir. Bunlardan 17 tanesi Medenî Sûrelerde 11 tanesi de Mekkî sûrelerde varid olmuştur. Biz bu bölümde mağfireti Mekkî sûrelerde inceleyeceğiz.

1. 1. 1. Kelime Anlamı

يَغْفِرُ fiilinin mastar kipi olan الْمَغْفِرَةَ kelime olarak, Allah'ın, kullarının işlediği suç ve günahları örtüp affetmesi, yarlıgamak, bir işi ıslah etmek, bir şeyi

örtmek, ak düşmüş sakalı boyamak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁵⁹ Taberî mağfireti, Allah'ın mağfiret ettiği kulunun günahını bu dünyada ve ahirette örtmesi, onu rezil olmaktan koruması ve onu affedip cezalandırmaması olarak izah etmektedir.⁶⁰ Beydâvî, mağfireti, ayıpların örtülmesi, sorumlu tutmamak suretiyle rezil etmemek şeklinde izah etmektedir. İsfahânî, mağfireti, Allah'ın kulunu Azâb görmekten koruması şeklinde yorumlamıştır.⁶¹ عَفْرٌ den gelen mağfiret, örtmek, gizlemek, ıslah etmek, yara artmak, bir kimseyi bağışlamak gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.⁶² Mağfiret kelime olarak Kur'ân-ı Kerîmde çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ

“Allah, cennete ve bağışlamaya (mağfirete) çağırır.” (Bakara, 2/221) ayetinde bağışlama anlamında varid olmuştur.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ

“Güzel bir söz ve bağışlama(mağfiret)” (Bakara, 2/263) ayetinde affetmek anlamında varid olmuştur. إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ. “Hiç şüphesiz senin Rabbin (mağfiret) bağışlama sahibidir.” (Ra'd, 13/6).

Ayetinde Allah'ın sıfatı olarak gelmiştir.

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ

“O bağışlamaya (mağfiret etmeye) ehil olandır” (Müdesir, 74/56).

Ayetinde de Allah'ın sıfat-ismi olarak varid olmuştur.

Mağfiret kelimesi, Kur'ân surelerinin tamamına yakınında varid olmak suretiyle Allah'ın engin merhamet ve bağışlayıcılığını ifade etmektedir.

⁵⁹ İsfahânî, Müfredât, ĞFR md. , s. 609; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, ĞFR md. , 5/25; Fîrûzâbâdî, Besâir, İstiğfâr, md. , 2/166-167.

⁶⁰ Taberî, Tefsîr, 2/286, hk, 3/153; Beydâvî, Tefsîr, 2/286, hk, 1/152.

⁶¹ İsfahânî, Müfredât, ĞFR md. , s. 609; Fîrûzâbâdî, Besâir, İstiğfâr, md. , 2/166-167.

⁶² İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, ĞFR md. , 5/25; Fîrûzâbâdî, Besâir, İstiğfâr, md. , 2/166-167.

Ayrıca وَأَسِعُ الْمَغْفِرَةَ إِنَّ رَبَّكَ “Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır” (Necm, 53/32) gibi müjdeleyici beyanlardan başka mağfiret kavramının geçtiği ayetlerin çoğunda mağfiretle birlikte büyük ecir, nicelik ve nitelik açısından üstün değerli rızık ve cennetlerin verileceği beyan edilmektedir.

“İşte gerçekten mümin olanlar onlardır. Onlara Rablerinin katında dereceler vardır, bağışlanma (mağfiret) ve değerli rızık vardır.” (Enfâl, 8/4).

يَغْفِرُ عَفْرٌ Fiilinin mastarı olan الْمَغْفِرَةَ mağfiret, Allah'ın, Müslüman kullarının işlediği suç ve günahları örtüp affetmesi, suçu işleyen kulunun günahını onun dışındaki diğer kullardan gizlemesi, günahkar kulunu bağışlaması anlamına gelen bir kavramdır.⁶³ Yukarıdaki tanımda Müslüman kulları diye özellikle belirttik. Çünkü Allah'ı Teâlâ'nın mağfireti sadece Müslümanlar için tecelli eder. Kâfirlere, müşriklere ve gayri müslimler için Allah'ın mağfireti tecelli etmez.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا بَعِيدًا

“Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz (mağfiret etmez). Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür.” (Nisâ, 4/116). “İşte gerçekten mümin olanlar onlardır. Onlara Rablerinin katında dereceler vardır, bağışlanma (mağfiret) ve değerli rızık vardır.” (Enfâl, 8/4).

1. 2. MAĞFİRETİN FİİL OLARAK GELİŞİ

Kur'ân-Kerîmde Allah'ın mağfiretinin tecelli etmesi ya da gelecekte tecelli edeceğinin dile getirilmesi çeşitli şekillerde varid olmaktadır. Bu tecelli şekilleri, Bazen Allah'ın güzel isimleri ile bazen de fiil şeklinde gelmektedir. Fiil şeklinde varid olduğunda bazen mazi fiili ile bazen muzari fiili ile bazen de mastar (isim) şeklinde gelmektedir. Biz bu başlığımız altında Allah'ın mağfiretinin fiil şeklinde gelmesini işlemeye çalışacağız. Allah izin verirse ikinci bölümde Allah'ın güzel

⁶³ Taberî, *Tefsîr*, 2/286, hk, 3/153; İsfahânî, *Müfredât*, ĞFR md. , s. 609; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, ĞFR md. , 5/25; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, *İstiğfâr*, 2/166-167.

isimleri ile varid olmasını anlatmaya çalışacağız. Allah'ın mağfiretinin bu değişik şekillerde varid olmasının sebeplerinden bir tanesi de, Allah'ın mağfiretinin değişik zamanlarda gerçekleşmiş olmasıdır. Allah'ın mağfireti bazen bu dünyada tecelli eder. Bazende ahirette tecelli eder. Durum böyle olunca elbette ki değişik sıklarda varid olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîmde Allah'ın mağfireti fiil şeklinde de varid olmuştur. Bazende mazi fiili ile غَفَرَ şeklinde, bazende muzari fiili ile يَغْفِرُ şeklinde, bazende mastar kipi ile غَفَرَانَ veya مَغْفِرَةً şeklinde varid olmuştur. Bu fiiller arasında en az geleni mazi fiilidir. En çok varid olanı muzari fiilidir. Mazi fiili geçmişte olan fiiller için gelmektedir. Oysaki Allah'ın mağfireti tecelli etmeye devam etmektedir. Mazi fiili ile mağfiret daha önce gerçekleşmiş olan mağfiretler için varid olmaktadır. Mazi sığısı ile Kur'ân'da dört defa varid olmuştur. En çok muzari fiili ile 37 defa varid olmuştur. Bu Allah'ın mağfiretinin tecelli etmeye devam ettiğini ve her an için tecellisi umut edilmeye devam ettiği anlamını vermektedir. Bu Allah'tan mağfiret talep etmeye teşvik mahiyetindedir. Günahkâr olan kulları Allah'ın mağfiretini istemeye celb etmektedir.

Mastar (isim) ile ise toplam 29 defa gelmiştir. Bu da Allah'ın mağfirete ne kadar çok önem verdiği adeta bir göstergesidir. Günahkâr olan kullarına mağfiret kapılarının sonsuza kadar açık tutulacağını bir ifadesi olsa gerektir.

Bu ayetlerin tamamında mağfiret Allah'a izafe edilmiştir. Yanlız üç yerde insanlar kast edilerek varid olmuştur. Bunlardan mazi fiili ile insanlar için bir defa, muzari fiili ile insanlar için iki defa varid olmuştur. Bu üç ayette de dikkati çeken bir hususta mağfiretin, insanlardan sadece Müslümanlar için ve kâmil Müslümanların özellikleri sıralanırken kullanılmış olmasıdır.

1. 2. 1. Mazi

Kur'ân'da Allah'ın mağfireti mazi fiili ile üç ayette gelmiştir. Bunlardan bir ayette Müslümanlar için ve müslümanların özelliklerinden biri olarak zikredilmiştir. Müslümanların özelliklerinden olan sabretmek ile beraber zikredilmiştir.

وَلَمَن صَبَرَ وَعَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنَ عَزْمِ الْأُمُورِ

“Her kim de sabreder ve (mağfiret ederse) bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir.” (Şûrâ, 42/43).

İbn Kesîr bu ayette varid olan عَفَرَ kelimesini günahları örtmek olarak izah etmiştir.⁶⁴ Bağışlayıcı olmak ve hataları örtmek Müslümanların belirgin özelliklerinden biridir. Bağışlayıcılık sıfatının insanlar için kullanılıyor olması elbette ki Allah’ın sonsuz mağfiret edici olmasına bir engel teşkil etmez. Çünkü Allah’ın mağfireti sonsuzdur. O’nun mağfiretinin önünde hiçbir engel yoktur. Allah’ın mağfireti sınırlı değildir. Ama kulların mağfireti sınırlı ve cüz’idir. Tıpkı Allah’ın görme, işitme ve diğer sıfatları gibi sıfatlara, kulların da sahip olabildikleri gibi mağfiret etme sıfatına da kullar sahip olabilir. Ama sınırlı ve cüz’i bir şekilde. Kul belki sadece af edip elindeki bazı sınırlı yaptırımları kullanmaktan vaz geçebilir. Ama o suçu veya hatayı ortadan kaldıramaz. İnsanların ve meleklerin belleklerinden silemez. Amel defterinden silemez. Ya da bu suç ve hatadan dolayı Allah’ın onu cezalandırmasına engel olamaz. Ama Allah her şeye kadirdir. İstedğini istediği şekilde yapabilir hiç kimse ona engel olamaz.

وَلَمَن صَبَرَ وَعَفَرَ “Her kim de sabreder ve (mağfiret ederse) bağışlarsa” Mü’minler ancak bu vasıfları sayesinde dünya ve ahirette kurtuluşa ererler. Peygamber efendimiz (s.a.v.), Allah’ın yasaklarından biri çiğnendiği zaman çok öfkelenirdi, ama kendi şahsına yapılan hakaretleri affederdi. Kasıtlı olmadan ve ısrarlı bir tutum içine girmeden bazı kimselerin yaptıkları hatalara karşı bağışlayıcı olmak gerekir.

وَأَذِّنْ لِيْنَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ

“Kızdıkları zaman onlar, affederler. Sizin affetmeniz, takvaya daha yakındır. Öfkelerini yutkunurlar. İnsanları affederler.” (Şûrâ, 42/37).

⁶⁴ İbn Kesîr, **Tefsîr**, 42/43, **hk**, 4/119.

Resûlullah (s.a.v.) efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: "Gerçek pehlivan, güreşte başkalarını yere yıkıp yatıran değildir. Asıl pehlivan öfke anında kendine hâkim olabilen kimsedir." ⁶⁵

Mağfiretin Kur'ân'da mazi ile geldiği bir diğer ayeti Kerîme ise şudur. **وَدَخَلَ**
الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ
فَأَسْتَعَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ
الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ قَالَ رَبِّ إِنَّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَاغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَافُورُ
الرَّحِيمُ

"Mûsâ, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Mûsâ da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Mûsâ, 'Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır' dedi. Mûsâ, 'Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmettim. Beni affet' dedi. Allah da onu affetti. Şüphesiz O, (Ğafûr) çok bağışlayandır, (Rahîm) çok merhamet edendir." (Kasas, 28/15-16).

Bu ayeti kerîmede Allah'ın mağfiretinin Hz. Mûsâ (a.s.) için tecelli olurken, mazi fiili ile varid olmuştur.

Başka bir ayette ise mazi fiili ile şöyle varid olmuştur.

قَبِيلَ ادْخَلَ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ

"(Kavmi onu öldürdüğünde kendisine): Cennete gir!' Denildi. O da, 'Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram edilenlerden kıldığını bilseydi!' dedi." (Yâsin, 36/26-27).

İbn Abbas, Ka'b ve Vehb (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, ayette bahsedilen o elçi, Habîb Neccar'dır. Kasaba halkına gönderilen iki elçiyi destekleyip onları tasdik edince kasaba halkı hep birden onun üzerine saldırıp onu öldürdüler.

⁶⁵ Müslim, **Birr**, 106-108.

Onlara engel olacak hiçbir kimse yoktu.⁶⁶ Katade daha sonra ayeti izah etmeye şöyle devam ediyor. “Onu taşlamaya başladıklarında o şöyle diyordu: *"Allah'ım! Kavmime doğru yolu göster, çünkü onlar bilmiyorlar."* Katade diyor ki: mü'mini daima hayrı isteyen kişi olarak bulursun. Onu hilekâr olarak göremezsin.⁶⁷

Bu ayeti kerîmede de Allah'ın mağfireti salih bir kul için tecelli olduğu haber verilirken, yine Kur'ân'da mazi fiili ile gelmiştir.

Bir başka ayeti kerîmede de mağfiret mazi fiili ile şöyle varid olmuştur.

وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فُزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَنَا نَخْفُ خَصْمَانِ بَعَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَأَحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِي نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نَعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لِيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ -
فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَّآبٍ

“Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi. Hani Davud’un yanına girmişlerdi de Davud onlardan korkmuştu. Onlar, “Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda adaletle hükmet. Zulmetme ve bizi hak yola ilet” dediler. İçlerinden biri şöyle dedi: “Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir tek koyunum var. Böyle iken ‘Onu da bana ver’ dedi ve tartışmada beni bastırdı. Davud dedi ki: “And olsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir. Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır.” Davud, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah’a yöneldi. Biz de bunu ona bağışladık. Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır.” (Sâd, 38/21-25).

Bu ayeti kerîmede de mağfiret, mazi fiili ile varid olmuştur.

⁶⁶ Taberî, *Tefsîr*, 36/26-327, hk, 10/436; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 36/26-27, hk, 3/568.

⁶⁷ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 36/26-27, hk, 3/568.

1. 2. 2. Muzari

Arapça dilinde muzari fiili, hal ve istikbali ifade etmektedir. Yani eğer bir fiil muzari ile geliyorsa o fiilin hali hazırda ve gelecekte yapılmaya devam ettiğini göstermektedir. Kur'ân'da mağfiret muzari fiili ile de gelmiştir. Fiil olarak en çok muzari fiili ile varid olmuştur. Mağfiretin en çok bu muzari fiili ile gelmesinin bir hikmeti de Allah'ın mağfiretinin tecelli etmeye devam ettiği içindir. Tabi biz her 37 ayeti de bu başlık altına alacak değiliz. Biz sadece konunun anlaşılması için birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Mazi ile olduğu gibi muzari ile de hem insanlar ve hem de Allah hakkında varid olmuştur. Bunun bir çelişki olmadığını daha önce mazi fiili başlığı altında izah etmiştik.

قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“İnananlara söyle, Allah'ın (ceza) günlerinin geleceğini ummayanları (şimdilik) bağışlasınlar ki Allah herhangi bir topluma (kendi) kazandığının karşılığını versin.” (Câsiye, 45/14).

فَمَا أُوتِيتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ

رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ

“Size verilen şeyler, yalnızca (meta') dünya hayatının geçimliğidir. Allah'ın yanında bulunanlar ise daha iyi ve daha süreklidir. (Allah'ın yanında bulunan) Bu mükâfatlar, iman edenler ve Rablerine dayanıp güvenenler içindir. Onlar, büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar; kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar (mağfiret ederler).” (Şûrâ, 42/36-37).

Bu iki ayeti kerime de mağfiret, muzari fiili ile salih kulların bir ayırt edici özelliği olarak gelmiştir. Ama bu ayeti Kerîmelerde dikkati çeken bir husus var ki, oda salih olan kulların bu özelliklerinin Allah'ın sonsuz kudret ve kuvvet sahibi olduğunu vurgulayan, ayet delil ve burhanlarını ortaya koyan çarpıcı örneklerden

sonra sıralanıyor olmasıdır. Sanki beyinlere şu mesaj yerleştiriliyor. Allah birçok kusur ve günahı affediyor.

Derveze konumuz olan bu ayetleri yorumlarken şöyle bir ifade kullanıyor. “Ayetler, Allah’ın delillerini evrendeki kanunlarını açıklama, büyüklenenleri korkutma, Allah’a iman ve O’na tevekkül etmeye teşvik etme, sabreden, şükreden müminleri övme noktasında bir önceki ayetlerin devamı niteliğindedir. Onda zikredilenler bir öncekilerinde görüldüğü gibi insanların gözlem ve uygulamalarından kaynaklanmaktadır.”⁶⁸

Mağfiret kavramının muzari ile Allah hakkında nasıl geldiğine dair birkaç örnek vermeye çalışalım.

وَاتَّخَذَ قَوْمٌ مُّوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ خَلْيِبِهِمْ عَجَلًا جَسَدًا لَّهُ خُورٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Mûsâ’nın kavmi onun (Tur’a gitmesinin) ardından, ziynet eşyalarından, böğürmesi olan bir buzağı heykeli (yaparak ilâh) edindiler. Onun kendileriyle konuşmadığını ve onlara hiçbir yol göstermediğini görmediler mi? (Böyle iken) onu (ilâh) edindiler de zalim kimseler oldular. İsrail oğulları (yaptıklarına) pişman olup, gerçekten sapmış olduklarını görünce, “Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, mutlaka ziyana uğrayanlardan oluruz” dediler.” (A’râf, 7/149).

Bu ayeti kerîmede Allah’ın mağfireti Muzari fiili ile varid olmuştur. Bilindiği gibi muzari fiili şimdi ve gelecek zamanı ifade eder. Yani geniş zamanlı bir fiildir.

Hz. Mûsâ (a.s) Tur dağına çıktığı zaman onun kavmi buzağıya tapındılar. Hz. Mûsâ (a.s.) dönüp onların bu halini görünce, dua eder. Duasında kavminin bu yaptığı çirkin davranışında dolayı Allah’ın kendilerine merhamet edip mağfiret etmemesi halinde zarara uğrayanlardan olacaklarını dile getirmektedir. Yani Allah onlara şimdi ve gelecekte merhamet edip mağfiret etmezse, hem bu dünyada hem de ahirette

⁶⁸ Derveze, İzzet, **et-Tefsîru’l-Hadis**, Ekin Yayınları, İstanbul 1998, 3/346.

ziyana uğrayacaklardır. Başka bir ayette ise Allah'ın mağfireti muzari kipi ile şöyle varid olmuştur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو
الْقَضَى الْعَظِيمِ

“Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız; O, size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir ve sizin kötülüklerinizi örter, sizi bağışlar. Allah, büyük lütuf sahibidir.” (Enfâl, 8/29). Bu ayeti Kerîmede ise Allah (c.c.), iman eden kullarına seslenmektedir. Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınırlarsa, Allah'ın onlara iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edecek bir anlayış vereceğini, günahlarını örteceğini ve onlara mağfiret edeceğini dile getirmektedir. Tabi bu lütuflar hem bu dünyada hem de ahirette verilecektir.⁶⁹ Bu nedenle geniş zamanı ifade eden muzari fiil siğası ile varid olmuştur. Bu ayette dikkati çeken bir diğer hususta Mağfiretin anlamlarından biri olan Allah'ın günahları örtmesi, mağfiret ile birlikte aynı ayette zikir edilmesidir.

1. 2. 3. Emri Hazır

Mağfiret emri hazır olarak Kur'ân'da toplam 17 defa varid olmuştur. Kur'ân'da Emri hazır olarak varid olanlar emir anlamı içermez. Dua, yakarış ve yalvarma anlamındadır. İçerisinde Emri hazır varid olan ayetleri incelediğimizde ya Allah kullarına nasıl dua ve niyazda bulunmaları gerektiğini bildirirken varid olmuştur.

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

“De ki: ‘Rabbim! Bağışla, merhamet et. Çünkü sen merhamet edenlerin en hayırlısısın!’” (Mü'minûn, 23/118) ayetinde olduğu gibi. Ya da Allah'ın kutlu bir elçisinin mübarek ağzıyla varid olmuştur. Allah'ın kutlu elçileri, Allah'tan mağfiret talep ederken Hâşâ günahkâr oldukları için değil, nefislerini küçük düşürmek,

⁶⁹ Beydâvî, **Tefsîr, 2/285, hk, 1/382**; Neseî, **Tefsîr, 2/285, hk, 1-2/145**.

Allah'a karşı tevazu göstermek ve ümmetlerine nasıl Allah'tan mağfiret talep edeceklerini onlara öğretmek içindir.⁷⁰ Şu ayetler buna örnektir.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ
الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا

"Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalimlerin de ancak helâkini arttır." (Nûh, 71/28).

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

"Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana babamı ve inananları bağışla." (İbrâhîm, 14/41).

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَيْ وَلِإِخْوَانِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

"(Mûsâ), 'Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla. Bizi kendi rahmetine sok. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin' dedi." (A'râf, 7/151).

1. 3. MAĞFİRETİN İSİM OLARAK GELİŞİ

Kur'ân'da Allah'ın mağfireti isim (mastar) olarak gelmektedir. Mastar (isim) ile Allah'ın mağfiretinin tecellisi Kur'ân'da çok defa varid olmuştur.

Mağfiret isim olarak iki şekilde gelmektedir. Bir tanesi عُفْرَانٌ diğeri ise مَغْفِرَةٌ kavramıdır. عُفْرَانٌ olarak sadece bir defa varid olmuştur. مَغْفِرَةٌ olarak ise 28 defa gelmiştir. Güfran ile varid oluşuna bir örnek, mağfiret ile varid oluşuna 2-3 örnek vererek açıklamaya çalışacağız.

⁷⁰ Neseî, Tefsîr, 9/113-114,hk, 3-4/274.

أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا
أُحَدِّدُ مَنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ نُفَرِّقُ بَيْنَ

“Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü’minler de (iman ettiler). Her biri; ‘Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: “Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.’ Şöyle de dediler: ‘İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama (Güfran) dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.” (Bakara, 2/285).

Nesefî bu ayeti yorumlarken ayetin “büyük günah işleyen Müslümanların da mü’min olduklarını gösterdiğini” belirtmektedir.⁷¹ Bazı müfessirler bu ayeti şöyle yorumlamaktadır. Onlar Yüce Allah’tan, dünyada günahları örtülerek, ahirette de cezalarının verilmesinden korkarak mağfiret dilerler.

Mağfiret kelimesinin geldiği ayetleri görelim.

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ
الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ أُولَٰئِكَ جِزَاءُ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتُ
تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

“Yine onlar, çirkin bir iş yaptıkları yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah’ı hatırlayıp hemen günahlarının bağışlanmasını (mağfiret edilmesini) isteyenlerdir.-Ki Allah’tan başka günahları kim bağışlar- ve bile bile onlar işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmeyenlerdir. İşte onların mükâfatı Rab’leri tarafından bağışlanma (mağfiret) ve içinden ırmaklar akan cennetlerdir ki orada ebedî kalacaklardır. (Allah yolunda) çalışanların mükâfatı ne güzeldir!” (Âl-i İmrân, 3/135-136).

Bu ayeti kerîmede, istiğfâr, mağfiret birlikte zikredilmesidir.

Kuşkusuz muttakiler, müminler içinde en yüksek mertebeye sahiptirler. Ancak, Allah’ın hoşgörüsü ve insanlığa olan merhameti, şu özellikleri; “Onlar, bir

⁷¹ Taberî, *Tefsîri*, 2/285, hk, 3/153; Nesefî, *Tefsîr*, 2/285, hk, 1-2/218.

kötülük işlediklerinde ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarının affedilmesini dilerler. “muttakilerin özellikleri olarak sunmaktadır.

Seyyit Kutub bu ayeti şöyle bir örnek ile açıklamaktadır. Hata yapan ve dayaktan başka bir şey olmadığını bilen çocukcağız, ürkek bir kaçak olarak hiçbir zaman eve dönmeyecektir. Ancak dayağın yanında, kabahatinden dolayı özür dilediğinde, başını okşayacak ve hatalarından dolayı bağışlanma dilediğinde özrünü kabul edecek şefkatli bir elin bulunduğunu bilirse kuşkusuz dönecektir.⁷² Allah'ı unutmayıp sürekli andığı ve hata olduğunu bildiği halde hatasında ısrar etmediği sürece, insanın elinden tutup yükseklere çıkartmak için zaaf anında ona acımakta ve yeniden ufka yükseltmek için ayağının kaydığı demlerde şefkatle teselli etmektedir.

Resûlullah (s.a.v.) buyuruyor: *"İstiğfâr eden hatada ısrar etmiş sayılmaz. Bir günde yetmiş kere tekrarlarsa da."* İbni Kesîr bu hadisi sahih kabul etmiş ve tefsirinde "Hasen bir hadistir" demiştir.)⁷³

Mağfiretin master siğası ile geldiğini gösteren bir örnek daha vereceğiz. **إِنَّمَا
الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ
رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ**

“Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun ayetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü'minlerdir. Onlara, Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır.” (Enfâl, 8/2-4).

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

“İşte gerçek mü'minler bunlardır. Onları Rableri katında yüksek dereceler, bağışlanma ve göz kamaştırıcı rızık beklemektedir.” Taberî şöyle der: “Haris bir gün

⁷² Kutub, *Tefsîr*, 3/135-136, hk, 2/496.

⁷³ Kutub, *Tefsîr*, 3/135-136, hk, 2/496.

peygamberimizin yanına vardığında peygamberimiz, “*Nasıl sabahladın ya Haris*” der. “Gerçek bir mü'min olarak sabahladım” diye cevap verir. O zaman Peygamberimiz (s.a.v.), “*Ne dediğinin farkında mısın? Kuşkusuz her şeyin bir gerçeği vardır. Peki, senin imanının gerçeği nedir?*” diye sorar. Haris, “*Kendimi dünyadan çekip kurtardım, geceyi uyanık geçirdim, gündüzümü susuz geçirdim. Sanki Rabbimin arşını seyrediyorum. Cennet ehlinin birbirlerini ziyaret edişlerini, cehennem ehlinin çekişmelerini görür gibi oluyorum*” diye cevap verir. Peygamberimiz üç defa “*Ey Haris, bilmişsin, bu halin üzere devam et*” der.⁷⁴

Bütün bu ayet ve izahatlarından anlaşılıyor ki Allah'ın mağfireti fiil sığılarında gelmiştir. Mazi, muzari ve isim sığılarında varid olarak insanların dikkati Allah'ın mağfiretine yönetilmiştir. Allah'ın mağfiretinin mazide tecelli ettiğini, halen tecelli etmeye devam ettiğini ve gelecekte de tecelli edeceğini açıkça ortaya konmuştur. Bu kipler ile Arap dilinin her çeşit zamanından istifade edilmiştir. Böylece anlam daha da kuvvetlendirilmiştir.

1. 2. 3. Emri Hazır

Mağfiret, Kur'an'da emri hazır olarak da gelir. اغفر ifadesi ile varid olur. Kur'an'da toplam 17 defa varid olmuştur. Kur'an'daki bu emri hazır diğer emri hazırlar gibi emir anlamında değildir. Mağfiret talebi ve dua anlamındadır. Bu ifadenin geldiği tüm ayetler incelendiğinde, görülecektir ki bu ifade ya mü'minler dua ederken veya Allah'ın kutlu elçilerinden biri dua ederken varid olmuştur.

Peygamberlerin Allah'tan mağfiret talep etmesi, onların hata ve kusurları olduğu için değildir. Onların Allah'tan mağfiret talep etmesi Allah'a karşı tevazu göstermek, nefislerini küçültmek ve ümmetlerine nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretmek içindir.

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِئْنَا
أَوْ آخِطَانَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا عِلْمًا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ
لَنَا بِهِ □ وَأَعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ □

⁷⁴ Taberî, *Tefsîr*, 8/2-4, hk, 6/186-187.

“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararındadır. (Şöyle diyerek dua ediniz): "Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevla'mızın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et." (Bakara, 2/286).

رَبِّ اغْفِرْ لِي □ ي □ وَلِوَالِدَيَّ □ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي □ مُؤْمِنًا □ وَلِلْمُؤْمِنِينَ □ بَيْنَ □ وَالْمُؤْمِنَاتِ □ وَكُلَا □ تَزِدِ □
الظَّالِمِينَ □ إِنَّا □ تَبَارًا □

"Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalimlerin de ancak helâkini arttır." (Nûh, 71/28).

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي □ ي □ وَوَالِدَيَّ □ ي □ وَأَدْخِلْنَا □ ف □ ي □ رَحْمَتِكَ □ وَأَنْتَ □ أَرْحَمُ □ الرَّاحِمِينَ □

“(Mûsâ), ‘Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla. Bizi kendi rahmetine sok. Sen, merhametlilerin en merhametlisin’ dedi.” (A’râf, 7/151).

رَبَّنَا □ اغْفِرْ □ ل □ ي □ وَوَالِدَيَّ □ وَوَالِدَيَّ □ وَوَالِدَيَّ □ بَيْنَ □ يَوْمَ □ يَوْمِ □ الْحِسَابِ □

"Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana babamı ve inananları bağışla." (İbrâhîm, 14/41).

1. 3. 1. Mağfiret-Ğüfran

Mağfiret ve Ğüfran kelimeleri eşanlamlı kelimelerdir.⁷⁵ Her iki kelimedede غُفْرٌ fiilinin mastarıdır. Ancak en-Nesefî, Mağfiret ve Ğüfran kelimelerinin ayrı maksatlar için kullanıldığını belirtmektedir. Ğüfran kelimesinin büyük günahlar için kullanıldığını, Mağfiretin ise küçük günahlar için kullanıldığını⁷⁶ vurgulamaktadır. Mağfiret kelimesi Kur’ân’da 28 defa varid olmuştur. Ancak Ğüfran kelimesi sadece bir defa Bakara suresinin 285. ayetinde varid olmuştur.

⁷⁵ Taberî, Tefsîr, 2/286, hk, 3/153; İsfehânî, Müfredât, ĞFR md. , s. 609; Fîrûzâbâdî, Besâir, İstiğfâr, 2/166-167.

⁷⁶ Nesefî, Tefsîr, 2/286, hk, 1-2/219.

آَمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا
تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

“Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü’minler de (iman ettiler). Her biri; Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: “Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.” Şöyle de dediler: “İştittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama (Ğüfran) dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.” (Bakara, 2/285).

Ğüfran bir tek bu ayette geçmektedir. Ğüfran-Mağfiret ile aynı anlamda kullanılmıştır. Mağfireti kelime ve ıstılahi olarak izah ettiğimiz için ayrıca Ğüfran kelimesini açıklamaya gerek yoktur.

1. 4. İSTİĞFAR

İstiğfâr ile mağfiret çok yakın ilişkilidir. İstiğfâr, söz veya fiil ile Allah’tan mağfiret dilemek, Allah’tan af dilemek, günahının bağışlanmasını istemek⁷⁷ gibi anlamlara gelir. İstiğfâr olmadan mağfiret tecelli etmez. İstiğfâr mağfiretin tecelli etmesinin basamaklarından biridir. Bu nedenle her iki kavram iç içedir.

1. 4. 1. İstiğfâr

İstiğfâr, dil veya fiil ile Allah’tan mağfiret talep etmek,⁷⁸ anlamına gelir. Terim olarak İstiğfâr ise, Birkaç anlamda gelmektedir. Terim olarak istiğfâr ise, günahkâr ve hatalı olan kulun, günah ve hatalarının Allah tarafından affedilmesini istemesidir. Veya kulun işlediği iyi, güzel ve salih amellerini azımsayıp, Allah’tan bunları çoğaltmasının istemesidir. Bunun tersi de olabilir. Kul günah ve hatalarının çok olduğuna inandığı için bunların azaltılmasını Allah’tan istemesi de istiğfâr demektir.⁷⁹

⁷⁷ İsfahânî, **Müfredât, ĞFR md.** , s. 609; Fîrûzâbâdî, **Besâir, İstiğfâr**, 2/166.

⁷⁸ İsfahânî, **Müfredât, ĞFR md.** , s. 609; İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab, ĞFR md.** , 5/26; Fîrûzâbâdî, **Besâir, İstiğfâr**, 2/166.

⁷⁹ İsfahânî, **Müfredât, ĞFR md.** , s. 609; Fîrûzâbâdî, **Besâir, İstiğfâr**, 2/166.

İstiğfâr tevbeden daha geniş bir kavramdır. Kişi kendi günahları için İstiğfâr edebileceği gibi başkasının günahı için de İstiğfârda bulunabilir. Allah'tan günah ve hatalarının bağışlanmasını isteme, mağfiret dileme, İstiğfâr lafzını veya manasını içeren her duaya İstiğfâr denir.⁸⁰ Üstad Bediüzzaman İstiğfârı, “*İstiğfâr ve tazarru ile merhamet-i İlâhiyeye dehâlet edip, kusurum affolunmak, kusurlu amelim kabul olunmak için mütezellilâne bir niyaza vesiledir*”⁸¹ diye tarif etmektedir.

İstiğfâr Kur’ân’da birçok vecihte varid olur.

1- Şirkten ve küfürden dönmek anlamına gelir.

وَأَن اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِن تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ

“*Rabbinizden bağışlanma (mağfiret) dileyin, sonra da O'na tövbe edin ki sizi belirlenmiş bir süreye (ömrünüzün sonuna) kadar güzel bir şekilde yararlandırınsın ve her fazilet sahibine faziletinin karşılığını versin. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum.*” (Hûd, 11/3).

2- Namaz kılmak anlamına da gelir. Şu ayette namaz anlamındadır

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ

“(Bunlar), “*Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru*” diyenler, sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah'tan) bağışlanma dileyenlerdir.” (Âl-i İmrân, 3/17).

3- Günah ve hatalarının Allah tarafından affedilmesini (Mağfiret edilmesini) istemeye İstiğfâr denilmektedir.⁸²

⁸⁰ İsfehânî, **Müfredât, ĞFR md.** , s. 609; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab, ĞFR md.** , 5/26; Fîrûzâbâdî, **Besâir, İstiğfâr**, 2/166-167.

⁸¹ Bediüzzaman, Said Nursi, terc. Doc. Dr. Şadi Eren, **Sözler**, Şahdamar Yayınları, İzmir 2011, Beşinci Vecih (1 / 3).

⁸² Fîrûzâbâdî, **Besâir, İstiğfâr**, 2/166.

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

“Ey Muhammed! Sabret. Allah'ın va'di şüphesiz gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam sabah Rabbini hamd ederek tespih et!” (Ğâfir, 40/55).

Kur'ân-ı Kerîm'de İstiğfâr etmek teşvik edilmiştir.

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

“Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok (Ğâfir) bağışlayandır, çok (Rahîm) merhamet edendir.” (Nisa, 4/106).

Başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır.

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ

“Ey Muhammed! Sabret. Allah'ın va'di şüphesiz gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam-sabah Rabbini hamd ederek tespih et”. (Ğâfir, 40/55).

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ

“Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah, gezip dolaştığınız yeri de, içinde kalacağınız yeri de bilir.” (Muhammed, 47/19).

Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah'tan sürekli ve çok çok mağfiret dilerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.), ‘Ben her gün Allah'tan yüz kere mağfiret diliyorum’⁸³ buyurmuştur. Daha, İstiğfâra teşvik eden çok ayet ve hadis vardır.

Bir mü'min bir mü'min için Allah'tan af ve mağfiret dileyebilir. Yalnız Hz. İbrâhîm (a.s.)'in babası için yaptığı bu af ve mağfiret dileme Allah tarafından kabul edilmemiştir.

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا

⁸³ Müslim, Zikir, 41.

"Selam olsun sana. Rabbimden senin için af dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütüfkârdır." (Meryem, 19/47).

İbrâhîm (a.s.)'ın, babası için af ve mağfiret dilemesi sadece ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ne var ki onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Diğer taraftan Hz. İbrâhîm (a.s.), af ve mağfiret dilemesi ile ilgili bu duasına bütün mü'minleri de dâhil etmiştir. Demek oluyor ki bir mü'min, kâfirin affı ve mağfireti için dua edemez ama hidayete gelmesi için dua edebilir.

Allah kullarından amellerinde görülebilecek eksiklik ya da kusurlar sebebiyle sürekli İstiğfârda bulunmalarını, kendisinden mağfiret dilemelerini istemiş ve yüce zatına sığınanlara rahmetiyle ve mağfireti ile muamele edeceğini vaat etmiştir. Çünkü o mağfireti büyük (Ğafûr), rahmeti geniş (Rahîm) olduğunu bize bildirmiştir. İşte bu bütün hallerde İstiğfâr etmeye, mağfiret dilemeye bir teşviktir. İsterse yapılan işler ve kusurlar itaat ve kulluk ile ilgili olsun. İsterse de diğer konularda olsun. Çünkü onlarda birtakım kusurlar da söz konusu olabilir. Atasözünde dile getirildiği gibi "*Hatasız kul olmaz.*" Ama Allah yanında önemli olan bu kusur ve hatasını anlayıp bu hatayı yapmaktan vazgeçmektir. Sonra da bu hata ve günahın affedilmesi için İstiğfârda bulunmak ve Allah'ın bu hata veya günahı affetmesi için O'na yalvarmaktır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) akrabalar için ve bütün mü'minler için İstiğfâr edilmesini tavsiye etmiştir. Ancak kâfirlere İstiğfâr edilmesi yasaklanmıştır.⁸⁴

1. 4. 2. Müslümanlar İçin İstiğfâr

Kişi günahkâr olan yakınlarının, sevdiklerinin ve dostlarının günahlarının af olunmasını ister. Çünkü günahkâr olan bir yakınımızın, ahirette o günahından ötürü ceza görmesi bizi rahatsız edecektir. Örneğin çok sevdiğimiz annemiz, babamız veya bir arkadaşımızın günahlarının affedilmemesini ve bu günahından dolayı cehennem azabı çekmesini asla istemeyiz. Bu kişilerin affedilmesi ve cehennem azabından kurtulmaları bizleri mutlu edecektir. Hele onların affedilmelerine bizler vesile olmuşsak bu sevincimizi ikiye katlayacaktır.

⁸⁴ Buhârî, **Cenaiz**, 84.

İnsanları yoktan yaratan Allah'tır. İnsanların yaratılışlarını ve fitratlarını da en iyi bilen Allah'tır. Allah insanın nasıl ve hangi şeyler ile mutlu veya mutsuz olacağını en iyi bilendir. Onun için insanlığa bir hidayet kaynağı olarak gönderdiği kitabında insanlığın mutluluğu için gerekli olan ilke ve kaideleri de en güzel bir şekilde belirtmiştir. Allah Kur'ân'da, insanlığın rehberleri olan peygamberlerinin dili ile insanlara nasıl kendileri, anne ve babaları, dost ve arkadaşları, yarenleri ve bütün Müslümanlar için İstiğfârda bulunmaları gerektiğini en iyi bir şekilde öğretmiştir. Hatta peygamberlerine Müslümanların günahlarının af ve mağfiret edilmesi için İstiğfârda bulunmalarını emretmiştir.

فِيمَا رَحْمَةً مِّنَ اللَّهِ لَئِن لَّهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ. فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

“Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah’tan bağışlama dile. (Onlar için İstiğfâr et.) (İş konusunda) onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.” (Âl-i İmrân, 3/159).

Bu ayette Allah sevili habibi Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Müslümanlara karşı yumuşak huylu olduğunu belirterek ondan Müslümanların kusur ve hatalarını affetmesini ve Müslümanların günahlarının affedilmesi için Allah’a İstiğfârda bulunmasını emretmektedir. Ayrıcı Allah’ın arşını taşıyan melekler, Allah’ın arşının etrafında bulunan ve Allah’a yakın olan melekler de, yeryüzünde bulunan mü’min kullar için, Allah’a İstiğfârda bulunuyorlar. Onları af ve mağfiret etmesi için Allah’a yalvarıyorlar. Bu olayı Kur’ân’da şu ayet dile getirmektedir.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ

“Arş’ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tespih ederler, O’na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tövbe

eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azabından koru.” (Ğâfir, 40/7).

Allah Teâlâ, Arş'ı taşıyan melekler ile Arş'ı kuşatmış olan melekler hakkında şu üç şeyi haber vermiştir. Cenab-ı Hakk'ın **يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ** "Rabbini hamd ile tesbih ederler." Ayetin bu kısmında ifade ettiği hususun bir benzeri de,

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Melekleri de, Rablerini hamd ile tesbih edip yücelterek Arş'ın etrafını kuşatmış hâlde görürsün. Artık kulların arasında adaletle hüküm verilmiş ve “Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur” denilmiştir.” (Zümer, 40/75) ayetidir.

Hz. Nûh (a.s.)'in şu duası da mü'minler için yapılan istiğfara bir misaldir.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ
إِلَّا تَبَارًا

“Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalimlerin de ancak helâkini arttır.” (Muhammed, 47/19).

Kaynaklar Hz. Nûh (a.s.)'in anne ve babasının mümin olduklarını, bu sebeple onlar için dua ettiğini kaydetmişlerdir. **وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا** "İnanmış olarak evime girenleri" ifadesiyle mü'min olmayan karısı ve oğlunu duasının dışında tuttuğu anlaşılmaktadır. Hz. Nûh (a.s.)'in duasının kıyamete kadar gelecek olan bütün müminleri kapsadığı, aynı şekilde zalimler aleyhindeki bedduasının da kıyamete kadar gelecek olan bütün zalimler hakkında geçerli olduğu kabul edilir.⁸⁵

Yine Hz. Mûsâ (a.s.)'in kendisi ve kardeşi için Allah'tan mağfiret talep ettiğini ve İstiğfârda bulunduğunu şu ayetten anlaşılmaktadır.

⁸⁵ Zamahşerî **Tefsîr**, 7/151, **hk**, s. 1145; Beydâvî, **Tefsîr**, 7/151, **hk**, 2/1100; Neseî, **Tefsîr**, 7/151, **hk**, 3-4/436.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْ رَحْمَتَكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

“Mûsâ), “Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla (Mağfiret et). Bizi kendi rahmetine sok. Sen, merhametlilerin en merhametlisin” dedi.” (A’râf, 7/151).

Peygamberler günahkâr oldukları için değil, onlara uyan Müslümanlara nasıl İstiğfârda bulunmaları gerektiğini öğretmek ve göstermek için onlar önce kendileri için sonra da anne ve babaları, kardeşleri ve bütün Müslümanlar için İstiğfârda bulunmuşlar. Veya Allah’tan mağfiret dilemeleri, İstiğfârda bulunmaları, Allah tarafından onlara emredilmiştir. Onlar en güzel bir şekilde Allah’ın bu emrini yerine getirmişlerdir. Müslümanlara da nasıl İstiğfârda bulunmaları gerektiğini yine en iyi şekilde öğretmişlerdir.⁸⁶

Müslümanlar da başta Hz. Peygamber sonra diğer peygamberleri örnek almalıdır. Bu ilahi bir emirdir.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ
كَثِيرًا

“And olsun ki, Allah’ın Resûlü sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.” (Ahzâb, 33/21).

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ
وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ
وَخَدُّهُ إِنَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ إِيمًا لِّأَبِيهِ إِسْمَاعِيلَ لَمَّا قَالَ لَأَتَّخِذَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا
وَأَلَيْكَ أُنْبَأْنَا وَآلَيْكَ الْمَصِيرُ

“İbrahim’de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine, ‘Biz sizden ve Allah’ı bırakıp tapıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir’ demişlerdi. Yalnız İbrahim’in, babasına, ‘Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah’tan sana gelecek herhangi bir şeyi

⁸⁶ Beydâvî, Tefsîr, 2/285, hk, 1/382; Neseî, Tefsîr, 2/285, hk, 1-2/145.

önlemeye gücüm yetmez' sözü başka. Onlar şöyle dediler: 'Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır.'" (Mümtehine, 60/4).

Daha sonra anne ve babası, kardeşleri, akrabaları, sevdikleri ve bütün Müslümanlar için Allah'tan mağfiret dilemeli ve İstiğfârda bulunmalıdır. İstiğfârda bulunmak Allah'ın emridir. Bütün peygamberlerin sünnetidir. Bütün peygamberlerin yoludur.

1. 4. 3. Gayri Müslimler İçin İstiğfâr

Allah'ın mağfiretinin Allah'ın affından da daha geniş ve büyük bir lütuftur. Peki, Allah'ın bu büyük keremi kâfirler içinde tecelli eder mi? Allah gayri Müslimlere de mağfiret eder mi?

Allah'ın mağfiretine nail olabilmek için gerekli olan şartları işlerken, bu şartlardan birinin iman ve salih amel olduğunu izah etmiştik. İman ve salih amel olmadan Allah'ın mağfireti tecelli etmez. Bu nedenle imanı olmayan kimseler için İstiğfârda bulunmakta doğru değildir. Allah Kur'ân'da bunu yasaklamaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Allah Kur'ân-ı Kerîmde şöyle buyurmaktadır.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أَوْلِيَا قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا
تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ

“Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne Peygambere yaraşır, ne de mü'minlere.” (Tevbe, 9/113).

Cumhur, bu ayetin Ebû Talib hakkında nazil olduğunu nakletmişlerdir ki, bunun dayanağı da Said b. Müseyyeb, Zührî, Amr b. Dinar ve Ma'mer'den gelen bir rivayettir.⁸⁷

⁸⁷ Taberî, **Tefsîr, 9/113, hk, 6/488**; İbn Kesîr, **Tefsîr, 9/113, hk, 2/395**; Elmalılı, **Tefsir, 9/113, hk, 4/453**.

Demişler ki, Ebû Talib'in hali hayatında Hz. Peygamber (s.a.v.) "Ey amcacığım eşhedu enla ilahe illellah de." Bu bir kelimedir ki, Allah'ın huzurunda bunun ben senin lehinde delil olarak kullanayım." dedi. Orada Ebû Cehl ile Abdullah ibni Ebi Ümeyye de vardı. Bunlar "Ey Ebû Talib, Abdülmuttalib'in milletinden vaz mı geçeceksin?" dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de "Yasaklanmadığım sürece ben de senin için İstiğfâr edeceğim." dedi. Sonra da işte bu "Peygamber ve müminler için müşriklere İstiğfâr etmek diye bir şey yoktur" ayeti ile

إِنَّكَ لَأَنْتَ لَمْ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

“Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erdştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir” (Kasas, 28/56) ayeti nazil oldular.⁸⁸

Allah, hem peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’e hem de bütün Müslümanlara, yakın akrabaları dahi olsa İstiğfârda bulunmayı kesin bir şekilde yasaklamaktadır. İstiğfârda bulunsa dahi bir faydası olmaz. Zaten iman ve Salih olmadan Allah’ın mağfiretinin tecelli etmeyeceğine dair Kur’ân-ı Kerîmde pek çok örnek vardır. Hz. Nuh (a.s.)’ın oğlu için yapmış olduğu af ve bağışlama isteği red edilmiştir. Kur’ân bu olayı şöyle dile getirmektedir.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Nuh, Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin. Allah, “Ey Nûh! O, asla senin ailenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi. Nuh, “Rabbim! Şüphesiz ben senden

⁸⁸ Taberî, Tefsîr, 28/56, hk, 6/488; İbn Kesîr, Tefsîr, 28/56, hk, 2/395; Elmalılı, Tefsir, 28/56, hk, 4/453.

hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum” dedi.” (Hûd, 11/46-47).

Ayet-i Kerîmelerde, cehennemlik oldukları belli olduktan sonra müşrik akrabalar için af dilenemeyeceği beyan edilmektedir. Onların, cehennemlik oldukları ölümlerinden sonra belli olacağından Abdullah b. Abbas, diri olan müşrik akrabalar için af dileneceğinin caiz olduğunu söylemiştir. Said b. Cübeyr diyor ki: "Yahudi olan bir kişi öldü. Onun, müslüman bir oğlu vardı. Cenazesine katılmadı. Bu, Abdullah b. Abbas'a (r.a.) anlatıldı. O da dedi ki: "Oğlunun cenaze ile beraber gidip onu defnetmesi icab ederdi. Ölünceye kadar ona iyi dileklerde bulunmalıydı. Öldükten sonra ise o haline bırakılır. Allah Teâlâ buyurmuştur ki "İbrâhîm'in, babası için af dilemesi, yalnızca ona verdiği sözü yerine getirmesi içindi. Fakat babasının, Allah düşmanı olduğu ortaya çıkınca ondan uzaklaştı." Atâ b. Ebi Rebah, bu ayette zikredilen, af dilemeden maksadın, öldükten sonra cenaze namazını kılmak olduğunu söylemiştir. Ebû Hureyre (r.a.) de dua etmek olduğunu beyan etmiştir.⁸⁹ Taberî de, aslında af dilemenin, kulun, rabbinden, günahların bağışlanmasını istemesi olduğunu, bu itibarla Ata'nın izah ettiği gibi cenaze namazını kılmayı da ona dua etmeyi de kapsadığını söylemiştir.⁹⁰

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْقَاسِيْنَ

"Onlara bağışlama dilesen de, dilemesen de onlar için birdir. Allah, onları asla bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, fasıklar topluluğunu doğru yola iletmez." (Münâfikûn, 63/6).

Bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak İbni Cerir'in rivayetine göre Urve şöyle

dedi. اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْقَاسِيْنَ

⁸⁹ Taberî, *Tefsîr*, 28/56, hk, 4/ 348.

⁹⁰ Taberî, *Tefsîr*, 28/56, hk, 4/ 349.

“Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (fark etmez.) Onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de, Allah onları asla affetmeyecektir. Bu, onların Allah ve Resulünü inkâr etmiş olmaları sebebiyledir. Allah, fasık topluluğu doğru yola iletmez.” (Tevbe, 9/80).

Ayet-i kerimesi nazil olduğunda Resûlullah (s.a.v.) "Yetmişten fazla İstiğfârda bulunacağım" dedi. Bunun üzerine "Onlar için İstiğfâr etmişsin veya etmemişsin onlar haklarında aynıdır" ayeti indi. İbn Cerir Mücahid ve Katade'den de bir benzerini rivayet etmiştir. Yine İbni Cerir'in rivayetine göre İbn Abbas şöyle dedi. Tevbe suresi 80. ayet nazil olduğunda Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu. "Bunu biliyorum, ancak onlar hakkında bana ruhsat verildi. Vallahi yetmişten fazla İstiğfâr edeceğim, belki Allah onları affeder." ⁹¹ Bunun üzerine bu Münâfikûn altıncı ayeti nazil oldu.

"Onlara bağışlama dilesen de, dilemesen de onlar için birdir. Allah, onları asla bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, fasıklar topluluğunu doğru yola iletmez." (Münâfikûn, 63/6).

Hâkim kanaate göre bu ayette belirtilen sayı çokluktan kinaye olup bununla, Resûlullah ne kadar dua ederse etsin artık ayette işaret edilen münafıklar için bağışlanma ümidi taşımaması istenmektedir.⁹² Tefsirlerde, münafıkların başı Abdullah b. Übeyy'in ölümü ve iyi bir mümin olan oğlunun ricası üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onun cenaze namazını kılmasına Hz. Ömer'in itiraz etmiştir. Resûlullah (s.a.v.)'in bu ayete dayanarak İstiğfâr sayısını arttırma hakkım kullandığımı söylediği, bunun üzerine de

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَأْوَاهُمْ فَاسِقُونَ

⁹¹ Zamahşerî, **Tefsir, 9/80, hk, 2/164.**

⁹² Zamahşerî, **63/6, hk, 2/164.**

“Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah’ı ve Resulünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler” (Tevbe, 9/84). Ayetinin nazil olduğu yönünde bir rivayet yer almaktadır.⁹³

Ayetten anlaşılan diğer bir husus da, kendilerinden söz edilen münafıkların affedilme şanslarını tamamen yitirmiş olduklarıdır. Bunun gerekçesi ayette şöyle açıklanmıştır: *ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ* “Çünkü onlar Allah ve Resul’ünü inkâr etmişlerdir. Allah (böylesine) kötülüğe saplanmış kimseleri doğru yola iletmez.” Öyle görünüyor ki bu istisnaî bir durumdur. Zira ayette işaret edilen kimselerin, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Medine’de dış düşmanlara karşı verdiği mücadelede ne büyük bir kambur oluşturduğu herkes tarafından biliniyor, onlar da ilâhî vahyi insanlara tebliğ eden Resûlullah (s.a.v.)’in hak peygamber olduğunu ayan beyan görüyorlardı. Böylesine büyük bir imkânı değerlendirmeyen ve gönüllerini imana bütünüyle kapatmış olan bu kimselerin durumu Allah tarafından Hz. Peygamber’e haber verilmekte ve artık dış görüntülerine göre muamele gören bu kesime karşı açık bir tavır ortaya konması istenmektedir.⁹⁴

1. 4. 4. Mağfirette Zaman Unsuru

Mağfirette zaman unsuru önemlidir. Çünkü tefsir âlimlerinin de dediği gibi bazı vakitler halvet vaktidir bu vakitlerde yapılan dualar müstecabtır. Allah bu vakitlerde yapılan duaları daha çabuk kabul eder.⁹⁵

Allah, mü’minlerin özelliklerini sayarken “seher vakitlerinde mağfiret talep ederler” sıfatını da beyan etmektedir.

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ

"Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru" diyenler, sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah'tan) bağışlanma(Mağfiret) dileyenlerdir." (Âl-i İmrân, 3/16).

⁹³ Taberî, **Tefsîr, 9/84, hk, 6/488**; İbn Kesîr, **Tefsîr, 9/84, hk, 2/395**

⁹⁴ Derveze, Muhammed İzzet, **et-Tefsîrü'l-Hadis**, Ekin Yayınları, İstanbul 1998, 12/239-241.

⁹⁵ Beydâvî, **Tefsîr, 3/16, hk, 1/157**; Nesefî, **Tefsîr, 3/16, hk, 1-2/226**.

Nesefî, bu ayeti şöyle tefsîr etmektedir. “*Ve seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret dileyenlerdir*” Hep Allah'tan affedilmelerini isteyenlerdir. Özellikle burada "seher vaktine" dikkat çekilmesinin bir nedeni vardır. Bu, vakit, dualara en çok icabet olunan bir vakittir ya da duaların en çok kabul edildiği vakit olmasındandır. Çünkü bu vakit halvet vaktidir. Zira herkesin uyumakta olduğu bir sırada, sıcak yatağından kalkarak Rabbine dilekçe sunmak, ağlayarak derdini ve problemini O'na aktarmak gibi nafil bir ibadet yoktur. Nitekim Hz Lokman (a. s.) oğluna şöyle bir öğütte bulunuyor: “*Ey oğul! Seher vaktinde uyanıp öten horoz senden daha erken ve akıllıca davranıp kalkmasın, sen ondan önce davran, sakın o öterken sen mişıl mişıl uyumayasın.*”⁹⁶

وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

“*Seherlerde bağışlama dilerlerdi.*” (Zâriyât, 51/18).

1. 4. 5. Mağfirette Mekân Unsuru

Mağfirette mekân unsuru da önemlidir. Çünkü bu mekânlar Allah'ın kutsayıp yücelttiği mekânlardır. Bu mekânlarda dualar daha çabuk kabul olunur. Bu mekânlarda yapılan ibadetten daha fazla sevap kazanılır. Çünkü bu mekânlarda Allah'ı zikredip ondan mağfiret talep edilmesini bizzat Allah emretmiştir. Şayet Allah bu mekânlarda zikredilip ondan mağfiret talep edilirse Allah çok (Ğafûr) bağışlayandır, çok (Rahîm) merhamet edendir.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَافَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّلَالِ □ يَنْتُمْ أَف □ يَضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte size bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife'ye) akın ettiğinizde, Meş'ar'il-Haram'da Allah'ı zikredin. Onun, (sizi hidayet ettiği gibi) size gösterdiği gibi zikredin. Doğrusu siz onun yol göstermesinden önce yolunu şaşırılmışlardan

⁹⁶ Nesefî, Tefsîr, 3/16, hk, 1-2/226.

idiniz. Sonra insanların akın ettiği yerden siz de akın edin ve Allah'tan bağışlanma (Mağfiret) dileyin. Şüphesiz Allah çok (Ğafür) bağışlayandır, çok (Rahîm) merhamet edendir.” (Bakara, 2/198-199).

Taberî bu ayeti tefsir ederken şunları nakletmektedir. Resûlullah'tan, Abdullah b. Mirdas ve Abdullah b. Ömer tarafından nakledilen şu iki hadis, ayet-i kerimeyi bu şekilde tefsir etmenin daha uygun olduğunu göstermektedir.

Abbas b. Mirdas es-Selemi diyor ki: ‘Resûlullah (s.a.v.) Arafat'ta durduğu akşam, ümmeti için Allah Teâlâ'dan mağfiret diledi. Allah Teâlâ ona: ‘Bunları affettim, zalim olan hariç. Çünkü ben mazlumun hakkını ondan mutlaka alacağım.’ diye cevap verdi. Resûlullah ‘Ey rabbim, eğer dilersen mazluma hakkını cennette verir ve zalimi de affedersin.’ dedi. Allah Teâlâ, akşamleyin Resulullah'ın bu talebine cevap vermemişti. Resûlullah Müzdelife'de sabahlayınca bu duasını tekrarladı. Bu defa ona istediği verildi. Orada Resûlullah güldü veya gülümsedi. Bunun üzerine Ebubekir ve Ömer: "Babam ve anam sana feda olsun, Bu an, senin gülmediğin bir andır. Seni güldüren nedir? Allah seni güldürsün.’ dediler. Resûlullah da buyurdu ki: Allah'ın düşmanı İblis, Aziz ve Celil olan Allah'ın, benim duamı kabul edip ümmetimi affettiğini öğrenince toprakları alıp başına saçmaya başladı.’ ‘Vah başıma gelenlere, keşke ölseydim de bunu duymasaydım.’ Şeklinde bağırmaya başladı. İşte beni güldüren, ondan gördüğüm bu feryattır.

Abdullah b. Ömer diyor ki: ‘Resûlullah, Arafe günü, geceleyin bize bir hutbe okudu ve buyurdu ki: "Ey insanlar, Allah sizlere bulunduğunuz bu yerde Lütüfta bulundu. İyilikte bulunanlarınızın iyiliğini kabul etti ve ona istediğini verdi. Kötülükte bulunanlarınızı da bağışladı. Ancak aranızdaki haklar müstesna. Haydi, Allah'ın adıyla dönüp gidin.”⁹⁷

1. 5. ALLAH'IN PEYGAMBERLERİNİ MAĞFİRETİ

Kur'ân-ı Kerîmde Allah'ın mağfiretinin peygamberler hakkında da tecelli ettiği vurgulanmaktadır. Birçok ayeti Kerîmede, Allah'ın bazı peygamberlerin

---

⁹⁷ Taberî, **Tefsîr**, 2/198-199, **hk**, 2/306-307.

işledikleri bazı davranışlar neticesinde, Allah'ın onlara mağfiret edip onları bağışladığı dile getirilmektedir.

Hz. Âdem (a.s.)'in cennette yasak meyveyi yemesi, (A'râf, 7/20-23). Hz. Nûh (a.s.)'in iman etmeyen oğlunu gemiye almak ve mağfiret olunması için dua etmesi, (Hûd, 11/45-47). Hz. İbrâhîm (a.s.)'in putları kendisi kırdığı halde, kavmine kimin kırdığını büyük puta sormalarını istemesi, (Enbiyâ, 21/57-63). Hz. Lût (a.s.)'in kötü fiil işleyen erkeklere kendi toplumunun kızlarını teklif etmesi, (Hûd, 11/77-79). Hz. Mûsâ'nın bir şahsın ölümüne sebep olması. (Kasas, 28/15-16). Hz. Yunus (a.s.)'in kavmini izinsiz terk etmesi. (Enbiyâ, 21/87-88). Hz. Davûd (a.s.)'in davacıyı dinleyip davalıyı dinlemeden davacı lehine hüküm vermesi. (Sâd, 38/21-25). Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kâfirlerin reislerini İslâm'a davet ettiği sırada gelip, soru soran ve bir a'ma olan Abdullah b. Ümmi Mektûm (r.a.)'a yüzünü buruşturması ve sırtını dönmesi (Abese, 80/1-12) gibi örnekler verilebilir.

Tabi bu gibi olaylar da tabii olarak akla bazı sorular getirmektedir. Peygamberler günah işler mi? Bizde fazla uzatmadan peygamberin ismet sıfatı ile zelle ne demektir? Kısaca açıklamaya çalışacağız.

Zelle, ayak sürçmesi, sürçüp kayma, ayak kayması yanlış, ufak suç, ayrılmak ve uzaklaşmak⁹⁸ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. İslami bir terim olarak ise peygamberlerin işledikleri ufak hatalar için kullanılmaktadır. Peygamberlerin hata ile veya unutarak yaptıkları kusurları, ifade eden bir terimdir.⁹⁹ Peygamberler aslında günah işlemezler. Onlar "İsmet" sıfatına sahiptirler. Ancak, istemeden bazı kusurlar işlemeleri de mümkündür. Şu kadar var ki böyle bir hata işleyen peygamber hatasına devam etmez. Allah o hata işleyen peygamberi derhal uyararak, onu hemen o hatadan uzaklaştırır. Onun o yanlışını hemen düzeltir. Bu nedenle buna günah bile denemez.

Zelle, efdal (en üstün) olanı terk edip, fadıl (üstün) olanı yapmaktır şeklinde de izah edilir. Neseî'nin bu izahına göre, zelle bir kusur bile olamaz. Fakat

---

⁹⁸ İsfahânî, **Müfredât**, ZLL md. , s. 381; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, ZLL md. , 12/404; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, ZLL md. , 3/136.

⁹⁹ Aliyyü'l-Kari, **Şerhu Fikhü'l-Ekber**, el-Mektebetü'l-Kitab, Mısır 1323, s. 52.

“Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. And olsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. And olsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak." (Yûsuf, 12/32).

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ
مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Ey Elçi, Rabbinden sana indirileni duyur; eğer bunu yapmazsa O'nun mesajını duyurmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah, kâfirler toplumunu yola iletmez.” (Mâide, 5/67).

İsmet'in, yani nezahet ve masumiyetin zıddı olan, her türlü günah ve adi davranışlar, peygamberler hakkında muhaldir. Çünkü eğer peygamberlerin günah ve suç işlemeleri veya ismet ve nezahete yaraşmayan uygunsuz hareketler yapmaları onlar hakkında caiz olsaydı, biz insanların da onlara uyararak çirkin şeyler yapmamız normal karşılanır ve günah sayılmazdı. Zira peygamberler bizim uymamız gereken güzel örneklerimizdir. Bu bakımdan, peygamberlere uymak ve onlara itaat ile emredildik. Hâlbuki Allah Teâlâ, kullarına günah işlemeyi ve günahkârlara itaati emretmez ve bu gibileri peygamber olarak seçip göndermez.

Bu sebeple, Ehl-i sünnete göre; peygamberler asla büyük günah işlemezler. Sehven (yanılarak) "zelle" cinsinden küçük günah işlemeleri caizdir. Ancak, bunda ısrar etmezler, derhal ikaz edilirler ve bir daha aynı hataya düşmezler ve o hatayı işlemezler. İsmet'in peygamberlerde bulunması gereken bir sıfat olduğunda, tüm İslâm bilginleri görüş birliği içindedirler. Ancak niteliği ve kapsamı üzerinde bazı görüş ayrılıkları mevcuttur.¹⁰³ Ama peygamberlerin masumiyeti konusunda tam bir ittifak vardır.

Ehl-i sünnete göre, Peygamberlerin masum oluşu vahiyden sonra sabittir. Peygamberlerin vahiyden önce günah işlemesi, nadir olmak şartıyla mümkündür.

¹⁰³ Razi, **İsmetü'l-Enbiyâ**, s. 42; es-Sabunî, **el-Bidâye**, s. 121.

Böylelerinin hali nübüvet anında derhal iyiliğe ve istikamete dönüşür.¹⁰⁴ Râzî, Peygamberlerin mâsum olduklarını delilleri ile şöyle izah etmektedir.

1- Eğer peygamberler mâsum olmasalardı, onlardan günah sadır olsaydı âcilen kınanırlar ve anında cezalandırılırlardı.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسُنُنٌ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنْ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي يَدَيْكَ
قَلْبُهُ مَرَضٌ وَفُلْنٌ قَوْلًا مَعْرُوفًا

“Ey Peygamber'in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınıyorsanız (erkeklerle konuşurken) sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin ki kalbinde hastalık (kötü niyet) olan kimse ümide kapılmasın. Güzel (ve doğru) söz söyleyin.” (Ahzâb, 33/33).

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى
اللَّهِ يَسِيرًا

“Ey Peygamber'in hanımları! İçinizden kim apaçık bir çirkinlik yaparsa, onun cezası iki kat verilir. Bu, Allah'a göre kolaydır.” (Ahzâb, 33/30).

2- Şahitlikleri kabul edilmezdi.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا
جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي فِي كُتُبِكُمْ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ
لَكِبٌ لِيرَأَى أَلَا عَلَى الذِّكْرِ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ عَمَّا يَمَانُكُمْ إِنْ اللَّهُ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ
رَحِيمٌ

“Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resûl'e tabi olanlarla, gerisingeriye dönecekleri ayırt edelim diye kible yaptık. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.” (Bakara, 2/143).

¹⁰⁴ Razi, İsmetü'l-Enbiyâ, s. 42; es-Sabunî, el-Bidaye, s. 122.

3- Onları zecr etmek vacib olurdu. Oysaki peygamberleri zecr etmek caiz değildir.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا

“Şüphesiz Allah ve Resûlünü incitenlere, Allah dünya ve ahirette lânet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir Azâb hazırlamıştır.” (Ahzâb, 33/57).

4- Onlara uymak caiz olmazdı. Çünkü günah işlemek caiz değildir.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Âl-i İmrân, 3/31).

5- Cehennem azabı uyarılırlardı.

وَمَنْ يَعِصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ

“Kim de Allah'a ve Peygamberine isyan eder ve O'nun koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu ebedî kalacağı cehennem ateşine sokar. Onun için alçaltıcı bir Azâb vardır.” (Nisa, 4/14).

6- Allah'ın şu emrine muhatab olurlardı.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında daha büyük bir gAzâb gerektiren iştir.” (Sâf, 61/2-3).

7- Allah'ın şu iltifatına nail olmazlardı.

فَاسْتَجِبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ وَوَجَّهْنَا لَهُ لِرُوحِ اللَّهِ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ
وَيَدْعُونََنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

“Biz de onun duasını kabul ettik ve kendisine Yahyâ’yı bağışladık. Eşini de kendisi için, (doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışıyorlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi.” (Enbiyâ, 21/90).

8- Allah’ın seçkin ve seçilmiş kullarından olmazlardı.

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ

“Şüphesiz biz onları, ahiret yurdunu düşünme özelliği ile (temizleyip) ihlâslı kimseler kıldık. Şüphesiz onlar, bizim katımızda hayırlı, seçkin kimselerdendir.” (Sâd, 38/46-47).

9-İblîs’in azdırdığı kimselerden olurlardı.

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

“İblis, ‘Senin şerefine and olsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracığım’ dedi. İblis, ‘Senin şerefine and olsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracığım’ dedi.” (Sâd, 32/82-83).

10- İblîs’e tabi olanlardan olurlardı.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.” (Hucurât, 49/13).

11- Şu ayetin kapsamına girerlerdi.

اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ

“Şeytan onları hâkimiyeti altına alıp kendilerine Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, şeytanın tarafında olanlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.” (Mücadele, 58/19).

12- Eğer peygamberler mâsum olmasalardı, onlardan günah sadır olsaydı meleklerden üstün olamazlardı.

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ يَمُنُونَ بِآيَاتِنَا كَالْفُجَّارِ
أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ يَمُنُونَ بِآيَاتِنَا كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ

“Yoksa biz iman edip salih ameller işleyenleri, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yoksa Allah'a karşı gelmekten sakınanları yoldan çıkan arsızlar gibi mi tutacağız?” (Sâd, 38/28).

13- Ümmetlerine imam, önder ve örnek olamazlardı.

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ
ذُرِّيَّتٍ لِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

“Bir zaman Rabbi İbrahim’i birtakım emirlerle sınamış, İbrâhîm onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: ‘Ben seni insanlara önder yapacağım. İbrâhîm de, ‘Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)’ demişti. Bunun üzerine Rabbi, ‘Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz’ demişti.” (Bakara, 2/124).

14- Zalimlerden olurlardı. Çünkü günah işleyenler nefislerine zulüm edenlerdir.¹⁰⁵

قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

“Rabbi dedi, ‘Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz’ demişti.” (Bakara, 2/124).

¹⁰⁵ Razi, İsmetü'l-Enbiyâ, s. 28-33.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ □ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ
سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُأْتِنَ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ □

“Sonra biz, o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere (Muhammed'in ümmetine) miras olarak verdik. Onlardan kendine zulmedenler vardır. Onlardan ortada olanlar vardır. Yine onlardan Allah'ın izniyle hayırlı işlerde öne geçenler vardır. İşte bu büyük lütuftur.” (Fatır, 35/32).

Mu'tezile ve Haricilere göre ise, onlar vahiyden önce de masumdurlar. Bir peygamberin söz veya fiilinde yaptığı yanlışlığa ayak kayması (zelle) denir. Buna göre, peygamberlerden yanılma sürçme yoluyla çok küçük hatalar meydana gelebilir. Bunlar unutma, hata, iki alternatiften Cenab-ı Hakk'ın rızasına uygun olmayı tercih etme şeklinde ortaya çıkar. Hz. Âdem (a.s.)'in yasak ağacın meyvesini yemesi, verdiği sözü unutması yüzündendir. Kur'ân'da şöyle buyrulur.

وَلَقَدْ عَاهَدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا.

'Yemin olsun ki, Biz Âdem'e daha önce, "ağaçtan yeme" diye emretmiştik. Fakat o, bunu unuttu. Ama biz onu hatada ısrarlı görmedik." (Tâ-Hâ, 20/115).

Bu ayetten de anlaşıldığı gibi Hz. Âdem (a.s.), Allah' a verdiği sözünü unutmuştur. Bu unutkanlık sonucu yasaklanan meyvadan yemiştir. Yoksa bir kasıt yoktur. Bilerek Allah' bir isyan meydana gelmemiştir. Hz. Mûsâ (a.s.) ise, zulmü engellemek için adama vurmuş, mübah hatta vacip bir fiil işlemiştir. Yine Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Abdullah İbn Mektum'a yüzünü buruşturması, o sırada kabile reislerine tebliğ yapmanın daha yararlı ve faziletli olduğunu düşünmektedir. Diğer yandan a'ma olan Abdullah ibni ümmi Mektum (r.a.) onun yüz buruşturmasını görmediği için ona eziyet olmadığını da düşünmüş olabilir.¹⁰⁶

1. 6. MAĞFİRETE MAZHAR OLAN PEYGAMBERLER

Kur'ân-ı Kerimde bazı Peygamberlerin, işledikleri bazı davranışları nedeniyle Allah'tan mağfiret talep ettikleri ve o Peygamberlerin mağfiret olundukları dile

¹⁰⁶ Razi, İsmetü'l-Enbiyâ, s. 42.

getirilmektedir. Biz de bu başlık altında bu konuyu ele alacağız. Bu konuyu ele alırken, bu Peygamberlerin gönderiliş sırsına göre Hz. Âdem (a.s.) dan başlayıp Hz. Muhammed (s.a.v.)’e kadar toplam dört misali işleyeceğiz. Önce Hz. Âdem (a.s.) ve yasak olan meyvedan yemesi olayını işleyeceğiz.

1. 6. 1. Hz. Âdem (a.s.)

Hz. Âdem (a.s.) ilk insan ve ilk peygamberdir. Yaratıldıktan sonra cennete konmuş ve yasak meyveden yiyerek cennetten çıkarılmıştır.

فَدَلَاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سُوءَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْضِعَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ
الْجَنَّةِ وَتَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلُّ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ قَالَا
رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rab’leri onlara, “Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?” diye seslendi.” “Dediler ki: “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz (mağfiret etmez) ve bize (merhamet etmezsen) acımazsan, mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” (A’râf, 6/22-23).

Sözü geçen cennet, cumhurun görüşüne göre ebedîlik yurdu olan cennettir. Semadaki cennetlerden birisi yahut yeryüzündeki cennetlerden (sık ağaçlı bahçelerden) bir cennet olduğu da Mu’tezilî âlimler tarafından¹⁰⁷ söylenmiştir. Şeytan yemin ederek onları aldattı ve bu işi onlara süslü göstermek suretiyle kendisine itaat etmelerini sağladı. Bu yüzden de Allah nezdindeki mevkilerinden onları kaydırabildi ve daha aşağı mevkiye düşürdü. Ağacın meyvesini tadınca hemen avret yerleri ortaya çıktı. Onlardaki özel nur zail oldu. Bu sefer avretlerini örtmek için cennet ağaçlarının geniş yapraklarını üst üste koyup kendilerini örtmeye çalıştılar.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Taberî, *Tefsîr*, 6/22-23, hk, 5/453; Beydâvî, *Tefsîr*, 6/22-23, hk, 1/334-336.

¹⁰⁸ Taberî, *Tefsîr*, 6/22-23, hk, 5/453; Beydâvî, *Tefsîr*, 6/22-23, hk, 1/334-336.

Rableri kendilerine sitem ederek, azarlayarak, **وَتَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ** " Rableri onlara, ben sizi bu ağaçtan menetmemiş miydiniz?" diye seslendi." Yani bu ağaca yaklaşmanızı ve bu ağaçtan yemenizi size yasak kılmamış mıydım? Sizlere, "Şeytan sizin açık bir düşmanınızdır, ona itaat edecek olursanız ebedî nimet yurdu olan cennetten sizleri dünya yurduna çıkartır; dünya ise hayatta yorulup didinmenin yurdu. O bakımdan şeytandan uzak durunuz" dememiş miydiniz? Nitekim Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır.

فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى

"Ey Âdem, dedik, şüphesiz bu senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın o sizleri cennetten çıkartmasın. O vakit bedbaht olursun." (Tâ-Hâ, 20/117).

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا "İkisi dediler ki: Rabbimiz! Kendimize zulmettik..." Yani her ikisi de, "Rabbimiz, gerçekten biz senin emrine aykırı davranıp senin de bizim de düşmanımız olan şeytana itaat etmek suretiyle kendimize zulmettik. Eğer günahımızı örtmez, bizden razı olmaz, tevbemizi kabul buyurmazsan şüphesiz ki dünyada da ahirette de zarara uğrayanlardan oluruz dediler."

Bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu.

فَتَلَقَى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

"Derken Âdem Rabbinden bir takım kelimeler belledi de, o da onun tevbesini kabul etti. Şüphesiz ki O, tevbeleri çok çok kabul edendir, Rahîm'dir." (Bakara, 2/37).

Daha sonra Yüce Allah şu buyruğuyla Hz. Âdem (a.s.) Havva ve İblis'e itap etti. **وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ** "İnin oradan, kiminiz kiminize düşmandır..." Yani kiminiz kiminize düşman olmak üzere bu cennetten ininiz. Bunun anlamı da şudur. Düşmanlık Hz. Âdem (a.s.) ve çocukları ile İblis ve zürriyeti arasında sabit bir şeydir, hiç bir şekilde sonu gelmez. İblis de Âdem (a.s.) ve Havva (r.a.)'ya düşmanlık

edecektir, onlar da ona düşmanlık edeceklerdir. O halde insana düşen şeytanın vesveselerinden sakınmaktır.¹⁰⁹

Görüldüğü gibi Hz. Âdem (a.s.)'ın yasak olan meyvadan yemesi, şeytanın onu aldatması, Allah'ın adıyla ona yalan yere yemin etmesi ve Allah'a verdiği sözü unutmaması sonucunda meydana gelmiştir. Bir kasıt veya günaha ısrar yoktur. Hatasını anlar anlamaz Hz. Âdem (a.s.) hemen bu hatadan dönüyor ve Allah'a tevbe ve İstiğfârda bulunuyor. Rabbinden bellediği kelimeler ile yaptığı tevbesi kabul edilerek Allah'ın affına ve mağfiretine nail oluyor.

1. 6. 2. Hz. Nûh (a.s.)

Hz. Nûh (a.s.) tufan esnasında gemiye binmeyip dağa tırmanmaya çalışırken boğulan oğlu için Allah'tan bağışlanma talep etmiştir. Allah onun bu bağışlanma talebini kabul etmemiştir.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ قَالَ
يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ
تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي
أَكُن مِّنَ الْخَاسِرِينَ

“Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: ‘Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin. Allah, ‘Ey Nûh! O, asla senin ailenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim’ dedi. Nuh, ‘Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum’ dedi.” (Hûd, 11/46-47).

Allah’u Teâlâ Hz. Nûh (a.s.)’ın bu nidasına karşılık olarak

“Ona denildi ki: قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِّنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَّم مِّمَّن مَّعَكَ

¹⁰⁹ Taberî, Tefsîr, 2/37, hk, 1/178.

“Ey Nuh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in.” (Hûd, 11/48).

Diye buyurarak Hz. Nûh (a.s.)’ı bağısladığını, af ve mağfiret ettiğini, ona ve onunla birlikte gemide olan ümmetlere, selamet, esenlik ve bereket bahsettiğini belirtmektedir. Evet, bu ayette Hz. Nûh (a.s.)’in mağfiret olunduğu açık bir şekilde belirtilmektedir.

1. 6. 3. Hz. Mûsâ (a.s.)

Hz. Mûsâ (a.s.)’in kavminden olmayan bir adamı öldürmesi hadisesi Kur’ân’da şöyle varid olmuştur.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَنْعَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ قَالَ رَبِّ إِنَّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَاهِرًا لِّلْمُجْرِمِينَ

“ Mûsâ, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından (kavminden, İsrail oğullarından) diğeri düşmanı tarafından (Kipti, Firavun taraftarı) kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Mûsâ da ona (Kipti olana) bir yumruk indirip onu öldürdü. Mûsâ, ‘Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır’ dedi. Mûsâ, ‘Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmettim. Beni affet’ dedi. Allah da onu affetti. Şüphesiz O, çok bağıslayandır, çok merhamet edendir. ‘Rabbim! Bana verdiğin nimetle asla suçlulara arka çıkmayacağım’ dedi.” (Kasas, 28/15-17).

Ben bu davranışım ile yani masum bir insanı öldürmekle kendime yazık ettim. Benim günahımı ört. Elimin işlediği bu cinayet sebebiyle beni muaheze etme, sorumlu eyleme. Ben sana tevbe ediyorum ve bu fiilimden dolayı pişmanlık duyuyorum, dedi.¹¹⁰

¹¹⁰ Taberî, Tefsîr, 28/15-17, hk, 10/45; Kurtubî, Tefsîr, 28/15-17, hk, 13-14/173.

Hz. Mûsâ (a.s.) bunu günah saymıştı. Zira adam öldürme asla helâl olmayan bir fiildir. Bu önceki peygamberlerin şeriatından bu yana bilinmektedir. Nakkaş diyor ki: Hz. Mûsâ (a.s.) onu öldürmek arzusuyla kasten vurmadı. Sadece zulmünü engellemek arzusuyla ona bir yumruk vurdu. Ayrıca bu peygamberlikten önce idi.¹¹¹ Müslim'in bir rivayetine göre Salim b. Abdillah şöyle demiştir: *"Ey Irak halkı! Ne gariptir ki küçük günahları soruyor, büyük günahları işliyorsunuz! Ben babam Abdullah b. Ömer'in (r.a.) Peygamberimiz (s.a.v) eliyle doğu tarafını işaret ederek şöyle buyurduğunu işittim: "Fitne işte şuradan, şeytanın boynuzlarının çıktığı yerden gelir. Siz de birbirinizin boynunu vurursunuz." Mûsâ'nın Firavun ailesinden öldürdüğü şahıs sadece hataen öldürme idi. Cenab-ı Hak: 'Sen bir adamı öldürdün. Biz de seni gamdan kurtardık ve seni çeşitli imtihanlara tabi tuttuk."* buyurdu.¹¹²

Yani Cenab-ı Hak onu affetti ve tevbesini kabul etti. Çünkü Cenab-ı Hak kendisine yönelen kullarının günahlarını örtücüdür. Onları af ve mağfiret edendir. Tevbe edip yöneldikten sonra kullarını cezalandırmayıp onlara çok çok merhamet edicidir. Bunun üzerine Hz. Mûsâ (a.s.) da Rabbine şükretti ve dedi. *'Ey Rabbim! Bana lütfe ettiğin ilim, hikmet ve tevhidin, verdiğin makam, izzet ve nimetin hakkına beni hatadan koru. Beni korursan ben zulmeden, suç işleyen ve şirk koşan kimseye asla yardımcı olmam.* Yahut bana bu pek çok nimetle ikramda bulunman sebebiyle yemin ederim ki sana tevbe edeceğim ve asla müşriklere destek olmayacağım. Kuşeyrî diyor ki: Hz. Mûsâ (a.s.): *"Bana lütufta bulunduğun mağfiret sebebiyle..."* dememiştir. Çünkü bu vahiyden önce idi. O Allah'ın bu adam öldürmeyi bağışladığını bilmiyordu. Maverdî ve başkaları zikrediyorlar ki: Lütuf, mağfiret edilmek ya da hidayete nail almak suretiyledir. Kurtubî ise şöyle diyor: *"Onu bağışladı."* ifadesi mağfiret ettiğine delâlet eder. Allah en iyi bilendir.¹¹³

ف لَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ "Suçlulara destek olmamak" ifadesiyle Firavunla beraber bulunmak ve onun cemaatiyle birlikte olmak ve onun gurubunu çoğaltmak manası murad edilmiştir. Zira Mûsâ (a.s.) daha önce baba-oğul gibi aynı bineğe biniyor ve Firavun' un oğlu diye adlandırılıyordu. Yahut bu ifadeyle desteklemesi

¹¹¹ Taberî, **Tefsîr**,28/15-17, **hk**, 10/45; Kurtubî, **Tefsîr**, 28/15-17, **hk**, 13-14/173.

¹¹² Taberî, **Tefsîr**, 28/15-17, **hk**, 10/45.

¹¹³ Kurtubî, **Tefsîr**, 28/15-17, **hk**, 13-14/173.

suç ve günaha sebep olan kimsenin (mesalâ öldürülmesi helâl olmayan kimsenin öldürülmesine sebep İsraili olan kişinin) desteklenmesidir. Bu ayetin bir benzeri de şu ayettir:

وَلَا تَرْكُؤُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءٍ ثُمَّ لَا تُنصِرُونَ

“Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur. Sizin Allah’tan başka dostlarınız yoktur. Sonra size yardım da edilmez.” (Hûd, 11/113).

1. 6. 4. Hz. Davûd (a.s.)

Hz. Davûd (a.s.) ve iki davacının kıssası Sâd sûresinde varid olmuştur.

وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فُفِرَعِ مِنْهُمْ قَالُوا لَنَا تَخَفَ خَصْمَانِ بَعَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَأَحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لِيَبْغِيَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِنَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَّآبٍ

“Sana davacıların haberi ulaştı mı? Mabedin duvarına tırmanıp Davûd’un yanına girmişlerdi de, o onlardan ürkmüştü. Şöyle demişlerdi ‘Korkma, biz birbirinin hakkına tecavüz etmiş iki davacıyız. Aramızda adaletle hükmet, ondan ayrılma, bizi doğru yola çıkar. (Onlardan biri) ‘Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu, benim de bir tek koyunum vardır. O’nu da (o tek olan koyunumu da) bana ver’ dedi. Ve tartışmada beni yendi. (Davûd) "And olsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. İnanıp yararlı iş işleyenler bunun dışındadır ki sayıları da ne kadar azdır! Demişti. Davud, Kendisini denediğimizi sanmıştı da, Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapanmış, tevbe etmiş, Allah’a yönelmişti. Böylece onu bağışlamıştık. Katımızda onun yakınlığı ve güzel bir geleceği vardır.” (Sâd, 38/21-25).

Yani Davûd (a.s.) bizim bu olayla kendisini sınıadığımızı anladı ve yakinen bildi. Burada kastedilen olay, Hz. Davûd (a.s.)'ın, kendisine suikast hazırlandığı kanaatine düşmesi ve bu düşünceden kurtulmasıdır. Bunun üzerine Hz. Davud (a.s.), yanına gelen davacılar hakkında suizanna kapıldığı ve onların kendisine suikast düzenlemek için geldiğini vehmettiği içindir. Yahut o iki davacı arasındaki koyun meselesinde diğer davacının delilini açıklamasını dinlemeden hüküm verdiği ve sadece birisini dinleyerek verdiği için Rabb'inden bağışlanma diledi. Oysa bu diğerinin de hakkıydı. Hüküm vermede önce onu da dinlemeliydi. Hz. Davûd (a.s.) bu aceleci hüküm vermesinden dolayı hemen mağfîret diledi ve secdeye kapandı. Burada secdeye rükû olarak tabir edilmiştir- ve günahından tevbe ederek Allah Te-âlâ 'ya döndü.¹¹⁴

فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لِرِزْقِي وَحُسْنِ مَآبٍ "Biz de bu acele hükmünden dolayı Davud'u affettik. Nezdimizde onun muhakkak bir yakınlığı ve bir akıbet güzelliği vardır." Yani biz de onun bu suizannını veya ondan sudur eden ve "Ebrâr zümresinin hasenatı, mukarrebûn zümresinin seyyiâtıdır." (yani ebrarların iyilikleri Allah'a yakın insanların günahları gibidir.) kabilinden olan şeyi bağışladık. Onun Rabbi indinde muhakkak bir yakınlığı ve döneceği yer bakımından güzelliği vardır ki bu cennettir.

Davut (a.s.) dan bahseden bu ayetler hakkında halk arasında çok yanlış bazı iddialar söylene gelmektedir. Bu iddiaların birçok nedeni vardır. Ama bu iddiaların en başlıcaları hem Tevrat hem de İncil'de geçen Hz. Davûd (a.s.) hakkındaki rivayetlerdir. Kitab-ı mukaddes 2. Samuel 11 ve 12. Bölümlerde detaylı bir şekilde bu konu anlatılmaktadır.

Razi'nin tefsirinde de geçen bu iddialardan bir tanesi de güya Davûd (a.s) komutanlarından biri olan Hititli Uriya'nın hanımına âşık olur. Çeşitli çarelere başvurur. Neticede kocasını öldürtür ve o kadınla evlenir. Hatta Kitab-ı Mukaddeste hâşâ zina ettiği geçmektedir. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak kendisine, bu hâdiseye benzer bir hâdis hakkında, iki davalı adam kılığında iki melek gönderir. Melekler hâdiseyi hüküm vermesi için ona arz ederler. Böylece Davûd (a.s), kendisinin

¹¹⁴ Ebû Hayyan, *Tefsîr*, 38/21-25, hk, 7/377.

günahkâr olduğunu itiraf edeceği bir biçimde hüküm verir ve sonra bunu anlayıp, Allah'a tevbe eder.¹¹⁵

Razi, Hz. Davûd (a.s.) ile ilgili hikâyenin kendi inancına göre batıl olduğunu, bu hikâyenin aslı astarı olmadığını delilleriyle ortaya koymaktadır. Hz. Davûd (a.s.)'ın faziletlerini ayet ve hadislerle ortaya koymaktadır.¹¹⁶ Hz. Davûd (a.s.)'a verilen on yüce vasfı yine ayetler ve hadislerle izah etmektedir.

Seyyid Kutub, Hz. Davûd (a.s.)'ın bu kıssasını şöyle anlatmaktadır. Bu olay, davacılarından birinin arz ettiğine göre, başka şekilde yorumlanması mümkün olmayan apaçık bir zulmü ifade etmektedir. Bu nedenle Hz. Davûd (a.s.) bu apaçık zulmü bir davacıdan dinledikten sonra, sözü diğer davacıya vermeden, ondan hiçbir açıklama istemeden ve onun delilini dinlemeden hemen hükmünü vermeye geçmiştir: *"Davûd And olsun ki, senin dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak istemekle sana büyük haksızlık etmiştir. Doğrusu ortakların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. İnanıp yararlı iyi işi yapanlar bunun dışındadır ki, sayıları ne kadar azdır' demişti."*¹¹⁷

Mevdudi ise, "Hz. Davûd (a.s.)'ın, sadece bir tarafı dinleyerek karar verdiği düşüncesine kapılmak yanlıştır. Çünkü davacının konuşup davalının susmuş olmasından, onun suçunu kabullenmiş olduğu anlamı çıkar. Bunun üzerine de Hz. Davûd (a.s.) kararını vermiştir" demektedir. Daha sonra Mevdudi, "Hz. Davûd (a.s.)'ın hata yaptığı meselenin koyun meselesine benzer bir mesele olması gerekir. Çünkü karar verdiği esnada aniden imtihan olduğunu hatırlamıştır. Ancak bu hatası affedilemeyecek kadar önemli değildir. Bu yüzden Allah onu affettiği gibi ayrıca mertebesini de yükseltmiştir. Allah, onu, kendi kendine pişman olması, secde ve tevbe etmesi dolayısıyla affetmiş ve onun ne bu dünyadaki ne de öbür dünyadaki makamına bir hanel gelmemiştir. Bu uyarı nedeniyle Hz. Davûd (a.s.) tevbe etmiş ve Allah da onun bu tevbesini kabul ederek mertebesini yükseltmiştir." diyerek olayı

---

¹¹⁵ Razi, Fahrudin, **Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Ğayb**, Tercüme, Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Huzur Yayınevi, İstanbul 2002, 38/21-25, hk, 19/52.

¹¹⁶ Razi, **Tefsîr**, 38/21-25, hk, 19/52-60.

¹¹⁷ Kurtubî, **Tefsîr**, 38/21-25, hk, 12/384; Kutub, **Tefsîr**, 38/21-25, hk, 12/383.

izah etmektedir.¹¹⁸ Bütün bu yorum ve açıklamalardan sonra diyoruz ki, konumuzu esas ilgilendiren husus Hz. Davûd (a.s.)'ın Allah'tan bağışlama ve mağfiret talep etmesi ve Allah'ı Teâlâ'nın onu bağışlayıp ona mağfiret etmesidir. İsterse Hz. Davûd (a.s.)'ın yaptığı hata veya zellesi, bir davacıyı dinleyip diğerini dinlemeden hüküm vermiş olması olsun. İsterse yanına dava için gelenler hakkında suizanda bulunmuş olması olsun. İsterse de zellesi ne hakkında olursa olsun fark etmez.

1. 6. 5. Hz. Muhammed (s.a.v.)

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيمًا

“Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.” (Fetih, 48/1-3).

Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hitaben Allah'ı Teâlâ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ “Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın” buyurmaktadır. Diğer hiçbir kula veya peygambere nasip olmamış büyük bir lütuftur.

Allah Resulünün (s.a.v.) günahı olur mu? Razi bu soruya şöyle cevap vermektedir. Peygamber (s.a.v)'in günahı yoktur. Dolayısıyla, artık onun nesi bağışlanmıştır? Diye sorulursa, bizde deriz ki, bu soruya birkaç açıdan cevap verebiliriz.

a) Bununla, mü'minlerin günahları kastedilmiştir.

b) Bununla, Hz. Peygamber (s.a.v)'in "evlâ", "efdal" olanı yapmaması kastedilmiştir.

¹¹⁸ Mevdudi, Mevlana Seyyid Ebü'l-Ala, **Tefhimü'l-Kur'ân**, İnsan Yayınları, İstanbul 1986, **38/21-25, hk**, 5/114.

c) Bununla küçük günahlar kastedilmiştir. Çünkü küçük günahlar ister sehven, isterse kasten olsun, peygamberler hakkında caizdirler ve bu günahlar onları, kendilerini beğenmekten korurlar.¹¹⁹

İmam Ahmed ve Müslim Hz. Aişe (r.a.)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Resûlullah (s.a.v) namaz kılar ve ayakları yarılınca kadar da kıyamda kalırdı. Hz. Aişe ona: "Ey Allah'ın Resulü! Allah Teâlâ senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamışken böyle mi yapıyorsun?" Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) "Ya Aişe! Şükreden bir kul olmayayım mı?" buyurdular.¹²⁰ M. Hamdi Yazır, Alûsî 'den naklen şunları kaydeder. **إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا** "Doğrusu biz sansa fetih ihsan ettik" diye **لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ** "Allah senin geçmiş ve gelecek (günahlarını) bağışlasın" diye ism-i celâl ile isnad olunması şu inceliğe işaret olabilir. Fethi Allah Teâlâ birçok vasıtalar ile mümkün kılsa da "mağfireti" ancak yüce zatı doğrudan doğruya kendisi yapar.¹²¹

Muhyiddîn-i Arabî gibi bazıları, maksadın ümmetin günahları olduğunu kabul etmişlerdir. Nitekim

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ

"Sen bir şüphedeysen" (Yûnus, 10/94)

لَنْ أَشْرَكَتَ لِيَحْبِطَنَّ عَمَلُكَ

"Eğer Allah'a ortak koşarsan, amelin boşa gider" (Zümer, 39/65) ayetlerinde kastedilen, Peygamber'e değil, ümmete hitap olduğunda görüş birliği vardır. Ancak bu tevil, "Hem kendinin hem mümin erkeklerin ve mümin kadınların günahının bağışlanmasını dile" ayetine uygun düşmez. Bazıları da demişlerdir ki, günahın işlenmesi kastedilmeyerek terkibin bütünü kayda alınmamaktadır. Çünkü terkib olunmaktan kinayedir.¹²²

¹¹⁹ Razi, Tefsîr, 48/1-3, hk, 19/52-60.

¹²⁰ Razi, Tefsîr, 48/1-3, hk, 19/52-60.

¹²¹ Elmalılı, Tefsîr 48/1-3, hk, 7/169.

¹²² Elmalılı, Tefsir, 10/94, hk, 7/169.

Çoğu müfessirlerin görüşüne göre ise Hz. Peygamber (s.a.v) vahiy inmeyen konulardaki ictihadında makamına göre daha uygun olanı değil diğerlerini tercih etmelidir. Nitekim

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ

"Allah seni affetsin, onlara niçin izin verdin?" (Tevbe, 9/43) Gibi ilâhî hitap ile ihtar edilmiştir.

Buna günah denilmesi peygamberlik makamına göredir. Çünkü "İyilerin hasenatı, Allah'a yakın olanların (mukarrebûn) kötülüğü (gibi)dir." ¹²³

Ayrıca bu ayetin dışında birde Abese suresinde vaki olan bir olay daha vardır.

عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى أَمَا مِنْ
اسْتَعْزَى فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى وَأَمَا مِنْ جَاءَكَ يَسْعَى وَهُوَ يَخْشَى فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى

"Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin, belki de o arınacak Yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek. Kendini muhtaç hissetmeyene gelince; Sen, ona yöneliyorsun. (İstemiyorsa) onun arınmamasından sana ne! Allah'a karşı derin bir saygıyla korku içinde koşarak sana geleni ise bırakıp, ona aldırmıyorsun." (Abese, 80/1-10).

Rivayete göre bir gün Hz. Peygamber müşriklerin ileri gelenlerinden bir gruba dini tebliğ ederken yanlarına müminlerden olup gözleri görmeyen Abdullah ibni Ümmi Mektûm (r.a.) gelmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yaklaşarak Kur'ân ayetlerinden bir kısmını kendisine tekrarlamasını veya açıklamasını İstemişti. Etkisi azalacağı için konuşmasının kesilmesinden rahatsız olan Hz. Peygamber (s.a.v.) Abdullah (r.a.)'ya ilgi göstermemiş, bunun üzerine bu sürenin Resûlullah (s.a.v.)'i uyaran ilk on ayeti inmiştir. ¹²⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) putperest müşrik önderlerin ikna edilmesi halinde onları izleyen halkın İslâm'ı daha kolay benimseyecekleri düşüncesiyle onlarla meşgul oluyordu. Böyle birine yaptığı konuşmanın ortasında

¹²³ Taberî, **Tefsîri, 9/43, hk, 12/444**; İbn Kesîr, **Tefsîr, 9/43, hk, 5/452**; Ebû Hayyan, **Tefsîr, 9/43, hk, 8/418-419**.

¹²⁴ Taberî, **Tefsîr, 80/1-10, hk, 12/444**.

yanlarına gelen bir âmânın zamansız sorularından rahatsız olarak yüzünü ekşitmiş ve ona cevap vermemiştir, Allah Teâlâ, Resulünü sitemli bir ifadeyle uyardı; onun, kimlere verilecek emeğin daha verimli olacağını kesin olarak bilemeyeceğini, topluluğun ileri gelenlerinden de sorumlu olmadığını bildirdi. Bundan etkilenen Peygamberimizin, daha sonra zaman zaman Abdullah'ı (r.a.) her gördüğünde "*Kendisinden dolayı rabbimin beni azarladığı şahsa merhaba!*" diyerek ona iltifatta bulunduğu rivayet edilmektedir. Bu vb. bazı iltifatlarının yanında, iki kez gazaya çıktığında yerine Medine'de kalanlara namaz kıldırmak üzere Abdullah'ı (r.a.) görevlendirdiği de rivayet edilmiştir.¹²⁵

Birkaç ayet Hz. Peygamber (s.a.v.)'in zellelerine işaret etmiş onu uyarmıştır. Bu ayetler, vahyin objektifliğini ve Peygamber'in insanlığa kendi istek ve düşüncelerini değil, ilâhî vahyi tebliğ ettiğini, ayrıca onun bir ilâh gibi yanlıgsız sayılmaması gerektiğini göstermesi bakımından son derece anlamlıdır. Bunun kadar önemli bir husus da Resûlullah (s.a.v.)'in kendi tutumunu eleştiren bu ayetleri, en ufak bir kaygı ve kuşkuya kapılmadan halka okuması, duyurmasıdır. Bu da onun dâvetindeki samimiyetini, hakikat sevgisini ve üstün ahlâkını gösterir.¹²⁶

Netice olarak biz bu ayetlerden anlıyoruz ki, peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) de diğer bazı peygamberler gibi Allah'ın mağfiretine nail olmuştur. Allah'ın mağfireti onun için de tecelli etmiştir. Fetih/2 ayetten anlaşılan, onun nail olduğu mağfiret diğer peygamberlerin nail olduğu mağfiretten daha geniş ve daha kapsamlıdır. Onun gelmiş geçmiş bütün zelleleri Allah tarafından mağfiret edilmiştir.

1. 7. ALLAH'IN MAĞFİRETİNE NAIL OLABİLMENİN ŞARTLARI

Kur'ân'da Allah'ın mağfiretine kavuşabilmenin şartları birçok ayette varid olmuştur.

1- İman ve Salih amel sahibi olmak.

---

¹²⁵ Zamahşerî, **Tefsîr, 80/1-10, hk**, s. 1179; İbn Kesîr, , Tefsîr, 80/1-10, hk, 5/470; Nesefî, **Tefsîr, 80/1-10, hk**, 3-4/486.

¹²⁶ Karaman ve arkadaşları, **Tefsîr, 80/1-5, hk**, 5/481.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ.

"Allah, iman edip salih ameller işleyenler hakkında, "Onlar için bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vardır" diye vaatte bulunmuştur." (Mâide, 5/9).

2- Allah anıldığı zaman kalbin titremesi, Allah'ın ayetleri okunduğu zaman imanın artması ve sadece Allah'a tevekkül etmek.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

"Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun ayetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcaya kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü'minlerdir. Onlara, Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır." (Enfal, 8/2-4).

3- Gaybta Allah'tan korkmak.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

"Şüphe yok ki, görmedikleri halde Rablerinden korkanlara mağfiret ve büyük bir ecir vardır." (Mülk, 67/12).

4- Allah yolunda cihad etmek, Allah adının daha da yücelmesi için mücadele etmek, bu uğurda malını canını feda edebilmektir.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

“Mü’minlerden özür sahibi olmaksızın (cihattan geri kalıp) oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibarıyla, cihattan geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah (mü’minlerin) hepsine de en güzel olanı (cenneti) vaad etmiştir. Ama mücahitleri büyük bir mükâfat ile kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile cihattan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Nisâ, 4/95-96).

5-Takva sahibi olmak.

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ .

"Rabbinizin mağfiretine ve Allaha karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış eni gökler ve yer kadar olan cennete koşuşun" (Âl-i İmrân, 3/133).

Allah Teâlâ, ahirette affına ve bağışlamasına (mağfiretine) mazhar olacak kullarının özelliklerini şu ayette geniş bir şekilde açıklamıştır.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّانِعِينَ وَالصَّانِعَاتِ وَالْحَافِظِينَ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

“Şüphesiz Müslüman erkekler ile Müslüman kadınlar, mü’min erkekler ile mü’min kadınlar, itaatkâr erkekler ile itaatkâr kadınlar, doğru erkekler ile doğru kadınlar, sabreden erkekler ile sabreden kadınlar, Allah’a derinden saygı duyan erkekler, Allah’a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkekler ile sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ile oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkekler ile namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça anan erkekler ile çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma (mağfiret) ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (Ahzâb, 33/35).

Görülüyor ki Allah’ın mağfiretine nail olabilmek o kadar kolay değildir. Tabi büyük nimetlere erişebilmek için büyük çabalar sarf etmek gerekmektedir. Allah’ın

en büyük lütuflarından biri olan mağfirete nail olmak için bazı ulvi özelliklere sahip olmak gerekir. “Cennet ucuz değil, cehennem de lüzumsuz değildir” denmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDENİ SURELERDE MAĞFİRET

Bu başlık altında Medenî surelerde mağfîret kavramı ile yakın ve zıt kavramları ele almaya çalışacağız. Mağfîret kavramının merhamet kavramı ile ilişkisi nedir? Ya da mağfîret kavramının Azâb ile ilişkisi nasıldır? Bu bölümde üç ana başlığımız olacaktır. Bu başlıklar, mağfîret ile ilgili kavramlar, mağfîret mukabili kavramlar ve mağfîret anlamı içeren kavramlar olacaktır.

2. 1. MAĞFİRET İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2. 1. 1. Günah

Günah kelimesi her ne kadar ilgili yeni kaynaklarda farsça bir kelime olarak tarif edilse de, Kur'ân'da birçok defa varid olan “*sizin için bir günah yoktur*” (Bakara, 2/235) ayetinde geçen “*Cünah*” kelimesinden gelmektedir. *Cünah* kelimesi ile Kur'ân'da “günah olmayan şeyler” dile getirilmiştir.¹²⁷ Zamanla Araplar dışındaki kavimler c harfini g olarak okuyarak günah demişlerdir. “*Cünah*” kelimesi, cinayet, cürüm, zenb ve ism'in ismi¹²⁸ karanlık gecenin kenarı, insanın haktan meyletmesi, ayrılması¹²⁹ demektir.

¹²⁷ Karagöz, İsmâîl, Günahlar Tövbe ve İstiğfâr, DİB Yayınları, Ankara ts, s. 51.

¹²⁸ İsfahani, Müfredât, CNH md. , s.207; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, CNH md. , 2/430-431; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, CNH md. , 2/400.

¹²⁹ İsfahânî, **Müfredât**, CNH md. , s.207; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, CNH md. , 2/400.

Kavram olarak, ilahi emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranışlar anlamındadır. Kur'ân'da günah kelimesi gelmez Onun yerine, “Cünah *İsm, Zemb, Vizr, Cünüb, Hub*” gibi 23'çe yakın kelimeler gelir.¹³⁰

Kur'ân-ı Kerîm'in dikkati çeken bir yönü vardır. Bazı olayları onların özüne ve temel özelliğine daha belîğ ve derin mânâ kazandırmak için bütün cüzi ve ferî manaları içine alacak bir ifade bütünlüğü içerisinde tek kelime veya kelimeler gurubu ile teşhis ve tesbit etmesidir.¹³¹

Cunah, Kur'ân-ı Kerîm'de birçok mânâda varid olmuştur.

1- Meyletmek anlamında varid olur.

وَأَن جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Enfâl, 8/61).

2- Meleklerin kanatları anlamında gelir.

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولَىٰ أَجْنِحَةٍ مِّثْلَىٰ وَتَلْتِ
وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediğini artırır. Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter.” (Fâtır, 35/1).

3- El anlamında varid olur.

أَسْأَلُكَ يَا جَبِيكَ تَخْرُجُ بَيِّضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَأَضْمُمُ إِلَيْكَ جِنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ
فَدَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَانِهِ □ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ

“Elini koynuna sok. (Alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan). İşte

¹³⁰ Kılıç, Sadık, **Kur'ân'da Günah Kavramı**, Hibaş Yayınevi, Konya, ts, s. 117.

¹³¹ Kılıç, **Kur'ân'da Günah Kavramı**, s. 117.

bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına (göstermen için) Rabbin tarafından (sana verilen) iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler." (Kasas, 28/32).

4- Tevazu göstermek anlamında gelir.

وَاحْفَظْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِ □ □ صَغ □ □ يراً

"Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: "Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı." (İsrâ, 17/24).

5- Kuşların kanadı anlamında varid olur.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ □ □ يَرْجُنَاجِيهِ إِلَّا أُمَّمٌ آمَنَّاكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ
مِنْ شَيْءٍ □ □ نُمُّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

"Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler." (En'âm, 6/38).

6- Beis, günah anlamında varid olur.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ □ □ يَمَا عَرَضْتُمْ بِهِ □ □ مِنْ خِطْبَةِ النَّسَاءِ أَوْ أَكْتَنْتُمْ □ □ ي أَنْفُسِكُمْ عِلْمٌ
اللَّهُ أَنْتُمْ سَنَذَكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْرَمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ
حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجْلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا ف □ □ ي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
حَل □ □ يمْ

"(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikâh yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki, Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir. Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının ve yine şunu da bilin ki Allah gerçekten çok bağışlayandır, Hâlimdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)" (Bakara, 2/235).

7- Ukbada günah anlamında varid olur.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِمْ فِي أَيِّ بَنَاتٍ وَلَا بَنَاتٍ وَلَا إِخْوَانِهِمْ وَلَا إِخْوَانِهِمْ وَلَا أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِمْ وَلَا أَبْنَاءَ
إِخْوَانِهِمْ وَلَا نِسَائِهِمْ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ وَأَتَقُوا بَيْنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا

“Peygamberin hanımlarına, babalarından, oğullarından, erkek kardeşlerinden, erkek kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, mü'min kadınlardan ve sahip oldukları cariyelerden ötürü bir günah yoktur. Ey Peygamber hanımları! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla şahittir.” (Ahzâb, 33/55).

Kur'an'da varid olan bütün bu vecihlerin ortak yanı, hepsinde, insanın haktan meyletmesi anlamı vardır.¹³²

Kur'an'ın bize haber verdiği göre, insanı günaha sevk eden iki tane etken vardır. Birincisi Allah'ın insanın yapısında yarattığı “nefis”tir.

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

“(Yusuf) Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.” (Yûsuf, 12/53).

Bu ayette insan nefsinin kötülük işlemeye yatkın olduğu belirtilmektedir. Kötülük yapmak insanın fitratında var olan bir şeydir. Nefis kötülük yapmayı emr ediyor.

İnsanı günaha sevk eden etkenlerin ikincisi ise, ölümsüz bir dünya hayatına sahip olma düşüncesi ve ahiret hayatını unutmadır. Kur'an bu etkeni şöyle dile getiriyor.

قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ وَلَنْ يَتَمَنَّوهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ وَلَتَجِدَنَّهِنَّ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ

¹³² Fîrûzâbâdî, Besâir, CNH md. , 2/400.

**حَيَاةٍ وَمِنَ الدِّينِ أَشْرَكُوا يَوْمَ أُنزِلَتْ أَمْثَلُ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحَّزِحٍ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ
وَاللَّهُ بِصِيرٍ بِمَا يَعْمَلُونَ**

“De ki: ‘Eğer (iddia ettiğiniz gibi) Allah katındaki ahiret yurdu (cennet) diğer insanlar için değil de, yalnız sizinse ve doğru söyleyenler iseniz haydi ölümü temenni edin! Fakat kendi elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman temenni edemezler. Allah, o zalimleri hakkıyla bilendir. And olsun, sen onların, yaşamaya, bütün insanlardan; hatta Allah’a ortak koşanlardan bile daha düşkün olduklarını görürsün. Onların her biri bin yıl yaşamak ister. Hâlbuki uzun yaşamak, onları Azâbtan kurtaracak değildir. Allah, onların bütün işlediklerini görür.” (Bakara, 2/94-96).

Bu ayetlerde, önce kulların işlemiş oldukları günah ve cürümleri zikredilmektedir. Bu günahlara sevk eden nedenler hatırlatılmakta ve ardından Allah’u Teâlâ’nın affedici ve mağfiret edici olduğunu beyan etmektedir. Günah işleyen kulların, Allah’a yönelmeleri halinde af ve mağfiret edileceklerini hatırlatılmaktadır. Yani her günahın ardından af ve mağfiret dile getirilmektedir. Bu da mağfiretin günah ile doğrudan bağlantısını ortaya koymaktadır. Kul bu günahından ötürü, pişman olup tevbe etmesi gerekir. Allah tevbe eden bu kuluna acıyıp onu esirgeyecek, ona merhamet edip onu affedecektir. Ancak ondan sonra Allah’ın mağfireti tecelli edecektir.

2. 1. 2. Nedamet (pişmanlık)

Nedamet, gelmiş geçmiş bir davranış hakkında fikir değiştirmek, yaptığı o davranış için mahzun olmak¹³³ anlamına gelir. Bu yaptığı hareketin hata olduğunu kabul etmelidir. O fiilin Allah tarafından hoş karşılanmayan bir davranış olduğunu kabul etmeli ve buna kalben inanmalıdır.

Üstad Bediüzzaman “Şeytanın mühim bir desisesi, insana kusurunu itiraf ettirmemektir ki, ta ki İstiğfâr ve istiâze yolunu kapasın”¹³⁴ tesbitinde bulunmaktadır.

¹³³ İsfahânî, Müfredât, NDM md. , s. 796; Fîrûzâbâdî, Besâir, NDM md. , 5/30.

¹³⁴ Bediüzzaman, Said Nursi, Lem’alar, Şahdamar Yayınları, İzmir 2011.

On Üçüncü Lem'a, (29 /31)

Bu nedametın mağfiretin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan işlediği günahı itiraf etmeden, o günahı işlediğine pişman olmadan, o günah için İstiğfârda bulunmuyor.

Aslında nedametın inanç ile de yakın ilişkisi vardır. Pişmanlık Allah'ın sonsuz azamet ve merhametine teslimiyetin belki de en önemli aşamasıdır. Pişman olunmadan tevbe de olmaz. Allah'ın bu günahı affetmesi için sadece dua etmekte yeterli olmaz. Bunun için nedamet ve mağfiret iç içe kavramlardır. Nedamet Kur'ân'da şu iki ayette varid olmuştur.

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِئُ يَوْمَئِذٍ سَوْءَ أَخِي قَالَ يَا وَيْلَتَى
أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِي سَوْءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ

“Nihayet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyeyen bir karga gönderdi. "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?" dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu.” (Mâide, 5/31).

قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لِيُصْذِحْنَ نَادِمِينَ

“Allah, "Yakın zamanda mutlaka pişman olacaksınız" dedi.” (Mü'minûn, 23/40).

Pişmanlığın mukabili günaha ısrar etmektedir. Bu da Allah'ın azabının gelmesi demektir. Kur'ân'da günaha ısrardan ötürü Allah'ın azabının vaki olduğuna dair birçok ayet varid olmuştur.

“Büyük günah üzerinde ısrar ediyorlardı.” (Vâkıâ, 36/46.)

“De ki: ‘Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan (Ğaffâr), çok esirgeyendir (Rahîmdir.)’” (Zümer, 39/35).

“Dedim ki: “Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü O, (Ğaffâr) çok çok bağışlayıcıdır.” (Nûh, 71/10).

Konu ile ilgili bu ayetlerde, günahkâr kullar pişmanlık duyup Allah'a yönelmeleri halinde af ve mağfiret edilecekleri hatırlatılmaktadır. Yani her günahın ardından günahın pişmanlık duyulması halinde af ve mağfiretin tecelli edeceği hatırlatılmaktadır.

Izutsu, günahların menşeyini cehalete bağlar. “Cehalet, en ufak bir kırgınlık anında iradesini kaybedip parlayan, kontrolsüz bir ihtirasla öfkesine kapılıp sonucu düşünmeden hemen körü körüne atılan ateşli, sabırsız kişinin sorumsuz davranışıdır. Bu, duygularına, hırslarına hâkim olamayan aşırı bir insanın davranışıdır. Bu insan, doğruyu yanlış düşünme ölçüsünü kaybedip kendisini öfkenin peşine kaptırmıştır.”¹³⁵

2. 1. 3. Tevbe

Tevbe, pişmanlık, dönmek, nedamet, günahın dönmek, isyandan dönmek, şiddetli olandan hafif olana dönmek, daha faziletli olana dönmek¹³⁶ gibi anlamlara gelir. Peygamberimiz (s.a.v.) “günahın dolayı pişmanlık duyup af dilemektir” şeklinde tanımlamıştır.¹³⁷

Gazzalî ise tevbeyi şöyle tanımlamaktadır. “Tevbe, günahları derhal terk etmek, istikbalde yapmamaya azimli olmak ve daha evvel geçen durumlardaki kusurunu telafi etmeye çalışmaktır.”¹³⁸

İsfahânî, tevbeyi şöyle tarif eder. En güzel şekilde günahı terk etmektir. Bu da özür dilemenin en belîğ veçhidir. Özür dilemek ise üç şekilde olur.

1- Özür dileyenin “bir daha yapmam” demesi ile yapılan özür dilemek.

2- “Yaptım ama şu nedenden dolayı yaptım” demesi ile yapılan özür dilemek.

¹³⁵ Izutsu, Toshihiko, **Kur'an'da Allah ve İnsan**, S. Ateş çevirisi, Ankara 1975. s. 193.

¹³⁶ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, **TVB md**, 1/233; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, **TVB md**, 2/304.

¹³⁷ Ahmed İbn Hanbel, 6/264; İbn Mace, **Zühd**, 30.

¹³⁸ Gazzalî, Ebi Hamid Muhammed b. Muhammed, **İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn**, Trc, Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul ts, 8/145.

3- “Yaptım ama yanlış yaptım o yanlışını terk ettim” demesi ile yapılan özür dilemek. Bunun dördüncüsü yoktur. İşte bu muhayyerlik tevbedir. Dinde ise tevbenin dört şartı vardır.

1- Kötülüğünden dolayı günahı terk etmek

2- Gunahtan dolayı meydana gelen ifrata pişmanlık duymak

3- O günaha bir daha dönmemeye azmetmek

4- O gınahtan hâsıl olan zarar-zıyanı telafi etmek. Amel ise o ameli yapmak (Namaz kılmamışsa kılar). Kul hakkı ise iade eder.¹³⁹

Kavram olarak tevbe ise, kulun işlediği kötülük ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah'a yönelmesi,¹⁴⁰ emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'a sığınarak affedilmesini ve bağışlanmasını dilemesi demektir.¹⁴¹ Tevbe, kula nisbet edilince, arızı olan günah halini bırakıp asli olan iyi hale dönmek, Allah'a nisbet edilince de, tali olan gazab bakışından, asli olan rahmet bakışına dönmek anlamına gelir.

Terim olarak tevbe, insanın işlediği günahını itiraf edip pişman olması, günahı terk edip Allah'a yönelmesi ve O'ndan kötülüğü ve işlediği günahı affedip bağışlamasını dilemesi ve O'na yalvarması demektir.¹⁴²

Kur'ân'da tevbe ve türevleri toplam 86 defa varid olmuştur. Tevbe Hz. Âdem (a.s.) ile başlayan bir kulluk göstergesidir. Tevbe ile ilgili olarak Allah Kur'ân-ı Kerîmde şöyle buyurmaktadır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ
بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَنْتُمْ لَنَا نُورٌ وَآغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

¹³⁹ İsfahânî, Müfredât, TVB md. , s. 169.

¹⁴⁰ Fîrûzâbâdî, Besâir, TVB md. , 2/304.

¹⁴¹ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, TVB md. , 1/233; Fîrûzâbâdî, Besâir, TVB md. , 2/304.

¹⁴² Kılıç, Kur'ân'da Günah Kavramı, s. 376.

“Ey inananlar, Allah'a yürekten tevbe edin. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter; Allah'ın, peygamberi ve onunla beraber inanmış olanları utandırmayacağı günde, sizi altından ırmaklar akan cennetlere sokar. (O gün) Onların nuru, önlerinden ve sağ yanlarından koşar. Derler ki: "Rabbimiz, nurumuzu tamamla, bizi bağışla. Doğrusu, senin her şeye gücün yeter!" (Tahrîm, 66/8).

Ayette mü'minlere, Nasuh bir tevbe ile tevbe etmeleri emredilmektedir. **نُصُوْحٌ** Nasuh, NSH kökünden mübalağa olup daha fazla mânâ ifade eder.. Nush, yapanın hayrına olan bir eylemi veya sözü araştırmak anlamına geldiği gibi samimiyet, içtenlik anlamına da gelir. Onu içtenlikle sevdim, demektir. Balın has, safi, halisidir. Ayetteki Nasuh, ya ihlâs (içtenlik) veya ihkâm (muhkem, sağlam yapmak)¹⁴³ anlamındadır. Yani ayette Allah'a gönülden, içtenlikle veya sağlam biçimde tevbe edilmesi, içtenlikle günahları bırakıp Allah'a yönelmesi emredilmektedir.¹⁴⁴

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

“O, kullarından tevbe kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir. Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin dualarına karşılık verir; lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirler için ise çetin bir Azâb vardır.” (Şûrâ, 42/25-26).

Bu ayetlerde Allah, kullarının tevbesini kabul buyuracağını, yaptıkları kötülüklerinden dolayı onları affedeceğini beyan etmektedir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in "İslâm, kendinden önceki işlerle ilgiyi keser"¹⁴⁵ mealindeki hadisleri de, Allah'ın af ve mağfiret kapılarının sonuna kadar açık olduğuna bir delildir.

¹⁴³ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab, NSH md.** , 2/616-617

¹⁴⁴ Razi, **Tefsîr, 68/8, hk**, 30/47; Beydâvî, **Tefsîr, 68/8, hk**, 2/1078-1079; Nesefî, **Tefsîr, 68/8, hk**, 2-3/397.

¹⁴⁵ Ahmed İbn Hanbel, **Müsned**, 4/199.

¹⁴⁰ Kitab-ı Mukaddes, **Matta**, 6/5-8.

Peygamber (s.a.v.) de birçok hadislerinde insanları tevbeye teşvik etmişlerdir. Bir hadislerinde, *"Vallahi ben Allah'a günde yetmişden fazla İstiğfâr ve O'na tevbe ederim"*¹⁴⁶ buyurmuşlardır. Başka bir rivayette de *"Ey insanlar, Allah'a tevbe ediniz, ben de günde yüz kere O'na tevbe ederim"*¹⁴⁷ buyurmuştur.

Allah Kerîm ve Rahîm'dir. Kullarının tevbe ve İstiğfâr ile günahlardan arınmalarını ve ibadetlere yönelmelerini ister. *"Ben kulumun, benim hakkımdaki zannı üzereyim. Kulum beni nerede ararsa ben oradayım. Bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Bana bir kulaç yaklaşırsa ben ona iki kulaç yaklaşıyorum. Bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim."*¹⁴⁸

2. 1. 4. Dua

Dua, seslenmek, çağırmak, yardıma çağırmak, Allah'a yalvarmak, O'ndan dilekte bulunmak, O'na yakarmak Allah'a rağbet etmek¹⁴⁹ gibi anlamlara gelir. Dua terim olarak ise, kulun bütün benliği ile Allah'a yönelerek, maddi ve manevi isteklerini ona arz etmesi¹⁵⁰ demektir.

Kur'ân'da dua birçok anlamlarda varid olmuştur.

1- Kavı-söz anlamında gelmiştir.

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّى جَعَلْنَا لَهُمْ حَصَّ يَدًا خَامِدًا □ يَنْ

"Biz onları biçilmiş ekin, sönmüş ateş gibi yapıncaya kadar bu feryatları (söz ve bağırmalar) devam etti." (Enbiyâ, 21/15).

2- Dua ibadet anlamında da varid olmuştur.

¹⁴⁶ İbn Mâce, **Edeb**, 57.

¹⁴⁷ Ebû Davûd, **Vitr**, 26.

¹⁴⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, 2/282.

¹⁴⁹ İsfahânî, **Müfredât**, **DAV md.**, s. 315-316. Fîrûzâbâdî, **Besâir**, **DAV md.**, 2/600.

¹⁵⁰ Karagöz, **Günahlar, Tövbe ve İstiğfâr**, s. 337.

فَلْ اَدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَتُرَدُّ عَلٰى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْنَا اللّٰهَ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِئُ ۗ يَنْ فِي الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ اَصْحَابٌ يَدْعُوْنَهُ اِلَى الْهُدٰى اَتَيْنَا فُلًا اِنَّ هٰذَا اللّٰهُ هُوَ الْهُدٰى وَاَمْرُنَا لِنُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِ ۗ يَنْ

“De ki: "Allah'ı bırakıp da bize faydası olmayan, zararı da dokunmayan şeylere mi tapalım? Allah, bizi hidayete kavuşturduktan sonra gerisingeri (şirke) mi döndürülelim? Arkadaşları 'bize gel!' diye doğru yola çağırdıkları hâlde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşıp şeytanların ayarttığı kimse gibi mi (olalım)?" De ki: "Hiç şüphesiz asıl doğru yol Allah'ın yoludur. Bize âlemlerin Rabbine boyun eğmek emr olundu." (En'âm, 6/71).

يَدْعُوْا لِمَنْ ضَرُّهُ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ ۗ لَيْسَ الْمَوْلٰى وَّلَيْسَ الْعَشِ ۗ يَرْ

“Zararı faydasından daha yakın olana 8ibadet eder) tapar. O (taptığı) ne kötü yardımcı, ne fena yoldaştır!” (Hac, 22/13).

3- Dua seslenmek-nida anlamında gelir.

اِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاۗءَ اِذَا وَاوَّوْا مُذْبِرِ ۗ يَنْ

“Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın. Arkalarına dönüp kaçarlarken sağırlara da çağırıyor duyuramazsın.” (Neml, 27/80).

4- Dua, yardım anlamında da varid olur.

وَ اِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَاتُّوْا بِسُوْرَةٍ مِّنْ مِّثْلِهٖ ۗ وَاَدْعُوْا شُهَدَاۗءَكُمْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِ ۗ يَنْ

“Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin).” (Bakara, 2/23).

5- Dua istifham ve isti'lam anlamında varid olur.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقْرَةٌ لَهَا فَارِضٌ وَلَا يَكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ
فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ وَقَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْثُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقْرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقْع لَوْثُهَا
تَسْرُ النَّاطِرُ □ ي قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقْرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ

“Bizim için Rabbine dua et de onun nasıl bir sığır olduğunu bize açıklasın’ dediler. Mûsâ şöyle dedi: Rabbim diyor ki: O, ne yaşlı, ne körpe, ikisi arası bir sığırdır. Haydi, emr olunduğunuz işi yapın. Onlar, "Bizim için Rabbine dua et de, rengi neymiş? Açıklasın’ dediler. Mûsâ şöyle dedi: Rabbim diyor ki, o, sapsarı; rengi, bakanların içini açan bir sığırdır’ dedi. Bizim için Rabbine dua et de onun nasıl bir sığır olduğunu bize açıklasın. Çünkü sığırlar, bizce, birbirlerine benzemektedir. Ama Allah dilerse elbet buluruz’ dediler.” (Bakara, 2/68-70).

6- Dua, azab ve ceza anlamında varid olur.

تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى

“O, (Hâkkâ) arka döneni ve (imandan) yüz çevireni; servet toplayıp yığıcı kendine çağırır.” (Meâric, 70/17).

7- Dua arz etmek anlamında gelir.

وَيَا قَوْمِ مَا لَ □ ي اذْعُوْكُمْ اِلَى النَّجْوَةِ وَتَدْعُوْنَ □ ي اِلَى النَّارِ

“Ey kavmim! Bu ne hâl? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz.” (Ğâfir, 40/43).

8- Dua davet etmek anlamında varid olur.¹⁵¹

قَالَ رَبِّ اِنْ □ ي دَعَوْتُ قَوْمِ □ ي لَيْلًا وَنَهَارًا

(Nûh), şöyle dedi: "Ey Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim." (Nûh, 71/5).

¹⁵¹ Fîrûzâbâdî, Besâir, DAV md. , 2/600-602.

Allah’a dua edip yalvarmak insanın yaratılışında mevcut olan bir şeydir. İnsanda fitrî bir olgudur. Bu sebeptendir ki, bütün dinlerde mevcuttur. Üstün bir varlığa inanan her insan şu veya bu şekilde dua eder. İnsanlar hayatları boyunca, üstesinden gelemeyecekleri birçok şeylerle karşılaşmakta, keder, sıkıntı, acze ve ümitsizliklere maruz kalmaktadırlar. Bu durumda yalvaracakları sıkıntılarını dile getirecekleri yüce bir varlığa ihtiyaç duyarlar. Kur’ân insanın fitratında duanın mevcut olduğunu, sıkıntıya düştükleri anda hemen Allah’a dua etmeye başladıklarını şöyle dile getirmektedir.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ
يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زِينٌ لِّلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her hâlinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider. İşte o haddi aşanlara, yapmakta oldukları şeyler, böylece süslenmiş (hoş gösterilmiş) tir.” (Yûnus, 10/12).

Dua ettikten sonra insan gönlünde bir ferahlık ve serinlik hisseder. İsteğinin yerine getirileceği konusunda ümidi artar. Birçok ayet dua etmeye teşvik edilmiştir.

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ
دَاخِرِينَ

“Rabbiniz şöyle dedi: “Bana dua edin. Duanıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir.” (Mü’min-Ğâfir, 40/60).

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي
وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

“Kullarım beni senden sorarlarsa (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınum. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.” (Bakara, 2/186).

Hız. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurur: " Allah katında duadan daha şerefli bir şey yoktur."¹⁵² "Dua ibadetin ta kendisidir. "¹⁵³ Bütün bu ayet ve hadislerden anlıyoruz ki, dua Allah'ın mağfiretinin vasıtalarındandır.

2. 1. 5. Rıza

Rıza, kanaat, hoşnut olma, tasvip etme, kabul etme, rıza gösterme gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵⁴ Hoşnut ve memnun olma, seçme gibi anlamları da vardır. Büyük rıza rıdvandır.¹⁵⁵

Allah hakkında gelmesi halinde Allah'ın kuldun razı olması demektir.

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَاهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

"Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz ki Allah sizin iman etmenize muhtaç değildir. Ama kullarının inkâr etmesine razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizin için buna razı olur. Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez. Sonra dönüşünüz ancak rabbinizdir. O da size yaptıklarınızı haber verir. Çünkü O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilir." (Zümer, 39/7).

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُعْنَىٰ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ

"Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaati; ancak Allah'ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar." (Necm, 52/26).

Allah'ın bir kuldun razı olması, o kul için hem dünyada hem de ahirette en büyük bahtiyarlıktır. Büyük nimettir. Büyük lütuftur. Gazzalî, rıza sevgi meyvelerinden bir meyvedir. Mukarreblerin makamlarının en yücesidir. İhlâsın son noktası Allah'ın kuldun razı olmasıdır. Bu ise kulun Allah'tan razı olmasının sevabıdır.

¹⁵² Tirmizî, **Daavat**, 1;

¹⁵³ Tirmizî, **Bakara Suresi Tefsîri**, 16

¹⁵⁴ İsfahânî, **Müfredât**, RDY md. , s. 356; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, RDY md. , 2/77.

¹⁵⁵ Fîrûzâbâdî, **Besâir**, RDY md. , 2/77.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِينَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler va'detti. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.” (Tevbe, 9/72).

Gazzalî, “bu ayetten de anlaşıldığı gibi Allah rızayı ADN cennetinden üstün kılmıştır” diye ifade etmektedir.¹⁵⁶

Peygamber efendimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) her zaman şöyle dua ederdi. “Allah’ım senin gazabından rızana, azabından affına sığınırım.” Başka bir hadis-i şerifte ise şöyle buyurmaktadır. *En büyük nimet Allah’ın rızasıdır.*¹⁵⁷

Allah’ın rızasına nail olmak, mağfiretin tecelli etmesinin bir şartıdır. Yukarıdaki hadis-i şeriflerden de anlaşılacağı üzere rıza gazabın zıddıdır. Rıza varsa gazab yoktur. Rıza yoksa gazab vardır. Kur’ân’daki örneklerden de anlaşıldığı üzere Mü’minler Allah’ın rızası ile kâfirler ise Allah’ın azabıyla anılmaktadır.

أَفَمَنْ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَيَنْسَى الْمَصِيرَ

“Allah’ın rızasına uyan kimse Allah’ın gazabına uğrayan ve varacağı yer cehennem olan kimse gibi midir? O, ne kötü varılacak yerdir!” (Âl-i İmrân, 3/162).

Bu ayeti Kerîmede Allah’ın rızası ile Allah’ın gazabı birlikte zikredilmektedir. Allah’ın rızasının, Allah’ın gazabı ile hiçbir zaman bir olamayacağını, Allah’ın gazabına duçar olan kişilerin varacakları yerin ebedi olarak kalacakları cehennem olduğunu vurgulamaktadır.

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ
وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

¹⁵⁶ Gazzalî, *İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn*, 9/376.

¹⁵⁷ Buhârî, *Rikak*, 51.

“Allah, onunla (Kur’ân’la) rızası peşinde olanları selâmet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir. (Mâide, 5/16).

O halde Allah’ın mağfiretine nail olabilmek için Allah’ın rızasını kazanmak gerekir.

Mağfired ile rızanın ilişkisi, rızanın mağfiretin tecellisi için gerekli olan basamaklardan biri olmasından dolayıdır. Allah razı edilmeden Allah’ın mağfiretine nasıl ulaşılabilir ki. Rızasız mağfired olmaz.

2. 1. 6. Hilim

Hilim, sabır, yavaşlık, akıl, ağırbaşlılık gibi anlamlara gelir.¹⁵⁸ Halîm ise rüya görmek, ihtilam olmak, deriden kene çıkarma, yavaş sakın, sabırlı, ağırbaşlı, yumuşak davranışlı olmak¹⁵⁹ anlamlarına gelmektedir. Allah’ın sıfatı olarak Halîm, çok sakın, çok sabırlı, hemen öfkelenmeyen, kızmayan, heyecanlanmayan, gücü yettiği halde cezalandırmayıp affeden, cezada acele etmeyen, teenni ile hareket eden, müsamahakâr olan¹⁶⁰ demektir.

Kur’ân’da Hilim hem Allah’ın sıfatı olarak kullanılmış hem de insanlara nisbet edilerek gelmiştir. Allah’ın sıfatı olarak Hilim Ğafûr ismi şerifi ile beraber aynı ayette varid olmuştur.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْتَبْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عِلْمَ اللَّهِ أَنْتُمْ
سَتَذَكَّرُونَ هُنَّ وَلَكِنْ لَّا تُؤَاوِدُونَهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَلَا تَعْرَمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى
يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ حَلِيمٌ

“(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde

¹⁵⁸ Fîrûzâbâdî, **Besâir**, HLM md. , 2/495-496; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, HLM md. , 12/146.

¹⁵⁹ İsfahânî, **Müfredât**, HLM md. , s. 235; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, HLM md. , 2/495-496.

¹⁶⁰ İsfahânî, **Müfredât**, HLM md. , s. 235; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, HLM md. , 2/495-496.

sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikâh yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki, Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir. Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının ve yine şunu da bilin ki Allah gerçekten çok (Ğafûr) bağışlayandır. Hâlimdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir).” (Bakara, 2/235).

Bu ayeti Kerîme Hilim ile mağfiretin ne kadar iç içe olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Allah'ın hemen cezalandırmayıp mühlet vermesi kulun işlediği günahı pişman olup affı ve mağfireti için Allah'a dua edip tevbe etmesine zemin, mühlet ve fırsat sunmaktadır.

Kur'ân'da Hilim vasfı insanlar için de varid olmuştur.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ
تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ

“İbrâhîm'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrâhîm, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.” (Tevbe, 9/114).

Bu ayette Hilim vasfı Hz. İbrâhîm (a.s.) için gelmiştir. Ama bu ayette dikkati çeken en önemli husus, Hilim kavramının, mağfiretin tecellisi için gerekli olan ve mağfiret ile yakın anlamlı olan dua ve İstiğfârda bulanmak ile aynı ayette varid olmasıdır.

Halîm sıfatının çoğunlukla Ğafûr ismi ile birlikte geçmesi Hilim'de affedicilik, bağışlayıcılık ve hoş görmenin esas olduğunu ortaya koymaktadır. Kızmayı ve öfkelenmeyi gerektiren bir davranışta bulunan kulu, suç işleyeni cezalandırmaya gücü yettiği halde hemen cezalandırmaması Allah'ın Halîm olmasının sonucudur. İşte mağfiret ile Hilim ilgisi de bu noktadadır. Allah bu sonsuz Hilmi ile kulları hemen cezalandırmaz. Eğer hemen cezalandırmış olsaydı, mağfiret tecelli etmezdi. Allah bu engin Hilmi ile kullarına mühlet verir. Onların tevbe edip günahlarından dönmelerine fırsat tanır.

2. 1. 7. Merhamet

Mağfiret ile merhamet kavramları birbirine yakın olmakla beraber birbirlerinden ayırdılar. Her ikisinin ayrı ayrı anlamları vardır. Her ikisinin ayrı anlamları vardır.

Mağfiret, örtmek bağışlamak gibi anlamlara gelirken, merhamet ise rahmet etmek, incelik, rikkat, iyilik, kadının rahmi¹⁶¹ acımak, esirgemek,¹⁶² gibi anlamlara gelir.

Merhamet, Müslüman olsun veya olmasın bütün kullarına hatta bütün mahlûkata, sadece bu dünyada, rahmet etmesi, onlara acıması ve onları esirgemesi¹⁶³ anlamına gelmektedir..

Afv, kuldun cezanın düşmesidir. Mağfiret ise koruyarak, onun suçunu örtmektir. Bu tanımlamalar üzerine diyebiliriz ki, mağfiret, merhametten daha geniş bir kavramdır. Çünkü merhamet sadece bu dünya ile sınırlı iken mağfiret hem bu dünya hem de ahiret için vuku bulacaktır. Zira Allah ahirette, Müslüman olmayan kimselere asla merhamet etmeyecektir.

Birbirlerinden ayrı kavramlar olmasına rağmen, Kur'ân'da çoğu kez beraber varid olurlar. Kur'ân'da mağfiret ve merhameti içinde barındıran Allah'ın isim ve sıfatları birlikte varid olmuştur.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ
وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır (mağfiret edendir), çok merhamet edendir.” (Bakara, 2/173).

¹⁶¹ İsfahânî, Müfredât, RHM md. , s. 347; Fîrûzâbâdî, Besâir, RHM md. , 3/53-58; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, RHM md. , 12/230.

¹⁶² Fîrûzâbâdî, Besâir, RHM md. , 3/53-58; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, RHM md. , 12/230;

¹⁶³ İbn Kesîr, Tefsîr, Besmele, hk, 1/ 20.

Bu ayette, Allah, haram kıldıktan sonra, mecburiyetten ölmeyecek kadarının ruhsatını kullarına vermektedir. Bu dünyada onları ölümden kurtararak onlara merhamet etmiş ve onları bu haram kılınmış şeylerden ölmeyecek kadar yedikleri için, cezalandırmayıp bağışlayarak onlara mağfiret ettiğine vurgu yapmaktadır. Bu ayette Allah'ın Ğafûr imi ile Rahîm ismi birlikte varid olmuştur.

Allah'ın mağfiret ve merhametinin iç içe olduğunu en güzel bir şekilde ortaya koyan ayetlerden bir tanesi de En'am suresindeki şu ayettir.

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman, de ki: “Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır /mağfiret edendir) çok merhamet edendir.” (En'âm, 6/54).

فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ “Elbette ki O Ğafûr ‘dur. Rahîm’dir. ” Ğafûr ‘dur: Mü'min kulları ne günah işlerse işlesin, ihlaslı bir şekilde, şartlarını yerine getirerek tevbe ettiklerinde onları affeder ve onlara mağfiret eder.

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى

“Muhakkak ki Ben kim tevbe eder, iman eder ve salih amel işler sonra da hidayet bulursa elbette ben Ğaffâr'ım, bağışlayanımdır. Rahîm'dir.” (Tâ-Hâ, 20/82).

Allah (c.c), kullarına ihsan ve ikram olarak rahmeti kendine farz kılmaktadır. Bunu kullarına haber vermiş ve rahmetinin genişliğini bilmeleri için tevbe ettiklerinde ise kullarına rahmet edeceğine dair söz vermiştir.

Başka bir ayette de şöyle buyuruyor:

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا

"Rabbin rahmet sahibi, çok bağışlayıcıdır. Eğer onları kazandıkları yüzünden sorumlu tutsaydı, elbette onlara azabı süratlendirirdi. Aksine onlar için vaat edilen bir zaman vardır ki, onun karşısında hiçbir sığınak bulamayacaklardır" (Kehf, 18/5).

Bu ayette, Allah kendisinin merhamet sahibi olan Ğafûr (günahları mağfiret eden) olduğunu, insanların yaptıkları hatalar nedeni ile onları hemen cezalandırmadığını beyan etmektedir.

2. 1. 8. Af

Afûvv, gizlemek, bağışlamak, affetmek, Cezalandırmaktan vazgeçmek, hakkından vazgeçmek¹⁶⁴ gibi anlamlara gelir. Afeve, kökünden gelen Afi kelimesinin mübalağalı şekli olan Afûvv ise, çok affeden, çok bağışlayan¹⁶⁵ anlamındadır. Afa (affetti) ise bir şeye nail etmeye kast etmek, yanındakilere nail etmeye niyet etmek, günahını silmek, günahı ondan uzaklaştırmak, günahından dolayı onu cezalandırmaktan vazgeçme¹⁶⁶ gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Kur'ân'da Afûvv ve benzeri deyimler çok varid olmuştur. Mağfiret ile birlikte üç ayette gelmiştir. Her üç ayette de Allah'ın sıfat-ismi olarak varid olmuştur.

ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهٖ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لِيَنْصُرْتَهُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ

"Bu böyle. Bir de kim kendisine verilen eziyetin dengiyle karşılık verir de sonra yine kendisine zulmedilirse, elbette Allah ona yardım eder. Hiç şüphesiz ki Allah çok affedendir, çok bağışlayandır." (Hac, 22/60).

Bu ayette, Allah'ın affedici isimlerinden biri olan Afûvv ismi ile mağfiretinin isimlerinden biri olan Ğafûr isimleri beraber aynı ayette zikredilmiştir. Bu da

¹⁶⁴ İsfahânî, Müfredât, AFV md. , s. 574; Fîrûzâbâdî, Besâir, AFV md. , 4/80; Karagöz, Günahlar Tövbe ve İstiğfâr, s. 274.

¹⁶⁵ İsfahânî, Müfredât, AFV md. , s. 574; Fîrûzâbâdî, Besâir, AFV md. , 4/80; Karagöz, Günahlar Tövbe ve İstiğfâr, s. 274.

¹⁶⁶ İsfahânî, Müfredât, AFV md. , s. 574; Fîrûzâbâdî, Besâir, AFV md. , 4/80; Karagöz, Günahlar Tövbe ve İstiğfâr, s. 274.

Allah'ın affi ile mağfireti arasındaki ilişkiye güzel bir örnektir. Başka bir ayette ise Allah şöyle buyurmaktadır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا
عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ
لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَفْوًا غَفُورًا

“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanuncaya kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin. Şüphesiz Allah, çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.” (Nisâ, 4/43).

Mağfiret ve Afüvv ilişkisini en güzel bir şekilde ortaya koyan ayetlerden bir tanesi de Mücâdele suresindeki şu ayettir.

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ
لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوءٌ غَفُورٌ

“İçinizden kadınlarına zihar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.” (Mücâdele, 58/2).

Görülüyor ki bu ayette de zihar günahına karşılık Allah’u Teâlâ’nın affi ve mağfireti dile getirilerek ümit kapıları açık tutulmaktadır. Allah, şirk, küfür, nifak dâhil her türlü günahı affeder. Yeter ki kul Allah’a yönelsin pişman olduğunu ifade ederek o günahından vaz geçsin. Allah çok affedicidir. Allah bu affedici vasfı Kur’ân’da varid olduğu gibi pek çok hadis-i şeriflerde de varid olmuştur. “Allah (Afüvv’dur) affedicidir, affetmeyi sever.”¹⁶⁷ Yine Allah resulü (s.a.v.) şöyle dua

¹⁶⁷ Müslim, **Birr**, 157.

etmiştir. “Allah’ım sen (Afûvvsun) affedicisin, (Kerîmsin), sonsuz kerem sahibisin, affetmeyi seversin, beni de affet.” Âmin.

2. 1. 9. Takva

Takva, bir şeyi korumak, zarar verecek şeylerden sakınmak, bir şeyi başka bir şey ile koruma altına almak, korkma, sakınma¹⁶⁸ gibi anlamlara gelir. Kavram olarak takva ise, iman edip emir ve yasaklarına uyarak Allah’a karşı gelmekten sakınmak, dünya veya ahirette insana zarar verecek ilahi azaba sebep olacak inanç, söz, fiil ve davranışlardan ve her türlü günahattan sakınmak¹⁶⁹ gibi anlamına gelir. Takva sahibine muttaki denir. Değişik şekillerde olmak üzere takva kelimesi Kur’ân’da toplam 250 defa gelmiştir.¹⁷⁰ Takva, Allah korkusuyla günahattan kaçınmak, Allah’ın emir ve yasaklarına uymakta titizlik gösterme, Allah’ın himayesine girmek, emrini tutup azabından korunma anlamında gelen Kur’ân’i bir terimdir.¹⁷¹

Kur’ân’da takva beş mânâda varid olmuştur.

1- Korku ve ürkmek (Havf ve haşyet) anlamında gelir.

أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّقِثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ
تَخَذَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَقَا عَنكُمْ قَالِينَ يَا شِرُّوهُنَّ وَأَبْتَعُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكَلُوا وَأَشْرَبُوا
حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتَمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا
تُبَاشِرُواهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah’ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun. Bununla

¹⁶⁸ İsfahânî, Müfredât, TKV md. , s. 881; Fîrûzâbâdî, Besâir, TKV md. , 2/299.

¹⁶⁹ İsfahânî, Müfredât, TKV md. , s. 881; Fîrûzâbâdî, Besâir, TKV md. , 2/299.

¹⁷⁰ İsfahânî, Müfredât, TKV md. , s. 881; Fîrûzâbâdî, Besâir, TKV md. , 2/299.

¹⁷¹ İsfahânî, Müfredât, TKV md. , s. 881; Fîrûzâbâdî, Besâir, TKV md. , 2/299.

birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınsınlar diye, ayetlerini insanlara böylece açıklar.” (Bakara, 2/187).

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ

“Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz.” (Leyl, 92/5-7).

فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَىٰ الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

“And olsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi.” (Fetih, 487/27).

2- Tâat ve ibadet anlamında varid olur.

وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَأَصَبًا أَفَعَيَّرَ اللَّهُ تَنَفُّونَ

“Hem Göklerde yerde ne varsa hepsi onundur. Dîn de daima onundur. Öyle iken siz Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?” (Nahl, 16/52).

3- Mâ'siyet (günah) ve zelleleri terk etmek anlamında gelir.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقٍ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Sana hilâllari soruyorlar, onlara deki, insanlara hac için de vakit ölçüleridir bununla beraber iyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir. Fakat iyilik korunmakta (takva) olmaktadır. Evlere kapılardan girin ve Allah'tan korunun ki kurtuluşa eresiniz.” (Bakara, 2/189).

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْبُرُجِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُوا
فَأَخَذْنَا هُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

"O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı olan inansalar iman edip ve takva ile hareket edip (Allah'ın azabından) korunsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket (ve bolluk kapılarını) açardık. Fakat onlar yalanladılar. Biz de kazanmakta oldukları kötülükler yüzünden (günahlarından dolayı), onları yakalayiverdik." (A'râf, 7/96).

4- Tevhîd ve şehadet anlamında varid olur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَفُولُوا قَوْلًا سَدًّا يُدْأِيصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَعْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır." (Ahzâb, 33/70-71).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ.

"Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır bir şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin." (Âl-i İmrân, 3/102).

Allah'tan nasıl korkmamız gerektiğini şu ayet izah etmektedir.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ .
فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak harcayın (infak edin). Kim nefsinin cimriliklerinden kurtulursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Teğabûn, 64/16).

5- Takva ihlas mânâsında varid olur.¹⁷²

¹⁷² Fîrûzâbâdî, **Besâir**, 2/300.

إِنَّ الَّذِينَ يَعْضُونَ أَسْوَأَتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ

"Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısıyanlar, Allah'ın, gönüllerini takvâ (Allah'a karşı gelmekten sakınma) konusunda sınıdığı kimselerdir. Onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır." (Hucurât, 49/3).

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا .
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp (takva ile hareket edip) iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp (takva ile hareket edip) iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp (takva ile hareket edip) yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde, (haram kılınmadan önce) yaptıklarından dolayı günah yoktur. (Önemli olan inandıktan sonra iman ve iyi amelde sebattır). Allah iyi ve güzel yapanları sever." (Mâide, 5/93).

Bu ayette iman ve ameli salih iki kere ve takva üç kere zikredilmiştir. İnsanın iman edip şirkten korunması mahiyetinde olan ilk mertebe kişinin kendi nefsi ve vicdanı arasında olan bir takvadır. İkincisi, insanın kendisi ile diğer insanlar arasındaki hususlarla ilgili olan takvadır. Üçüncüsü de, insanın kendisi ile Allah arasındaki takvası ve imanıdır. Bu ayette takvanın bu üçüncü derecesi, ihsan olarak zikredilmiştir.¹⁷³

Nitekim Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) de, İhsan nedir?" sorusuna, "İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi ona ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, şüphesiz O seni görmektedir" diyerek cevap vermiştir.¹⁷⁴

Bir hadisi şerifte ise, burada söz konusu olan takvanın ikinci mertebesini şöyle açıklar. "Helâl belli. Haram da bellidir. Fakat bu her ikisinin arasında şüpheli şeyler vardır. Bu nedenle şüpheli şeylerden korunan, dinini ve ırzını temiz tutmuş olur. Şüpheli şeylere düşen, harama da düşer. Nasıl koruluğun kenarında koyun

¹⁷³ Elmalılı, Tefsîr, 5/93, hk, 3/180.

¹⁷⁴ Buhârî, İman, 37.

otlatan çobanın koyunlarının her an koruluğa girme ihtimali varsa, şüpheli şeylerden korunmayanın harama düşme ihtimali de öylece vardır. Haberiniz olsun ki, her hükümdarın koruluğu vardır. Allah'ın korusu da haramlardır."¹⁷⁵

Takva mağfiret ile doğrudan ilişkilidir. Kur'ân'ın pek çok ayeti Kerîmesinde takva ile mağfiret beraber zikredilmiştir. Takva mağfireti celb eder. Şöyle ki eğer günahkâr olan Müslüman kul muttaki olursa, Allah ona mağfiret eder. Onun günahlarını bağışlar. Onu bu dünyada ve ahirette günahlarını örter.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

“Görmedikleri hâlde Rablerinden korkanlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.” (Mülk, 67/12).

Başka bir ayeti Kerîmede, Takva ile mağfiret birlikte ve Allah'ın birer sıfat-ismi olarak varid olmuştur.

فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ وَمَا يَدْرُونَ إِنَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ

“Hayır, düşündükleri gibi değil! Şüphesiz bu (Kur'ân) bir uyarıdır. Artık kim dilerse ondan öğüt alır. Bununla beraber, Allah dilemedikçe onlar öğüt alamazlar. O takvaya (kendisine karşı gelmekten sakınılmaya) ehil olandır, bağışlamaya (mağfiret etmeye) ehil olandır.” (Müdesir, 74/54-56).

Bir başka ayeti Kerîmede takva salih amellerden sayılarak salih amel işleyenlere Allah'ın mağfiret edip onları bağışlayacağını ve onlara büyük bir mükâfat verileceği bildirilmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ

¹⁷⁵ Müslim, **Müsâkat**, 107.

“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın ha sizi adaletsizliğe itmesin. Âdil olun. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır” “Allah, iman edip salih ameller işleyenler hakkında, "Onlar için bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vardır" diye vaatte bulunmuştur.” (Mâide, 5/8-9).

2. 2. MAĞFİRETİN MUKABİLİ KAVRAMLAR

Bu başlık altında mağfiret ile zıt anlamlı kavramları incelemeye çalışacağız. Bu kavramlar mağfiretin tecelli etmemesi halinde kulun başına gelebilecek olan olumsuz halleri ortaya koymaktadır. Bu hallerin vuku bulması, Allah’ın mağfiretinden uzaklaşmak demektir..

2. 2. 1. Hesab

Hesab, sayma, hesap etme, sayılarla uğraşma¹⁷⁶ ve daha pek çok anlamlara gelir. Hesab, sorumlu tutulma, yaptığının karşılığını bulma, kulun işlediği günah ve hatalardan dolayı sorguya çekilmesi¹⁷⁷ anlamlarına gelir. Her günahın bir bedeli vardır. Bu bedel hem bu dünyada hem de ahirette insana ödetilecektir. Bu dünyadaki bedeli gazab ve Azâb başlıkları altında işlemeye çalışacağımızdan dolayı biz bu başlık altında sadece ahiretteki hesabı anlatmaya çalışacağız.

Hesab Kur’ân’da on vecihte varid olmuştur.

1- çokluk anlamında gelir.

جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا

“Bir karşılık ki rabbinden atâ, yeter mi yeter” (Nebe’, 78/36).

2- Ecir ve sevab anlamında gelir.

إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّ يَوْمَئِذٍ لَوْ تَشْعُرُونَ

¹⁷⁶ Fîrûzâbâdî, **Besâir**, HSB md. , 2/460-463; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, HSB md. , 1/314;

¹⁷⁷ İsfahânî, **Müfredât**, HSB md. , S.232; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, HSB md. , 2/460-463.

“Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Bir düşünseniz!” (Şuârâ, 26/113).

3- Ceza ve azab anlamında varid olur.

إِنَّهُمْ كَانُوا لَنَا يَرْجُونَ حِسَابًا

“Çünkü onlar hesap gününü (geleceğini) ummazlardı.” (Nebe’, 78/27).
Azâbtan korkmazlar.¹⁷⁸

4- Korumak muhafaza etmek anlamında gelir.

وَأَدَا حُيِّ يَوْمَ يَنْحِيئَةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا

“Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.” (Nisa, 4/86).
Allah, koruyan muhafaza edendir.¹⁷⁹

5- Hazır olan, şahid olan anlamında varid olur.

اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا

“Kitabını oku! ‘Bugün hesap görücü olarak sana nefsin yeter’ deriz.” (İsrâ, 17/14). Şahid olarak sana yeter.

6- Büyük melike arz etmek anlamında gelir.

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا يَا وَلِيُّ الْيَوْمِ الْيَوْمِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَوْمِ يَوْمِ الْحِسَابِ

Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana babamı ve inananları bağışla.”
(İbrâhîm, 14/41). Rahmân’a arz edileceği günde.

7- Sayı anlamında gelir.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِّ وَالْحِسَابِ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

¹⁷⁸ Fîrûzâbâdî, **Besâir**, 2/460.

¹⁷⁹ Fîrûzâbâdî, **Besâir**, 2/460.

“O, güneşi bir ışık (kaynağı), ayı da (geceleyin) bir aydınlık (kaynağı) kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona menziller takdir edendir. Allah, bunları (boş yere değil) ancak gerçek ile (hikmeti gereğince) yaratmıştır. O, ayetlerini, bilen bir topluma ayrı ayrı açıklamaktadır.” (Yunus, 10/5).

8- Minnet anlamında gelir.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ دُونِ أَوْ أَنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ

“Kim bir kötülük yaparsa, ancak onun kadar ceza görür. Kadın veya erkek, kim, mü'min olarak salih bir amel işlerse, işte onlar cennete girecek ve orada hesapsız olarak rızıklandırılacaklardır.” (Mü'min-Ğâfir, 40/40). Minnetsiz rızıklandırır.

9- Uzayda yıldızların hareketleri anlamında gelir.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ

“Güneş ve ay bir hesaba göre hareket etmektedir.” (Rahmân, 55/5).

10- Zan etmek, sanmak anlamında gelir.¹⁸⁰

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخَّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ

“Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Allah, onları ancak gözlerin dehşetle bakakalacağı bir güne erteliyor.” (İbrâhîm, 14/42).

فَمَنْ تَقَلَّبَتْ مَوازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا
أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ

“Artık kimin tartuları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Kimlerin de tartuları hafif gelirse, işte onlar da kendilerini ziyana

¹⁸⁰ Fîrûzâbâdî, **Besâir**, 2/460-461.

uğratanların ta kendileridir. Onlar cehennemde ebedî kalacaklardır.” (Mü’minûn, 23/102-103).

Bu ayet kıyamette Allah’ın insanları hesaba çekeceği ve amellerinin tartılacağı dile getirmektedir. Bu da ahirette hesabın olacağını açıkça ortaya koymaktadır.

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمَةٌ هَاطِيَةٌ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَةٌ نَارٍ حَامِيَةٌ

“İşte o vakit kimin tartıları ağır gelmişse, Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır. Âmâ kimin de tartıları hafif gelirse, İşte onun anası (varacağı yer) Hâviye’dir. Sen Haniye’nin ne olduğunu ne bileceksin. O kızgın bir ateştir.” (Kâriâ, 101/6-11).

2. 2. 2. Gazab

Gazab, darılmak, öfkelenmek, kanın hızlı hızlı akması, hışıma gelmek, hiddetlenmek, birine kızmak gibi anlamlara gelir.¹⁸¹ İsfahânî gazab kelimesini, intikam alma isteği ve kalbe giden kanın hızlanması olarak açıklamaktadır.¹⁸² Gazab kavramı rıza ve Hilim kavramlarının zıddıdır. Bir ahlak kavramıdır. Acı veren kötü bir davranışın uyandırdığı kızgınlık, intikam alma hissi, cezalandırma arzusu gibi anlamlara gelmektedir.

Allah’ın mağfiretinin tecelli etmemesi halinde Allah’ın gazabı vaki olacaktır. (Nûh, 71/1-4). Allah’ın gazabının gelmesi de iki aşamalıdır. Birinci aşaması Allah’ın gazabının bu dünyada vaki olmasıdır. İkincisi ise Allah’ın azabının ahirette vaki olmasıdır.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَاطِيَةٌ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرَجُونَ فَرًّا يَفًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِاللَّيْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِنْ يَأْتُواكُمْ أُسَارَىٰ تُفَادُواهُمْ وَهُمْ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ

¹⁸¹ İsfahânî, Müfredât, ĞDB md. , s.608; Fîrûzâbâdî, Besâir, ĞDB md. , 4/135-136; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, ĞDB md. , 1/648;

¹⁸² İsfahânî, Müfredât, ĞDB md. , s. 608; Fîrûzâbâdî, Besâir, ĞDB md. , 4/135-136.

وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضِ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِيَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“Ama siz, birbirinizi öldüren, içinizden bir kesime karşı kötülük ve zulümde yardımlaşarak; size haram olduğu hâlde onları yurtlarından çıkararak, size esir olarak geldiklerinde ise, fidye verip kendilerini kurtaran kimselersiniz. Yoksa siz Kitab'ın (Tevrat'ın) bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Artık sizden bunu yapanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka bir şey değildir. Kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine uğratılırlar. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.” (Bakara, 2/85).

Allah'ın gazabının bu dünyada vaki olmasına helak edilen kavimleri örnek olarak verebiliriz. Ne zaman ki kavimler küfürde, şirkte veya günahlarda ısrar edip durunca, Allah onlara gazaba gelmiş ve onları çeşitli şekillerde helak etmiştir. Eğer onlar Allah'ın uyarılarını dikkate alıp günah veya şirklerinden dolayı pişman olup Allah'tan mağfiret talep etselerdi, Allah'ın gazabına maruz kalmazlardı.

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا أَوْيَعْفِرُ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخَّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنْ أَجَلَ اللَّهُ إِذَا جَاءَ لَنَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Şüphesiz biz Nuh'u, kavmine, 'Kendilerine elem dolu bir azab gelmeden önce kavmini uyar ' diye peygamber olarak gönderdik. Nûh, şöyle dedi: 'Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. 'Allah'a ibadet edin. O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın (mağfiret olunsun) ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah'ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz.” (Nûh, 71/1-4).

“فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا

“Dedim ki: 'Rabbinizden bağışlama (mağfiret) dileyin; çünkü O, çok (Ğaffâr) bağışlayıcıdır.” (Nuh, 71/10).

Bu ayeti Kerîmelerden de anlaşılacağı üzere eğer Nûh (a.s.)’ın kavmi şirkte ısrar etmeyip pişmanlık duysalar ve günahların mağfiret olması için Allah’tan mağfiret talep etselerdi helak olmazlardı. Neticede su ile helak olmuşlardı. Diğer helak olan kavimlerinde durumları aynıdır.

Allah’ın gazabını ikinci aşaması ise ahirette gerçekleşecek olan gazabıdır. Eğer kul bu dünyada iken işlediği günahlardan veya şirk ve küfürden tevbe etmeden ölürse Allah’ın gazabı ahirette de onun yakasını bırakmayacaktır. Ahirette de Allah ona kızgın olacak bu dünyada yaptıklarının cezasını ona çektirecektir. Şimdi buna Kur’ân’dan bir iki örnek verelim.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ
يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ النَّاسُ أجمعِينَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنَّاهُ فَأُولَٰئِكَ أَثُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجمعِينَ
خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ

“Fakat ayetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üstünedir Onlar ebedî olarak lânet içinde kalırlar. Artık ne kendilerinden azab hafifletilir, ne de yüzlerine bakılır.” (Bakara, 2/161-162).

Bu ayette Allah kâfir olarak yaşayan ve küfürde ısrar ederek ölen bir kâfirin ebedi olarak cehennemde kalacağını ve Allah’ın gazabı neticesi olarak azâblarının hafifletilmeyeceği, ayrıca muhatap alınmayacakları dile getirmektedir.¹⁸³ Eğer Allah’ın gazabı yerine mağfireti tecelli etmiş olsaydı olay elbette ki daha değişik olurdu. Allah’ın mağfireti tecelli etmediği için bu elim akibetler meydana geliyor.

Kullar şirk, küfür ve günahlarda ısrar ederek Allah’ın gazabına uğrarlar. Eğer işledikleri bu günahlarından pişmanlık duyup Allah’tan af ve mağfiret talep etseler Allah’ın gazabına uğramazlar. Allah’ın gazabı da Allah’ın mağfiretinin zıddıdır.

¹⁸³ Neseî, *Tefsîr*, 2/161, hk, 1-2/164.

2. 2. 3. Azab

Azab, mastar olarak kullanıldığında, aşırı susuzluktan dolayı yemeği terk etmek, men etmek ¹⁸⁴ anlamlarına gelir. Azab isim olarak geldiğinde ise, ceza, eza, zarar, işkence, insana zor gelen, eziyet veren şey ¹⁸⁵ anlamlarına gelir. Kur'ân'i bir kavram olarak azab ise, inkâr ve isyan edenlerin, Allah tarafından bu dünyada veya ahirette cezalandırılması anlamındadır.

Kur'ân'da ise, insanların birbirlerine yaptıkları eziyet ve kötülükler de azab kelimesi ile ifade edilmiştir. Örneğin Firavunun, İsrail oğullarının erkek çocuklarını öldürtmesi azab olarak dile getirilmiştir.

وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقْتُلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ

“Hani sizi Firavun ailesinden kurtarmıştık. Onlar size en kötü işkenceyi uyguluyorlardı. Oğullarınızı öldürüyor, Kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı.” (A'râf, 7/141).

Allah Teâlâ eski devirlerde imandan uzaklaşan, gönderdiği peygamberlere itaat etmeyen, Allah'a isyan eden kavimleri helâk etmiş, onları dünyada azaba uğratarak, sonraki nesillere ibret yapmıştır. Hz. Nûh (a.s.)'ın kavminin sular altında kalması (Nûh, 71/25), Ad ve Semud kavimlerinin başına gelen felâketler (Hâkkâ, 69/4-5), Nemrud'un ve Firavun'un helâk oluşu (Enfâl, 8/54), Lût (a.s.) kavminin yere batırılması (Hûd, 11/82) dünyadaki azaba örnek verilebilir. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'de ibret için zikredilen kıssalardır.

Dünyevî azabın bir de eziyet, sıkıntı, fakirlik vb. şekillerde imtihan amacıyla karşılaşılan şekli vardır. Bu imtihanların gayesi insanın sabır ve tahammül gücünün ölçülmesi, buna karşılık günahlarının affedilmesi, ya da manevî derecesinin yükselmesidir. Bu konuyu dile getiren bir ayette şöyle buyrulmaktadır.

¹⁸⁴ Zamahşerî, **Tefsîr, 2/6, hk, s.43**; Fîrûzâbâdî, **Besâir, AZB, md. , 4/35**; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab, AZB md. , 1/585**;

¹⁸⁵ Beydâvî, **Tefsîr, 2/6, hk, 1/29**; Neseî, **Tefsîr, 2/6, hk, 1-2/50**; İsfahânî, **Müfredât, AZB md. , s. 554-555**; Fîrûzâbâdî, **Besâir, AZB md. , 4/35**; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab, AZB md. , 1/585**;

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالتَّمَرَاتِ وَبَشْرٍ
الصَّابِرِينَ

“Ey müminler itaat edeni asi olandan ayırt etmek için sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve ürünlerden yana eksiltmek ile imtihan ederiz (ey habibim) sabredenleri müjdele” (Bakara, 2/155).

Buna göre, dünyadaki bazı sıkıntı ve ıstıraplar ahirette sevaba, dünya hayatının sonraki yıllarında refaha dönüşebilmektedir. İnkâr edenler için dünyadaki azab da ahiretteki azab da aleyhlerinedir.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا أُولَٰئِكَ مَا كَانَ
لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Allah’ın mescitlerinde onun adının anulmasını yasak eden ve onların yıkılması için çalışandan kim daha zalimdir. Böyleleri oralara (eğer girerlerse) ancak korka korka girebilmelidirler. Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük bir Azâb vardır” (Bakara, 2/114)

Buyrularak azabın hem dünya hem de ahiret boyutu olduğu vurgulanmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak pek çok ayeti Kerîme mevcuttur.¹⁸⁶

Ahiretteki azaba gelince, Ahiret azabı kabir azabıyla başlar. Kabir hayatı hemen dünya hayatının bitimiyle başladığına göre, insanoğluna azab uzak değildir. Çünkü ayet ve hadislerde azabın kabirde başlayacağı belirtilmiştir. Konuyla ilgili olarak Cenab-ı Hak bir ayeti Kerîmede şöyle buyurmaktadır.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ قَالَ رَبِّ لِمَ
حَشَرْتَنِي أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيْتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَىٰ

“Kim benim zikrimden (Kur’ân’dan) yüz çevirirse o kimse için (kabirde) dar, sıkıntılı bir yaşayış vardır. Biz onu kıyamet gününde kör olarak haşır edeceğiz. O

¹⁸⁶ Bkz.: 2/114, 5/33, 10/98, 11/66, 16/27, 22/9, 39/26.

şöyle diyecek: *Ey Rabbim, beni niçin kör olarak haşır ettin. Hâlbuki ben daha önce görüyordum.*' Allah diyecek ki, *Bu böyledir. Çünkü sen, sana ayetlerimiz geldi de, onları unuttun. Bugün de unutulma sırası sendedir*" (Tâ-Hâ, 20/124).

Hız. Peygamber (s.a.v.), "salih kullar için kabrin Cennet bahçelerinden bir bahçe olacağını, günahkârlar için ise Cehennem çukurlarından bir çukur hâlini alacağını" bildirmiştir. İbni Ömer'den (r.a.) nakledildiğine göre, Allah Resülü Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. "Sizden biriniz vefat ettiğinde sabah ve akşam ona kendi makamı gösterilir: O kimse Cennetlik ise Cennet'e gireceklerin makamı, Cehennemlik ise, Cehennem'in hücrelerinden bir yer gösterilir. Ve ona, burası senin ebedî durağıdır. Kıyamet günü seni Allah buraya gönderecektir, denilir."¹⁸⁷ Yine Ebû Hüreyre (r.a.)'ten, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şu duaya devam ettiği nakledilmiştir: "Ya Rabbi! Kabir azabından, hayat iptilâsından, ölümün şiddetinden, Mesih-deccalın fitnesinden sana sığınırım."¹⁸⁸ Kıyamete kadar bu şekilde sürecek bir kabir hayatı sonunda, mahşer yerinde hesap ve mizandan sonra sevapları günahlarından fazla gelenler Cennet'e, az gelenler ve inkârcılar ise Cehenneme gireceklerdir. Günahkâr müminler bir süre azab gördükten sonra, sonunda yine Cennet'e gireceklerdir. Kâfirler ise ebedî Cehennem 'de kalacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok ayetinde Cehennem azabından, bu azabın dehşet ve korkunçluğundan söz edilmektedir.

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيهٖ وَلَمْ أَدْر مَا حِسَابِيهٖ يَا لَيْتَنَهَا
كَانَتْ الْقَاضِيَةَ مَا أُعْطِيَ عَنِّي مَالِيهٖ هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِيهٖ خُدُوهُ فَعَلُوهُ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ثُمَّ فِي
سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ

"Kitabı kendisine sol tarafından verilen ise şöyle der: "Keşke kitabım bana verilmeseydi. "Hesabımın ne olduğunu da bilmeseydim. "Keşke ölüm her şeyi bitirseydi. "Malım bana hiçbir yarar sağlamadı. "Saltanatım da yok olup gitti."(Allah, şöyle der) "Onu yakalayıp bağlayın. "Sonra onu cehenneme atın.

¹⁸⁷ ez-Zebîdî, Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhî**, Trc, Kâmil Miras, DİB Yayınları, Ankara ts, Hadis No: 678.

¹⁸⁸ **Tecrîd i Sarih Terc**, 677.

"Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu. Çünkü o, azamet sahibi Allah'a iman etmiyordu." (Hâkka, 69/25-33).

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيهِ وَلَمْ أَدْر مَا حِسَابِيهِ يَا لَيْتَهَا
كَانَتِ الْقَاضِيَةَ

"Kitabı sol eline verilmiş olan kişiye gelince o da derki: "Ah keşke, benim kitabım verilmeseydi. Hesabımın da ne olduğunu bilmeseydim." Katade şöyle demiştir: "Dünyada iken, insan katında ölümden daha kötü bir şey olmadığı halde, bu kimse (ahirette) ölümü temenni etmiştir, ölümden daha kötü olan şey, kendisinden dolayı ölümün arandığı azaptır. Nitekim şair şöyle demiştir. "Ölüm her şeyden daha büyük iken, şayet karşılaşırsam, kendisinden ötürü ölümü temenni edeceğim şey, ölümden daha kötüdür."¹⁸⁹

هَذَا خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ
رُؤُوسِهِمُ الحَمِيمُ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِّنْ حَدِيدٍ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ
يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الحَرِيقِ

"İşte iki hasım taraf ki, Rableri hakkında tartışmaya girmişlerdir. Bunlardan inkâr edenler için ateşten giysiler biçilmiştir. Başlarının üstünden de kaynar su dökülür. Onunla, karınlarının içindekiler ve derileri eritilir. Onlar için bir de demirden topuzlar vardır. Her ne zaman cehennemden, o ızdıraptan çıkmak isteseler, oraya geri döndürülürler ve onlara, "Tadın yangın azabını" denilir." (Hac, 22/19-22).

"Daha önce geçen çeşitli dinlere tabi olan kâfirler gurubu. Bunlar Rableri hakkında ve onun dini hususunda mücadele ve münakaşa ettiler. Her biri kendisinin hak yol üzerinde olduğuna ve hasmının batıl üzerinde olduğuna inanıyor, gayretini, davranışını ve düşüncesini bu temel üzerine kuruyordu. Gerçek şudur ki bu iki gurubun sonu gayet açıktır. Birinci gurup olan kâfirlerin cezası şudur. فَالَّذِينَ كَفَرُوا "İnkâr edenlere ateşten elbiseler biçilir." Kâfirleri cehennem

¹⁸⁹ Razi, Tefsîr, 69/25-33, hk, Tercüme, 22/102; İbn Kesîr, Tefsîr, 69/25-33, hk, 4/416.

ateşi kısıkırak kuşatır. Burada azabın şiddetine ve bunların durumlarının basitliğine işaret olmak üzere, elbisenin sahibini kuşatması gibi kendilerini kuşatan cehennem ateşinden elbiseler biçilmiş olması misali verilmektedir.”¹⁹⁰

**وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ
لِلنَّاسِ عَلَى ظَلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ**

“Bir de senden, iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini istiyorlar. Oysa onlardan önce ibret alınacak birçok azab gelip geçmiştir. Şüphesiz Rabbin, insanların zulümlerine rağmen bağışlama sahibidir. Bununla beraber Rabbinin azabı pek şiddetlidir.” (Ra’d, 13/6).

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ

“Birisi, olacak azabı soruyor” (Meâric, 70/1).

Görülmektedir ki Allah Teâlâ bu ayette (Ra’d, 13/6), rahmet sahibi olmasını, geniş mağfiret sahibi olmasını, cezalandırmasının çetin olmasıyla beraber yan yana zikretmektedir. Ümit ile korkunun ortasını bulmak ve insanın umutla sakınma arasında gidip gelmesini sağlamak için Kur’ân’da bu metot pek sık varid olmaktadır. Allah, hem mağfiret ve merhamet sahibi olduğunu hem de azabının çok çetin olduğunu aynı ayetlerde dile getirmektedir.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ

“Eğer seni yalanlarsa, de ki: “Rabbiniz geniş rahmet sahibidir. (Bununla beraber) suçlu bir toplumdaki O’nun azabı geri çevrilmez.” (En’am, 6/147).

نَبِيُّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوُ الرَّحِيمُ وَأَنْ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ

“Ey Muhammedi Kullarıma Benim bağışlayan (Ğafûr) ve (Rahîm) merhamet eden olduğumu, azabımın can yakıcı bir azab olduğunu haber ver.” (Hicr, 15/49-50).

¹⁹⁰ Ebû Hayyan, **Tefsîr, 13/6, hk, 6/334-335.**

وَإِذْ تَأْتِيَنَّ رَبُّكَ لِيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ
الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“Hani Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara azabın en kötüsünü tattıracak kimseleri göndereceğini bildirmişti. Şüphesiz Rabbin, elbette cezayı çabuk (Serü’l-Hisab) verendir. Şüphesiz O, çok (Ğafûr) bağışlayandır, çok (Rahîm) merhamet edendir.” (A’râf, 7/167).

Ümitle korkuyu bir arada zikreden daha nice ayetler vardır. İbn Ebi Hatim (r.a.)’den şöyle bir rivayet nakledilir. Saîd b. Müseyyib şöyle demiştir. "Doğrusu Rabbinin insanların zulümlerine rağmen onlara mağfireti vardır." ayeti nazil olunca Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Eğer Allah'ın affı, rahmeti ve müsamahası olmasaydı hiç kimseye yediğinden yarar sağlayamazdı. Yine Allah'ın tehdidi ve cezalandırması olmasaydı herkes işlerini O'na havale edip yan gelir yatarı."¹⁹¹

2. 2. 4. İkab

İkab, hakkını geri almak için peşine düşmek, işi gayretle takip etmek, ayıbını ve yanlışını ortaya koymak, cezalandırmak, alıkoymak, yaptığı ile cezalandırmak, araştırmak, kovalamak, sorumlu tutmak, ahiret, her şeyin sonu, karşılık, bedel, bir şeyin karşılığı gibi pek çok anlamlara gelir.¹⁹²

Ayrıca eza, cefa, eziyet, şiddetli azab ve ceza anlamlarına da gelir. Allah'ın vasfı olarak İkab, Kur’ân’da üç defa varid olmuştur.

1- Şedidü’l-İkab olarak varid olmuştur. Şedidü’l-İkab ismi Kur’ân’da on dört ayette geçmektedir. Cezalandırması çok şiddetli olan demektir.

وَأْتُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِفُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى
يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرًا يَصًا أَوْ بِهِ □ أَدَى مِنْ رَأْسِهِ □ فِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ
نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي

¹⁹¹ Ebû Hayyan, *Tefsîr*, 7/167, hk, 5/368.

¹⁹² İsfahânî, *Müfredât*, AKB md. , 575-576; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, AKB md. , 4/81-82; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, AKB md. , 1/611-612.

الْحَجَّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا
اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Hacı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin.” (Bakara, 2/196).

2- Serü'1-İkab olarak varid olmuştur. Serü'1-İkab iki ayette varid olmuştur. Cezalandırması çok süratli ve hızlı olan anlamındadır

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيُبْلِغَكُمْ فِئْتَمَ
الَّذِينَ إِنْ رَبَّكَ سَرِيحَ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hâkim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Şüphe yok ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (En'âm, 6/165).

3- Zu İkab olarak varid olmuştur. Zû İkab ise sadece bir ayette varid olmuştur. Cezalandırma sahibi, cezalandırıcı anlamındadır.

مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَدُوٌّ مَعْفُورٌ وَأَلِ عِقَابِ أَلِ

“Sana ancak, senden önceki peygamberlere söylenenler söylenmektedir. Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem dolu bir azap sahibidir.” (Fussilet, 41/43).

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Bilin ki, Allah’ın cezası çetindir (Şedidü’l-İkab) ve Allah çok bağışlayandır (Ğafûr), çok merhamet edendir (Rahîm).” (Maide, 5/98).

Bu ayeti Kerîmede Allah’ın Ğafûr, Rahîm ve Şedidü’l-İkab isimleri birlikte aynı ayette varid olmuştur. Allah Teâlâ hem cezalandırmasının şiddetli olduğunu hem de çok bağışlayan (Ğafûr), çok merhametli (Rahîm), günahları affeden ve tevbeleri kabul eden olduğunu kullarına bildirmiştir.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيُبْلِغَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“ O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hâkim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Şüphe yok ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (En’âm, 6/165).

Bu ayeti Kerîmede de Allah hem cezalandırmasının çabuk ve süratli olduğunu hem de çok bağışlayan (Ğafûr), çok merhametli (Rahîm), günahları affeden (Afûvv) ve tevbeleri kabul eden olduğunu kullarına bildirmiştir.

Bu ayette (Fussilet, 41/43) Allah’ın Zû İkab ve Zû Mağfiretin isimleri birlikte aynı ayette gelmiştir. Bu da İkab ve Mağfiretin birbirleri ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Her iki ismin birlikte zikredilmesi günahta ısrar eden kullara Allah’ın cezalandırıcı, ceza sahibi olduğu vasfı hatırlatılarak bir nevi uyarılmaktadır. Bu günah ve hatalarından pişmanlık duyup Allah’a yalvarmaları halinde ise Allah’ın mağfiret sahibi olduğu günahları mağfiret edip bağışlayabileceğini hatırlatarak tevbe ve pişmanlık için af kapısının devamlı açık olduğu da vurgulanmaktadır. İkab iki aşamalıdır. Birinci aşaması bu dünyada olan İkabtır. Yani Allah’ın günah, hata ve küfürde ısrar eden kulları bu dünyada cezalandırması aşamasıdır.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَأَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَمَلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ

“And olsun, senden önce de nice peygamberler alaya alındı da ben inkâr edenlere bir süre (mühlet) verdim, sonra da onları yakalayiverdim. Benim cezalandırmam nasılmış!” (Râ’d, 13/32).

İkinci aşaması ise uhrevi İkabtır. Bu da Allah'ın Küfür, şirk ve isyanda ısrar eden kullarını ahirette cezalandırması aşamasıdır.

كَدَابِ الْفِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَآخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللَّهُ شَدِيدٌ يُدْ

العِقَابِ

قُلْ لِلَّهِ الْبَيْنُ كَفَرُوا سَعْتًا لِيُؤْتُوا نَجَاتًا وَنَحْشُرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَيَسْسِ الْمِهَادِ

“(Bunların durumu) Firavun ailesinin ve onlardan öncekilerin durumu gibidir: Ayetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahlarıyla yakaladı. Allah, azabı çok şiddetli olandır. İnkâr edenlere de ki: ‘Siz mutlaka yenilgiye uğrayacak ve toplanıp cehenneme doldurulacaksınız. Orası ne fena yataktır!’” (Âl-i İmrân, 3/11-12).

2. 2. 5. Mihal

Mihal, kuvvet, hile,¹⁹³ kudret, Azâb,¹⁹⁴ İkab, şiddet, helak ve tedbir gibi anlamlara gelir.¹⁹⁵ Allah'ın sıfat ismi olarak Kur'ân'da Şedidü'l-Mihal olarak geçmektedir. Şedidü'l-Mihal ise azabı şiddetli olan, helaki kuvvetli olan, tedbiri şiddetli olan, düşmanları için çok şiddetli hile ve tuzağa sahip, ummadıkları yerden onları helak edebilen¹⁹⁶ anlamına gelmektedir. Şedidü'l-Mihal sıfat ismi Kur'ân'da yalnız bir defa varid olmuştur.

لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ السَّحَابَ الثَّقَالَ وَيَسْبِغُ الرِّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ

“İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah'ın emriyle onu korurlar. Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların

¹⁹³ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, MHL md. , 11/619; Zamahşerî, Tefsîr, 13/11-13, hk, s. 536; Beydâvî, Tefsîr, 13/11-13, hk, 1/505-506.

¹⁹⁴ İsfahânî Müfredât, MHL md. , s. 762; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, MHL md. , 11/619; Fîrûzâbâdî, Besâir, MHL md. , 4/486-487.

¹⁹⁵ Fîrûzâbâdî, Besâir, MHL md. , 4/486-487; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, MHL md. , 11/619

¹⁹⁶ Neseî, Tefsîr, 13/13, hk, 1-2/352.

durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi, artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı da yoktur. O, korku ve ümit vermek için size şimşegi gösterendir, yağmur yüklü bulutları meydana getirendir. Gök gürlemesi O'na hamd ederek tespih eder. Melekler de O'nun korkusundan tespih ederler. O, yıldırımlar gönderir de onlarla dilediğini çarpar. Onlar ise Allah hakkında mücadele ediyorlar. Hâlbuki O, azabı çok şiddetli olandır.” (Ra'd, 13/12-13).

Mücahid şöyle der: *“Her kulun başında onu korumakla görevlendirilmiş bir melek vardır. O melek onu uykusunda ve uyanikken cinlerden, insanlardan ve haşerelerden korur.”*¹⁹⁷

Şüphesiz Allah, herhangi bir kavme verdiği nimeti, onlar durumlarını çirkin durumlarla değiştirmedikçe, onlardan çekip almaz ve yok etmez. Bu, Allah'ın sosyal kanunlarından. O, herhangi bir kavme verdiği afiyet ve nimeti, emniyet ve izzeti, onlar bu nimetlere karşı nankörlük edip günahlara dalmadıkça değiştirmez.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Bunun sebebi şudur: Bir toplum kendilerinde bulunan (iyi davranışlar)ı değiştirmedikçe, Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez ve şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Enfâl, 8/53).

لَهُ مَعْقَبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ □ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ □ مِنْ وَالٍ

“İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah'ın emriyle onu korurlar. Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi, artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı da yoktur. (Râ'd, 13/11).

Allah Teâlâ herhangi bir kavmin yok olmasını veya azaba uğramasını istediğinde hiç kimse bunu geri çeviremez. Allah'ın azabından ve belâsından onları koruyacak herhangi bir dostları yoktur¹⁹⁸

¹⁹⁷ Taberî, **Tefsîr, 13/13, hk, 7/350**; İbn Kesîr, **Tefsîr, 13/13, hk, 2/274**.

¹⁹⁸ Sabunî, **Tefsîr, 13/11-13, hk, 3/211**.

2. 2. 6. Lanet

Lanet, kovma, hayırdan uzaklaştırma, uzaklaştırmak,¹⁹⁹ beddua etmek, azab, eziyet etmek gibi anlamlara gelir.²⁰⁰ Kur'ân'da lanet, Allah'ın rahmet ve yardımını kesmesi, bu dünyada ve ahirette cezalandırması anlamına gelmektedir.²⁰¹

Lanet Kur'ân'da pek çok kez varid olmuştur. Değişik şekillerde olmak üzere toplam 32 sefer varid olmuştur. Bu varid oluşlar başta kâfir ve müşriklerin büyükleri olmak üzere pek çok kişi için gelmiştir.

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَّمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعْنَتْ أُخْتَهَا حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأَوْلَادِهِمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٍ وَلَكِن لَّا تَعْلَمُونَ

“Allah, şöyle der: ‘Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları ile birlikte ateşe girin.’ Her topluluk (arkasından gidip sapıklığa düştüğü) yoldaşına lânet eder. Nihayet hepsi orada toplandığı zaman peşlerinden gidenler, kendilerine öncülük edenler için, Ey Rabbimiz! ‘Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver’ derler. Allah, der ki: ‘Her biriniz için bir kat daha fazla azab vardır. Fakat bilmiyorsunuz.’ (A’râf, 7/38).

Bu ayette lanet hakaret, sövüp sayma anlamında gelmiştir.

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

“İsrail oğullarından inkâr edenler, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlendi. Bu, onların isyan etmeleri ve hadlerini aşiyor olmalarından ötürüydü.” (Mâide, 5/78).

¹⁹⁹ Taberî, *Tefsîr*, 2/159, hk, 2/58; el-İsfahani, *Müfredât*, LAN md. , s. 741; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, LAN md. , 4/431; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, LAN md. , 13/387-388.

²⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, LAN md. , 13/387-388.

²⁰¹ Taberî, *Tefsîr*, 2/159, hk, 2/58; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, LAN md. , 4/431; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, LAN md. , 13/387-388.

إِنَّ الدِّينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ النَّارِعُونَ

“İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap’ta açıklamamızdan sonra onları gizleyenler var ya işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet etme konumunda olanlar lânet eder.” (Bakara, 2/159).

Allah’ın Kur’ân’da bildirdiği hakikatleri gizleyenleri Allah ve lanet edicilerin tamamı onları lanetler. Allah lanetledikten sonra herkes onları lanetler. Yani melekler, Allah’ın sadık elçileri ve onların yolundan gidenler.²⁰² Bu ayette beddua anlamında varid olmuştur. Yani Allah’ın dışındaki lanet ediciler için beddua anlamındadır. Ama Allah’ın lanetlemesi ise ebediyen Allah, af, rahmet ve mağfiretinden mahrum olması anlamına gelir.²⁰³

Bakara suresini başka bir ayeti Kerîmesinde ise Allah’ın rahmetinden uzaklaştırma ve gazab etme anlamlarını dile getirmek üzere varid olmuştur.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ

“Kalplerimiz muhafazalıdır” dediler. Öyle değil. İnkârları sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Bu yüzden pek az iman ederler.” (Bakara, 2/88).

Şeytan'a "mel'un" (lânetlenmiş) denilmesi de Allah’ın rahmetinden kovulması, gazabına uğraması nedeniyledir.

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجٍ يَوْمَئِذٍ عَلَيْكَ لعنتت □ □ □ إلى يوم الدين □ □ □

“Allah, şöyle dedi: ‘Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun. Şüphesiz benim lânetim hesap ve ceza gününe kadar senin üzerindedir.’” (Sâd, 38/77).

Lanet mağfiretin zıddıdır. Lanet Allah’ın gazabının zirve noktasıdır. Bir insan, kavim veya millet Allah’a şirk koşa, küfürde veya Allah’a isyanda ısrar etse, bu tutumları Allah’ın lanetini onların üzerine çeker. Allah onlara lanet etimi, ne bu

²⁰² Kurtubî, Tefsîr, 2/159, hk, 1-2/125-126.

²⁰³ Kurtubî, Tefsîr, 2/159, hk, 1-2/125-126.

dünyada nede ahirette onlara rahat ve huzur kalmaz. Allah onları azablandırır. (Vâkıâ, 56/41-49). Azab geldi mi mağfiret olmaz. Allah'ın mağfireti tecelli etmez.

2. 3. ESMAYİ HÜSNA-MAĞFİRET

Çalışmamızın bu başlığını Medeni surelerde Esmayi Hüsna olarak mağfirete ayırdık. Bu kısım üç ana başlıktan oluşmaktadır. Mağfiret anlamı içeren Esmayi Hüsna, mağfiret ile yakın anlamlı Esmayi Hüsna Allah'ın mağfiretin mukabili Esmayi Hüsna, adlı başlıklardır. Mağfiret anlamı içeren Esmayi Hüsna zaten mağfiretin ta kendisidir. Konumuzun içeriğidir.

Bazı Esmayi Hüsna'lar mağfiret ile yakın anlamlıdır. Mağfiret anlamı içeriyorlar. Allah'ın Rahmân ismi şerifi Allah'ın bu dünyada, inanan veya inanmayan herkes için sonsuz merhamet sahibi, kullarına çok çok acıyan, onlara rahmet eden anlamlarına gelmektedir. Allah bir kula rahmet ve merhamet etmeden ona mağfiret etmesi düşünülemez. Başka bir ifade ile Allah'ın Rahmân ismi mağfiretin tecelli etmesi için bir umut arttırıcıdır. Bu nedenle Allah'ın mağfiret ile yakın anlamlı isimleri bizim konumuz ile doğrudan ilgilidir.

Mağfiretin mukabili Esmayi Hüsna'ya gelince, Allah'ın bu isimlerinin tecelli etmesi halinde Allah'ın mağfireti tecelli etmez. Örneğin Allah'ın Şedidü'l-Azab ismi, Allah'ın bu ismi Allah'ın azabının çok şiddetli, çetin ve çok ağır olduğu anlamına gelir. Allah'ın Şedidü'l-Azab ismi şerifi bir insan, kavim veya millet için tecelli olması halinde, o kimseler için Allah'ın mağfireti tecelli etmez. Allah'ın bu isimleri mağfiretin mukabilidirler. Onlar varsa, Allah'ın mağfireti olmaz.

Mağfiret kavramının Kur'an'da Esmayi Hüsna olarak yedi değişik isim ile varid olmuştur. Mağfiret Kur'an'da en çok bu isimler ile gelmiştir. Her bir ismin Kur'an'da kaç defa varid olduğunu o ismin başlığı altında izah etmeye çalışacağız.

2. 3. 1. Mağfiret İfade Eden Esmayi Hüsna

Kur'an-ı Kerimde geçen ve mağfiret anlamını ifade eden Esmayi Hüsna şunlardır. Ğafûr, Ğaffâr, Ğâfirü'z-Zenbi, Ehlü'l-Mağfireti, Zû Mağfire, Vasiü'l-Mağfire, Hayrü'l-Ğâfirîn isimleridir. Bunlardan Ğafûr ismi Kur'an'da 91 defa,

Ğaffâr ismi 5 defa, Ğâfirü'z-Zenbi ismi 1 defa, Ehlü'l-Mağfireti ismi 1 defa, Zû Mağfire ismi 2 defa Vâsiü'l-Mağfire ismi 1 defa Hayrü'l-Ğâfirîn ismi ise 1 defa olmak üzere toplam bu Esmayi Hüsna'lar ile 102 defa varid olmuştur. Çoğu zaman Allah'ın bu isimlerinden bazıları mağfiret ile birlikte aynı ayette geçmektedir.

دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

“Mücahitleri büyük bir mükâfat ile kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile cihattan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Nisa, 4/96).

Bu ayette Allah'ın Ğafûr ismi ile mağfiret birlikte varid olmuştur.

Allah'u Teâlâ'nın Esmayi Hüsna'sından 7 tanesini mağfiret anlamı ifade Esmadan seçmesi O'nun mağfirete verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Allah'ın bu Esmayi Hüsna'ları, O'nun mağfiretinin birer tecellileridirler. Bu Esmayi Hüsna'ların anlamlarını bilip, bu Esmayi Hüsna'lar ile Allah'tan mağfiret talep etmek daha doğru olacaktır. Çünkü Allah A'raf suresinde şöyle buyurmaktadır.

وَاللَّهُ الْأَسْمَاءِ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذُرُوا الدِّينَ يُنْحَدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْرُونَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“En ‘‘güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleriyle dua edin ve O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır.” (A'raf, 7/180).

Bu ayeti Kerîmede Allah'u Teâlâ Müslüman kullarına, güzel isimleri olduğunu, dua ettiklerinde bu güzel isimlerle dua etmelerini emretmektedir. Mağfiret talep etmekte neticede bir duadır. Mağfiret talep edilecekse, mağfiret anlamı ifade eden Esmayi Hüsna'lar ile talep etmek daha uygun olacaktır.

Resûlullah (s.a.v.) de Allah'ın güzel isimleri ile dua etmeyi tavsiye etmişlerdir. Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayet edilen bir hadiste Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurur. *“Muhakkak Allah Teâlâ'nın doksan dokuz ismi vardır. Kim, onları*

ezberlerse; cennete girer. O, tekdir, teki sever.”²⁰⁴ Hadisi Buhârî ve Müslim Sahihinde Süfyan İbn Uyeyne kanalıyla A'rac'tan rivayetle Tahric etmişlerdir. Esmâ-i Hüsna ile dua etmek ile ilgili bir diğer hadis-i şerif şöyledir.

“Mihcen İbnu'l-Edra' (r.a) anlatıyor. "Resûlullah (s.a.v.) bir adamın: "Ey Allah'ım, bir ve Samed olan, doğurmayan ve doğurulmayan, eşi ve benzeri de olmayan Allah adıyla senden istiyorum. Günahlarımı mağfiret et, sen Gafursun, Rahîmsin!" dediğini işitmişti, hemen şunu söyledi. "O mağfiret edildi. O mağfiret edildi. O mağfiret edildi!"²⁰⁵

Kur'ân-ı Kerîmde mağfiret anlamı ifade eden Esmâyi Hüsna'lar vardır.

2. 3. 1. 1. Ğafûr

Allah'ın yüce mağfiret sahibi olduğunu belirten sıfat-isimlerinden bir tanesi de Ğafûr ismidir. Allah'ın Ğafûr ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 91 defa gelmektedir. Bunların 36'sı Mekki 55'i medeni surelerde varid olmuştur. Mağfiret anlamında en çok varid olan isimdir.

Ğ-f-r fiilinin mübalağalı ismi faili olan Ğafûr, bir şeyi örtmek, gizlemek, ıslah etmek, bir kimseyi bağışlamak, yara artmak²⁰⁶ gibi anlamlara gelir. Allah'ın Esmâyi Hüsna'sı olarak Ğafûr ise, çok örten, çok bağışlayan, çokça affeden, kulların günahlarını affetmekle örten²⁰⁷ gibi anlamlara gelmektedir.

Ğafûr Allah'ın sıfatı olarak tevbe eden, af ve mağfiret talep eden kullarını bağışlayan, çok affeden,²⁰⁸ günahlarını silen, tekrar tekrar affeden²⁰⁹ gibi anlamlara gelmektedir. İnsanların günahları ne kadar çok ne kadar büyük olursa olsun tevbe ettikleri takdirde yine affeder.

²⁰⁴ İbn Kesîr, **Tefsîr, 7/180, hk, 2/268.**

²⁰⁵ İbn Kesîr, **Tefsîr, 7/180, hk, 2/268.**

²⁰⁶ Taberî, **Tefsîr, 2/173, hk, 2/94;** el-Kurtubî, **Tefsîr, 2/173, hk, 1-2/157;** Fîrûzâbâdî, **Besâir, ĞFR md. , 4/135-139;** İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab, ĞFR md. , 5/25.**

²⁰⁷ Taberî, **Tefsîri, 7/180, hk, 4/139;** Ulutürk, Veli, **Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor,** Nil A.Ş. Yayınları, İzmir 1988, s. 111; Karagöz, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr,** s. 269.

²⁰⁸ İsfahânî, **Müfredât, ĞFR md. , s. 609;** Fîrûzâbâdî, **Besâir, ĞFR md. , 4/135-139.**

²¹¹ Gazalî, Ebi Hamid Muhammed b. Muhammed, **Kitabü'l- Esmâ'il- Hüsna,** s. 128. Trc. Y. Arıkan, Arslan Yayınları, İstanbul ts, s. 128.

Kur'ân'da Allah'ın Ğafûr ismi 91 ayette, en çok “Rahîm”, bazen “Vedûd”, “Azîz”, “Şekûr”, “Afûvv” ve “Halîm” isimleri ile beraber varid olmuştur. Bazen de mukabili anlam ifade eden Şedidü'l-İkâb ismi ile birlikte varid olmuştur. Bazen de bu Esmayi Hüsna'lar ve mağfiret kavramı ile birlikte aynı ayette zikredilmiştir. Allah'ın müslüman kullarına büyük bir lütfu olan mağfiretin bu Esmayi Hüsna'lar ile bu kadar fazla zikredilmesi Allah'ın mağfirete verdiği önemin açıkça ortaya koymaktadır.

Beyhakî Allah'ın Ğafûr ismini, örten, perdeleyen, gizleyen; eşyayı kabın içine yerleştiren, kullarını dünya ve ahirette rezil etmeyen, onların günahlarını gizleyen, örten ve günahlarından dolayı cezalandırmayan Allah'u Teâlâ'nın Esmayi Hüsna'sından biridir. Ğafûr ve Ğaffâr mübalağa ifade eden isimlerden olduğu için yalnız Allah için kullanılır²¹⁰ diye izah etmiştir. Beyhakî 'nin bu izahı, mağfiretin nasıl Allah'ın Ğafûr isminde tecelli ettiğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan Beyhakî 'nin bu izahatı önemlidir.

Gazali ise Allah'ın Ğafûr ismini, “günahların çokluğu, Allah'ın mağfiretinin de çokluğunu gösterir. Allah'ın Ğâfir ismi bir günah için, Ğafûr ismi çok günah için, Ğaffâr ismi ise tekrar tekrar mağfiret için varid olmuştur. Allah, iyiyi-güzeli açığa çıkaran, kötüyü-çirkini örtendir. Günahlar insanların çirkin davranışlarının bir neticesidir. Allah bu dünyada günahlarının üzerlerini örtmek, ahirette de cezalarını vermekten vazgeçmek suretiyle bunları örter”²¹¹ diye izah etmektedir. Gazzalî Allah'ın insanın günahını örtmesini şöyle izah eder. “Allah insanı üç çeşit örtü ile örtmüştür. İlk örtü, insanın ayıp ve çirkin görünen yerlerini gizleyen elbiseleridir. İkincisi, insanın fikir, düşünce ve hayallerinin kalbinde gizlenmesidir. Üçüncüsü ise Allah kulunun günahlarını örtmüş, gizlemiş, günahlarını sevaba çevirmiş, sanki hiç günah işlememiş gibi ahirette yalnızca sevaplarını yazan kitabını vermiştir.”²¹²

Kişinin günahını gizlemesi bir nevi pişmanlık olduğundan, tevbenin kabulü için ilk adım sayılmış ve Allah, günahını gizleyen insanları affedeceğini bildirmiştir.

²¹⁰ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed, **el-Esma ves-Sifat**, Nşr. M. Z. el-Kevserî, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrût ts, s. 104-106.

²¹¹ Gazzalî, **Kitabü'l- Esma'il- Hüsna**, s. 128; Ulutürk, **Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor**, s. 111.

²¹² Gazzalî, **Kitabü'l- Esma'ül- Hüsna**, s. 128.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde "Allah (c.c.) kıyamet gününde mü'min kuluna yaklaşır, şefkatiyle örterek insanlardan gizler, "Şu, şu günahını biliyor musun?' der, kul Evet Rabbim biliyorum' der. Allah tekrar "Şu şu günahını da biliyor musun?' der, o kul Evet Rabbim' der. Böylece o insan bütün günahlarını ikrar eder. Artık ben kurtulamam diye düşünmeye başlayınca Allah, "Ben senin bütün o günahlarını dünyada örttüm. İşte bugün de onları mağfiret edeceğim"²¹³ diye buyurur. Başka bir hadis-i şerifte ise şöyle buyrulmaktadır. Hiz. Ebû Bekir Resûlullah (s.a.v.) e, "Bana namazlarımda edebileceğim bir dua öğret" dedi. Hiz. Peygamber (s.a.v.), "Ey Allah'ım, ben nefsimde çok zulmettim, günahları ancak sen bağışlarsın, fadlından günahlarımı mağfiret et; şüphesiz ki Ğafûr ve Rahîm olan ancak sensin"²¹⁴ diyerek dua et. Diye buyurdu.

Burada ise Ğafûr isminin yakın ve mukabil anlamı ifade eden Esmayı Hüsna'nın varid oluşuna, mağfiret kavramıyla varid oluşuna birkaç örnek vermek istiyoruz. Ğafûr ismi Kur'an'da 91 defa varid olduğundan aslında başlı başına bir çalışma konusu bile olabilir.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبْتُمْ قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ
لِّلَّذِينَ يُؤْتُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَاءُوا فَإِنَ اللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Allah, sizi kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allah, çok bağışlayandır, hâlimdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)" "Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Bakara, 2/225-226).

Bu ayetten sonra gelen ayette ise Allah'ın güzel isimlerinden olan Ğafûr ismi Rahîm ismi ile beraber varid olmuştur.

لِّلَّذِينَ يُؤْتُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَاءُوا فَإِنَ اللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ

²¹³ Buhârî, **Mezâlim**, 3.

²¹⁴ Müslim, **Zikir**, 47.

“Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Bakara, 2/226).

وَرَبُّكَ الْعَفْوُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلْ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ
يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِدًا

“Rabbin, (Ğafûr) çok bağışlayıcıdır, merhamet sahibidir. Eğer yaptıkları yüzünden onları (dünyada) cezaya çarptırsaydı, elbette azablarını çarçabuk verirdi. Hayır, onlar için belirlenmiş bir gün vardır ki (o gün gelince) hiçbir kurtuluş çaresi bulamazlar.” (Kehf, 18/58).

Bu ayette Allah’ın Ğafûr ismi merhamet sıfatı ile beraber gelmiştir. Allah’u Teâlâ bu ayet-i Kerîme’de, Resûlullah (s.a.v.)’e "Eğer senin dinin hak din ise vadettiğin azab hemen gelsin de görelim" diyen kâfirlere cevap veriyor.²¹⁵ Kendisinin affedici ve merhamet edici olduğunu, bu itibarla suçluların cezasını derhal vermeyip belli bir süre ertelediğini ve cezalandırma zamanı gelince de hiçbir kimsenin, kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamayacağını bizlere bildiriyor. İnkârcı kâfirler ve isyankâr kullar belli bir süre ertelenmelerine aldanarak cezalandırılmayacaklarını sanmasınlar. Onların bu dünyada hemen cezalandırılmamalarının sebebi Allah’ın Ğafûr çok bağışlayıcı olması ve merhamet sahibi olması nedeniyledir. Eğer Allah Ğafûr çok bağışlayıcı ve merhamet sahibi olmasaydı onları hemen cezalandıracaktı.

Allah’ın Ğafûr ismine yakın anlamlı olan isimlerinden bir tanesi de Afûvv ismidir.

ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهٖ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لِيَنْصُرْتَهُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ

“Bu böyle. Bir de kim kendisine verilen eziyetin dengiyle karşılık verir de sonra yine kendisine zulmedilirse, elbette Allah ona yardım eder. Hiç şüphesiz ki Allah (Afûvv) çok affedendir, (Ğafûr) çok bağışlayandır.” (Hac, 22/60).

²¹⁵ Taberî, Tefsîr, 18/58, hk, Trc, 5/366.

Bu ayette, Allah'ın Esmayı Hüsna'sından olan Ğafûr ismi, yakın anlamlısı olan Afüvv ismi birlikte zikredilmiştir.

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَأَنْتَ أَهْلُ الْغَفْوَةِ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

“Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. Her şey O'nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, Halim'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır.” (İsra, 17/44).

Bu ayette ise Allah'ın Esmayı Hüsna'sından olan Ğafûr ismi, yakın anlamlısı olan Halîm ismi ile birlikte zikredilmiştir.

وَهُوَ الْعَفُورُ الْوَدُودُ

“O, (Ğafûr) çok bağışlayandır, (Vedûd) çok sevendir.” (Burûc, 85/14).

Bu ayette, yine Allah'ın Esmayı Hüsna'sından olan Ğafûr ismi yakın anlamlısı olan Vedud ismi birlikte zikredilmiştir.

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Bilin ki Allah'ın cezası çetindir ve Allah çok bağışlayandır. Çok merhamet edendir.” (Maide, 5/92).

Bu ayette ise Allah'ın Esmayı Hüsna'sından olan Ğafûr ismi, mukabili anlamı ifade eden Şedidü'l-İkab ismi ile birlikte zikredilmiştir.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

“Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (cihatten geri kalıp) oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla,

canlarıyla cihad edenleri, derece itibariyle, cihattan geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah (mü'minlerin) hepsine de en güzel olanı (cenneti) vaad etmiştir. Ama mücahitleri büyük bir mükâfat ile kendi katından dereceler, bağışlanma (mağfiret) ve rahmet ile cihattan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah, Ğafûr çok bağışlayandır, (Rahîm) çok merhamet edendir.” (Nisa, 4/95-96).

Bu ayeti Kerîmede ise Allah'ın Esmayı Hüsna'sından olan Ğafûr ismi hem yakın anlamlısı olan Rahîm ismi ile hem de mağfiret kavramı ile birlikte aynı ayette varid olmuştur.

Görülüyor ki Kur'ân'da, Allah'ın mü'min kullarına karşı olan mağfireti, Allah'ın Ğafûr ismi ile hem Mekki hem de Medeni ayetlerde defalarca zikredilmiştir. Kur'ân'ı okuyan her müslüman Allah'ın mağfiretini, Allah'ın Ğafûr ismi ile adeta her adımda ta yüreğinde hissedebilmektedir. Allah'ın Rahîm, çok merhamet sahibi olduğu, Afüvv, günahkâr kulları affedici olduğunu, Vedûd, Allah'ın kullarını çok sevdiğini, Halîm, kullarını hemen cezalandırmayıp tevbe edebilecek kadar onlara mühlet verici olduğunu, Ğafûr, günahları örten, bağışlayan olduğunu hemen zihinlere yerleştirilmektedir. Bu güzel isimler birlikte zikredilerek verilmek istenen mesaj pekiştirilmektedir.

2. 3. 1. 2. Ğaffâr

Allah'ın Esmayı Hüsna'larından biri olan Ğaffâr ismi, Ğafûr ismi aynı köktendir. Kur'ân-ı Kerîmde toplam 5 defa varid olmuştur. Varid olduğu her beş ayette Mekki ayetlerdir. Üç ayette Allah'ın güzel isimlerinden olan Azîz ismiyle birlikte zikredilmiştir. İki ayette ise yalnız varid olmuştur.

Allah'ın Ğaffâr ismi kök olarak ğ-f-r fiilinin mübalağalı ismi failidir. Kelime olarak, çok çok affeden, çok bağışlayan, çok mağfiret eden, günahları çok örten, Çok örtbas eden, tekrar tekrar mağfiret eden²¹⁶ gibi anlamlara gelir.

Allah'ın sıfat-ismi olarak şu anlamlara gelir. Af ve mağfiret dileyen Müslüman kullarını af ederek bağışlayan, günahları çok örten, mağfireti çok olan,

---

²¹⁶ İsfahânî, **Müfredât, ĞFR md.** , s. 609; Fîrûzâbâdî, **Besâir, ĞFR md.** , 4/135-139.

kullarının günahlarını pek çok bağışlayan, kulların günahları ne kadar çok olursa olsun tevbe ettikleri takdirde onları yine bağışlayıp affeden gibi²¹⁷ anlamlara gelmektedir.

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur. “Hayatım kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, siz günah işlemezseniz. Allah sizi dünya sahnesinden giderir ve (sizin yerinize) başka bir ümmet getirir: Onlar, günah işlerler sonra Allah'tan bağışlanmalarını isterler. Allah da onları mağfiret eder, bağışlar.”²¹⁸

Meşhur bir hadis-i kutsîde ise şöyle buyrulmaktadır. “Ey kullarım, hiç şüphesiz ki siz, gece-gündüz hata işliyorsunuz. Ben ise bütün günahları mağfiret ederim. O halde benden bağışlanmanızı isteyiniz ki sizi bağışlayayım.”²¹⁹ Bu kutsî hadisi şerifte kulların sürekli hata ve günah işlemelerine rağmen Allah'ın yüce mağfireti ile onları bağışladığı müjdesi verilmektedir. Bu Allah'ın Ğaffâr sıfatının bir tecellisidir.

اللَّهُ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا بَعِيدًا

“Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulan günahı bağışlamaz. Şirkin dışındaki günahları, dilediği kimse için mağfiret eder. Kim Allah'a şirk koşarsa muhakkak ki o, uzak bir sapıklıkla sapmıştır.” (Nisâ. 4/116).

Bu ayeti Kerîmede şirkin dışındaki tüm günahların mağfiret olunabileceği müjdesi vardır. Allah dilediği kimselerin tüm hata ve günahlarını mağfiret ederek onu ahiret azabından ve bu dünyadaki sıkıntılardan onu kurtarabilir.

Mümin, tevbe ve mağfiret ile ilgili olarak daima korku ile ümit arasında bulunmalıdır. Müslüman, ne kadar ibadet ederse etsin, Allah'ın azabından güven

²¹⁷ Karagöz, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr**, s. 269; Ulutürk, **Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor**, s. 111.

²¹⁸ Müslim, **Tevbe**, 1.

²¹⁹ Nasîf, Ali Mansur, **et-Tac el-Camiu'l-Usul Fi Ehadisü'r-Resul**, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul 1981, 5/148.

içerisinde olamaz. Ne kadar günahkâr olursa olsun Allah'ın mağfiretinden ve bağışlamasından ümidini kesemez.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ
الْمُحْسِنِينَ

“Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a (azabından) korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Şüphesiz, Allah'ın rahmeti iyilik edenlere çok yakındır.” (A'râf, 7/56).

Hanefi mezhebinde vitir namazının son rekâtında okunması vacib olan kunut duasının sonunda “Ya Rab; rahmetini umar, azabından korkarız” diye dua edilmektedir. Yine aynı prensip ve kaideden hareketle İslâm, ibadete teşvik ile günahlardan caydırmak için azab ile korkutmaktadır. Yani müslüman cennetle müjdelenmiş, cehennem ile korkutulmuştur. Bu korku, Allah'ın sevgisinden, O'nun mağfiretinden ve rahmetinden mahrum olma korkusu ve endişesidir. Korku ile ümit arasındaki dengenin korunması İslâmî akide gereğidir. Zira Ğaffâr olan yüce Allah aynı zamanda Kahhâr'dır.

Yaptığımız tanımları destekleyen bu açıklamaları yaptıktan sonra esas konumuz olan Allah'ın Ğaffâr isim-sifatının tecellisi olarak mağfiret konusuna geçebiliriz.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ
الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَن يَحِلِّ عَلَيْهِ
غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ

“(Allah, şöyle dedi:) ‘Ey İsrail oğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık, size Tûr’un sağ yanını va’dettik ve size kudret helvası ile bıldırcın indirdik. Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin. Bu konuda aşırı da gitmeyin, yoksa üzerinize gazabım iner. Gazabım da kimin üzerine inerse, o muhakkak helâk olmuş demektir.’ Şüphe yok ki ben, tövbe edip inanan ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece (Ğaffâr’ım) bağışlayanım.” (Tâ-Hâ, 20/80-82).

Allah bu ayette, İsrail oğullarına yaptığı iyilik ve ihsanları saydıktan sonra onlardan tevbe edip inanan ve salih amel işleyenlere karşı Ğaffâr, çok affedici ve çok bağışlayıcı olduğunu bildirmektedir.

وَأَنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى

"Şüphesiz ben tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyip hidayet üzere olana pek çok mağfiret edeceğim." (Tâ-Hâ, 20/82).

Günahlardan tevbe edip Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman eden, Allah'ın teşvik edip güzel gördüğü salih ameller işleyen, ayrıca ölünceye kadar dosdoğru yolda giden kimselere Ğaffâr olarak kapsamlı bir şekilde mağfiret ediciyim, kötülüklerini örtücüyüm.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَا مِن إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ

"(Ey Muhammed!) De ki: Ben sadece bir uyarıcıyım. Tek ve kahhar olan Allah'tan başka bir tanrı yoktur. "O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. Mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır." (Sâd, 38/65-66).

Allah bu ayette, inanmayan Mekke'li müşrikleri ve onlarla beraber bütün inanmayanları önce Kahhar ismi şerifi ile uyarmakta, daha sonrada belki pişman olup dönenler olur diye hemen peşinden çok affeden, çok bağışlayan anlamına gelen Ğaffâr ismini zikretmektedir. Böylece tevbe kapısı açık tutulup, ümitsizliğe düşmekten kullarını kurtarmaktadır.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يَكْوَرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيَكْوَرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ

"Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yaratmıştır. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine örtüyor. Güneşi ve ayı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Bunların her biri belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. İyi bilin ki O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır." (Zümer, 39/5).

Bu ayeti Kerîmede Allah'ın kudreti dile getirilmektedir. O her şeyi yaratandır. Her canlıya ve mevcuda güç yetirendir. Birdir, hükümlanlıkta ortaksızdır. Eşten, çocuktan ve ortaktan yana ihtiyacı yoktur. Gökleri ve göklerdeki âlemleri, yerleri ve yerküre üzerindeki-mevcudatı yaratmıştır. Bunları hak ile yoktan var etmiştir. Bu yaratmasında batıllık, gayesizlik yoktur.

Ayet-i Kerîmenin, Allah'ın rahmet ve hoşnutluğunun genişliğine delalet eden ifadelerle sona erdirilmesi mana bakımından münasip olmuştur. Çünkü zihinlere bu kadar güce ve kuvvete sahip olan Rabbiniz aynı zamanda kullarının yaptıkları hata ve günahları da affedip bağışlama güç ve kuvvetine de sahiptir. Şayet pişman olup günah ve hatalarınızdan dönerek ona yönelirseniz O sizi affedip bağışlayabilir. Dikkat edin, O Azîz, çok güçlüdür ve Ğaffâr, çok bağışlayandır.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا

“Onlara dedim ki: “Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır.” (Nûh, 71/10).

Bu ayette, Hz. Nûh (a.s.)'ın kavmini Allah'a davet ederken, kendi kavmine söylediği şeyleri ifade eden cümlelerden bir tanesidir. Hz. Nûh (a.s.) kavmine Allah'ı anlatıyor. *“Günahlarınızın af ve mağfiret olması için Allah'tan mağfiret isteyin. Çünkü O Ğaffâr, günahları çok çok bağışlayandır.”*

Yani “ey kavmim günahlarınız ne kadar çok olursa olsun, ne kadar değişik günahlar olursa olsun sizin Rabbiniz olan Allah, bütün günahları çok çok af ederek bağışlar.” Daha önce Hz. Nûh (a.s.) onlara

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخَّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَّا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Allah'a ibadet edin. O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah'ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz” (Nûh, 71/10) demişti.

Görülüyor ki her ayeti Kerîmelerde, Allah'ın mağfireti Ğaffâr ismi ile tecelli etmiştir. Allah'ın çok çok bağışlayıcı olduğu Ğaffâr ismi ile dile getirilmiştir.

Allah'ın Ğaffâr ismi bir tek Azîz ismi ile beraber gelerek adeta zihinlere şu mesaj aktarılmaya çalışılmıştır. Sadece Allah sonsuz güç ve kuvvet sahibidir. Ve ancak sonsuz güç ve kuvvete sahip olan Allah sonsuz bir mağfiret ve bağışlamaya sahip olabilir. Eğer herhangi birinden mağfiret talep ederseniz, yalnız Allah'tan mağfiret talep edin. Çünkü O'nun dışındakiler size mağfiret edecek güç ve kuvvete sahip değildirler. Eğer Allah sonsuz güç ve kuvvet sahibi olsaydı. Ya da O'ndan daha kuvvetli ve daha güçlü biri olsaydı O'nun affedip bağışlamasına engel olabilirdi. Onun için sadece O Ğaffâr'dır. Sadece O Aziz'dir.

O Ğaffâr'dır. “Çok affedici ve kullarının ayıplarını çok örtendir.” Ğaffâr bu mübarek isim bize, dağlar kadar büyük günahımız olsa bile Allah'ın rahmetinden ümit kesmememizi hatırlatmaktadır. Çünkü hiç bir günah ve suç, Allah'ın rahmetinden büyük olamaz. Eğer insanların günahları üstüne bir perde çekilmemiş olsaydı, belki sokağa, âlemin içine çıkacak yüzleri olmazdı.

2. 3. 1. 3. Ğâfirü'z-Zenbi

Allah'ın mağfiretinin tecellisi olan Esmayi Hüsna'lardan bir tanesi de Ğâfirü'z-Zenbi ismidir. Kur'ân'daki bir sureye adını veren (Ğâfir sûresi) ve söz konusu surenin bir ayetinde (Ğâfir, 40/3). “Ğâfirü'z-Zenbi” ifadesi ile varid olan Allah'ın bu Ğâfir ismi örten, affeden, bağışlayan,²²⁰ hata ve kusurları örten, tevbe eden günahkârı dünyada da ahirette de cezalandırmayan, onun iç yüzünü insanlara bildirmeyen gibi anlamlara gelir. Ünlü dil bilgini Ebû İshak ez-Zeccac ise Allah'ın Ğâfir isminin, “*günahları dünyada örten*” anlamına gelebileceğinden söz etmektedir.²²¹

²²⁰ İsfahânî, **Müfredât, ĞFR md.** , s. 609; Fîrûzâbâdî, **Besâir, ĞFR md.** , 4/135-139; Karagöz, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr**, s. 269.

²²¹ Yurdagür, Metin, **Ayet ve Hadislerde Esmayi Hüsna**, Marifet Yayınları, İstanbul 1996, s. 103.

Allah'ın “Ĝâfirü'z-Zenbi” sıfatı Kur'ân'da izafet terkibiyle varid olmuştur. “Günahları bağışlayan” anlamındadır. Aslında Allah'ın bu ismi Ĝaffâr ve Ĝafûr ismi şeriflerini izah eder niteliktedir. Allah Ĝafûr' dur. Yargılar, örter ve bağışlar.

حَمَّ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهٌ الْمَصِيرُ

“Hâ Mîm. Bu kitabın indirilmesi, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen, (Ĝâfirü'z-Zenbi) günahı bağışlayan, tevbe kabul eden, azabı ağır olan, lütuf sahibi Allah tarafındandır. O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş ancak O'nadır.” (Ĝâfir, 40/1-3).

Allah bu ayeti Kerîmede Ĝâfirü'z-Zenbi ismi ile mukabil anlamını ifade eden Şedidü'l-İkab isimlerini beraber aynı ayette zikredilmiştir. Sanki bununla şu mesaj verilmek istenmektedir. Bakın Allah Kabilü'tevbi'dir. Tevbeleri kabul eder. Ĝâfirü'z-Zenbi'dir. Günahları örtüp bağışlar ama eğer yaptığımız bu günahlardan tevbe etmez ve bağışlama dilemezseniz Allah aynı zamanda Şedidü'l-İkab'tır. Sizleri bu günahlarınızdan dolayı şiddetli bir şekilde cezalandıracaktır. Bunu bilirsiniz. İbn Kesîr bu “her iki ismin birçok ayette beraber varid olduğunu ve bununla Müslümanları ümit ve korku arasında bıraktığını söylemektedir.”²²² Zaten Allah'ın Ĝâfirü'z-Zenbi ismi Kur'ân-ı Kerîmde yalnız bir defa varid olmuştur. Oda bu ayettedir.

Allah bu sıfatlarla insanların duygularına ve kalplerine dokunuyor. Umutlarını ve arzularını kamçılıyor. Korkularını ve ürperişlerini harekete geçiriyor. Onların kendi takdirinden kaçamayacaklarını kavratıyor. İşte yüce Allah'ın bu sıfatlarından bazıları şunlardır.

الْعَزِيزُ Azîz: Güç ve kudret sahibi olan, galip gelen, mağlup edilmeyen. Her şeyi evirip çeviren O'dur. O kimsenin karşı çıkamayacağı ve kimsenin hükmünü bozamayacağı tek zattır.

²²² İbn Kesîr, **Tefsîr**,40/1-3, **hk**, 4/70.

الْعَلِيم Alîm: Varlığı bilgisi ve maharetiyle her şeyi ve herkesi yöneten O'dur. Hiçbir şeyin kendisinden gizli olmadığı ve hiçbir şeyin ilmi dışında kalmadığı tek varlıktır.

غَافِرِ الدَّنِّ ب Günahı bağışlayan: Kullarından hangilerinin bağışlanmayı hak ettiklerini bildiği için onların günahlarını bağışlayan, onların günahlarını örten de O'dur.

وَقَابِلِ التَّوْبِ Tevbeyi kabul eden: Emrine karşı gelenlerin tevbelerini kabul eden, onları himayesi altına alan , aracısız olarak onlara kapısını açan Odur..

شَدِيدِ الْعِقَابِ Cezası çetin olan: Büyüklük taslayanların yıkılışını hazırlayan, tevbe etmeyen ve bağışlanma dilemeyen inatçıları cezalandırandır.

ذِي الطَّوْلِ Lütuf sahibi: Nimetlerini ikram eden, iyilikleri kat kat artıran ve hesapsız olarak bağışta bulunandır.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ Ondan başka ilah yoktur: İlahlık yalnız O'nun özelliğidir. Bu konuda hiçbir ortağı olmadığı gibi hiçbir benzeri de yoktur.

إِلَيْهِ الْمَصِيرِ Dönüş O'nadır: O'na hesap vermekten kaçış, Onunla karşılaşmaktan kurtuluş yoktur. Sığınak ve dayanak ancak O'dur. Herkes O'na dönecektir.

2. 3. 1. 4. Ehlü'l-Mağfire

Ehlü'l-Mağfire, Müdessir suresinde Allah'ın bir sıfatı olarak gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîmde yalnızca bu ayeti Kerîmede varid olmuştur. Ehl, sahip, eş, akraba,²²³ ehliyetli ve yetkili, işten anlayan, işin uzmanı²²⁴ gibi anlamlara gelir. Sıfat olarak bağış sahibi, mağfiret etmeye yetkili anlamındadır. Allah'ın sıfatı olarak ise günahları bağışlamaya yetkili olan, mağfiret etmeye ehil olan anlamındadır.²²⁵

²²³ İsfahânî, *Müfredât, EHL md.* , s. 96; Fîrûzâbâdî, *Besâir, ĞFR md.* , 4/135-139.

²²⁴ Fîrûzâbâdî, *Besâir, ĞFR md.* , 4/135-139; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab, EHL md.* , 11/30.

²²⁵ Zamahşerî, *Tefsîr, 74/53-54, hk.* , s. 1159; Kurtubî, *Tefsîr, 74/53-54, hk.* , 19-20/59.

كَلَّا بَلْ لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ كَلَّا إِنَّهُ تَذَكِّرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ وَمَا يُدْرِكُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ
أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ

“Hayır, hayır! Onlar ahiretten korkmuyorlar. Hayır, düşündükleri gibi değil! Şüphesiz bu (Kur’ân) bir uyarıdır. Artık kim dilerse ondan öğüt alır. Bununla beraber, Allah dilemedikçe öğüt alamazlar. O (Ehlü’t-Takva) takvaya (kendisine karşı gelmekten sakınılmaya) ehil olandır, (Ehlü’l-Mağfireti) bağışlamaya ehil olandır.” (Müdesir, 74/53-56).

هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ “O (Ehlü’t-Takva) takvaya (kendisine karşı gelmekten sakınılmaya) ehil olandır. (Ehlü’l-Mağfire) Bağışlamaya ehil olandır.”

İbn Kesîr, Katade’ nin bu ayeti şöyle tefsir ettiğini nakletmektedir. “O, kendisinden korkulmaya lâyık olandır. Ve O kendisine dönülüp tevbe edenlerin günahını bağışlamaya hak sahibidir.” İmam Ahmed İbn Hânbel der ki: Bize Zeyd İbn Abbâd... Enes İbn Mâlik'ten nakletti ki; Resûlullah (s.a.v.) bu ayeti okuduktan sonra şöyle buyurmuştur. “Rabbimiz buyuruyor ki, ‘Ben korkulmaya en çok lâyık olanım. Bu nedenle benimle beraber bir başka ilâh edinilmesin. Kim, Benimle beraber bir ilâh kabul etmekten korkarsa, benim onu bağışlamama lâyık olur.’”²²⁶

Korkulacak olan da, bağışlayacak olan da odur. Azabından korkulup korunulacak olan da o, bağışlayacak da odur. Ondandır korkmayan ne ahirette ne dünyada hiçbir şeyden korkmaz, korunmaz. Ondandır başkası da ne günahları bağışlayabilir, ne koruyabilir. Onun için her hikmetin başı Allah korkusu, Allah sevgisidir. Resûlullah (s.a.v.) başka bir hadis-i şerifte de şöyle buyurmuştur. “Yüce Allah buyuruyor ki, kulum bana iki elini kaldırır dua ederse ben o elleri bağışlamadan geri çevirmekten utanırım. Melekler, "Ey bizim ilâhımız! O, bağışlanacak kişilerden değil dediler. Yüce Allah, "fakat korkulacak olan da, bağışlayacak olan da benim. Şahit olun, ben onu bağışladım" buyurdu.”²²⁷

²²⁶ Zamahşerî, *Tefsîr*, 74/53-54, hk, s. 1159; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 74/53-54, hk, 4/447; Kurtubî, *Tefsîr*, 74/53-54, hk, 19-20/59;

²²⁷ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 74/53-54, hk, 4/447; Elmalılı, *Tefsîr*, 74/53-54, hk, 8/ 475-476.

Görülüyor ki, mağfiret etmeye tek yetkili ve ehil olan Allah'tır. Allah'tan başkasının mağfiret etmeye ne gücü ve nede yetkisi vardır. Allah Ehlü'l-Mağfire sıfatı ile bağışlamaya tek yetkili mercinin kendisi olduğunu kullarına bildirmektedir. O halde mağfiret ve bağışlanma talep eden olursa, esas sahibine müracaat etmeli ve ondan mağfiret istemelidir.

Ehlü't-Takva sıfatı ile Ehlü'l-Mağfire sıfatının beraber varid olması da manidardır. Mağfirete nail olabilmenin şartlarında bir tanesi de takvadır. Yani adeta şu mesaj verilmektedir. Eğer siz Allah'tan mağfiret isteyecekseniz önce takvayı, takva sahibinden, ona ehil ve yetkili olandan isteyin. Ehlü't-Takva'dan isteyin. Çünkü takva mağfirete nail olabilmenin şartlarındandır. Zaten dikkat edilecek olursa önce Ehlü't-Takva sıfatı daha sonra da Ehlü'l-Mağfireti sıfatı zikredilmiştir.

2. 3. 1. 5. Zû-Mağfire

Allah'ın Zû-Mağfire ismi Kur'ân-ı Kerîmde iki defa varid olmuştur. Kur'ân-ı Kerîmde ذُو sahip anlamında çok defa gelmiştir. Zû Fadli'l-Azim, Zû'ntikâm, Zû'r-Rahmeti, Zû İlmin, Zû Arşın gibi Allah'ın sıfatları için gelmiştir. Zû-Mağfire ise mağfiret sahibi, bağışlama sahibi olan²²⁸ anlamındadır. Allah'ın sıfat-ismi olarak, bağışlama sahibi olan demektir. Zû-Mağfire ise mağfiret etmeye malik buna sahip olan gibi anlamlara gelmektedir. Aslında her iki sıfat birbirlerini tamamlar niteliktedir. Yani mağfiret etmeye tek yetkili olan, bağışlama, günahları örtme gücüne sahip olan bir tek Allah'tır. O'nun dışında hiç kimse ne bağışlama gücüne sahip olabilir. Nede bu yetkiye sahip olabilir.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ
لِلنَّاسِ عَلَى ظَلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ

“Bir de senden, iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini istiyorlar. Oysa onlardan önce ibret alınacak birçok Azâb gelip geçmiştir. Şüphesiz Rabbin, insanların zulümlerine rağmen Zû Mağfire) bağışlama sahibidir. Bununla beraber Rabbinin azabı pek şiddetlidir.” (Ra'd, 13/6).

²²⁸ Karagöz, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr**, s. 270.

Müfessirler bu ayeti kerîmenin nüzul sebebi olarak, kâfirlerin peygamberi yalanlamaları, sadece ahiret azabını inkâr etmekle olmamış, aynı zamanda onlar dünyada başlarına gelebilecek olan azabı da reddetmişlerdir. Bu yorumlarına delil olarak, Yahudi olan Ka'b b. Eşref, Seyyid, Akib Uskafey ve Hristiyan olan Negrânî din adamları ile onlarla birlikte hareket eden bir gurup ehli kitabın, Resûlullah (s.a.v.)'e gelerek, ondan azabı istemelerini gösteriyorlar.²²⁹

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ

“Sorana birisi kesinlikle inecek olan azabı sordu.” (Meâric, 70/1).

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Hani onlar “Ey Allah’ım, eğer şu (Kur’ân) senin katından inmiş hak (kitap) ise hemen üzerimize gökten taş yağdır veya bize elem dolu bir Azâb getir” demişlerdi.” (Enfâl, 8/32).

Müfessirler bu her iki ayetin de buna işaret ettiğini söylüyorlar.²³⁰

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ

“Muhakkak ki Rabbin, insanların zulümlerine rağmen (mağfiret) bağışlama sahibidir.” (Ra’d, 13/6).

Netice olarak, muhakkak ki Allah, insanların günah işleyerek kendilerine zulmetmelerine rağmen onları affeder. Onları işledikleri bu günahlarına ve isyanlarına rağmen hemen oracıkta cezalandırmaz. İbn Abbas (r.a.) şöyle der: “Kur’ân’da bu ayetten (Ra’d, 13/6) daha ümit veren başka hiçbir ayet yoktur.”²³¹

İbn Ebi Hatîm (r.a.)'den rivayet ederek Saîd b. Müseyyib şöyle der: “Doğrusu Rabbinin insanların zulümlerine rağmen onlara mağfiret vardır...” ayeti nazil olunca

²²⁹ Zamahşerî, **Tefsîr, 13/6, hk**, s. 534; Neseî, **Tefsîr, 13/6, hk**, 1-2/349.

²³⁰ Neseî, **Tefsîr, 13/6, hk**, 1-2/349.

²³¹ Beydâvî, **Tefsîr, 13/6, hk**, 1/503-504.

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Eğer Allah'ın affi, rahmeti ve müsamahası olmasaydı hiç kimseye yediğinden yarar sağlamazdı. Ve yine Allah'ın tehdidi ve şiddetli cezalandırması olmasaydı herkes işlerini O'na havale edip yan gelir yatarı."²³²

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا
مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَدُوٌّ مَّغْفِرَةٌ وَدُوٌّ
عِقَابٍ أَلِيمٍ

"Kur'ân kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler mutlaka cezalarını göreceklerdir. Şüphesiz o, çok değerli ve sağlam bir kitaptır. Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemes. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir. Sana ancak, senden önceki peygamberlere söylenenler söylenmektedir. Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem dolu bir Azâb sahibidir." (Fûsilet, 41/41-43).

إِنَّ رَبَّكَ لَدُوٌّ مَّغْفِرَةٌ وَدُوٌّ عِقَابٍ أَلِيمٍ

"Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir hem de elem dolu bir Azâb sahibidir." (Fussilet, 41/43).

İbn Ebû Hatim der ki: Bize babamın Saîd İbn Müseyyeb' ten rivayetine göre o, şöyle demiştir; "Elbette ki Rabbin, mağfiret sahibidir." ayeti nazil olduğunda Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şayet Allah'ın bağışlaması ve günahlardan vaz geçmesi olmasaydı, hayat hiç kimseye hoş olmazdı. Tehdidi ve azabı da olmasaydı herkes (yaptıklarına ve nefesine) güvenir, dayanırdı."²³³

Zû-Mağfiretin sıfatının varid olduğu her iki ayette dikkati çeken bir hususta, Allah'ın bu sıfatının onun mukabil anlamı ifade eden Zû İkab ve Şedidü'l-İkab sıfatlarıyla birlikte aynı ayette zikredilmesidir. Bunun hikmetlerinden bir tanesi de ümit ile korkunun Müslümanların kalbinde aynı anda tutmasıdır. Aynı ayette, Zû-Mağfire sıfatı ile müslümanlar Allah'ın sonsuz mağfiret ve bağışlaması ile ümitvar

²³² Nesefî, *Tefsîr*, 13/6, hk, 1-2/349.

²³³ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 13/6, hk, 4/102; Zamahşerî, *Tefsîr*, 13/6, hk, s. 534.

edilmekte, ibadetlere daha sıkı ve daha samimi bir şekilde sarılmaları sağlanmaktadır. Allah'ın cezalandırması şiddetli Şedidü'l-İkab sıfatı ile de müslümanlar korkutularak günahlardan uzaklaştırılmaktadır.

2. 3. 1. 6. Vâsiü'l-Mağfire

Allah'ın Vâsiü'l-Mağfire İsmi Kur'ân'da yalnız bir yerde Necm suresinde varid olmuştur. Allah'ın Vâsi' ismi celili de vardır. V-s-a fiili kökünden gelen Vâsi', geniş olmak, dar olmamak, gücü yetmek, bollaştırmak, rızkını genişletmek²³⁴ anlamlarına gelir.

Allah'ın isim-sıfatı olarak ise, güçlü, kuvvetli, ilmi ve rahmeti ile her şeyi kuşatan, nimet ve ilmi bol ve geniş olan²³⁵ gibi anlamlara gelmektedir.

Kur'ân'da Allah'ın Vâsi' ismi celili yedi defa Âlim ismi ile bir sefer Hâkîm ismi ve bir defa da mağfiret ile birlikte olmak üzere toplam dokuz defa varid olmuştur. Allah'ın Vâsi' ismi, Alîm ismi ile geldiğinde Allah'ın, bol ve geniş bir ilme sahip olduğu anlamındadır. Hâkîm ismi ile Allah'ın, bol ve geniş bir hikmete sahip olduğu anlamındadır. Mağfiret ile birlikte geldiğinde ise Allah'ın, bol ve geniş bir mağfirete sahip olduğu anlamındadır. Allah'ın Vâsi' sıfatı, Allah'u Teâlâ'nın kudreti ve rahmetinin ve diğer bütün sıfatlarının genişliği ve tükenmezliğini ifade etmektedir. Allah'ın Vâsiü'l-Mağfire isim-sıfatı, O'nun bitmez tükenmez bir mağfirete sahip olduğunu ifade etmektedir.²³⁶

Allah'ın bu isminin geldiği ayeti Kerîmeye şudur.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ
أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِنَّا اللَّهُمَّ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ هُوَ
أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ
اتَّقَى

²³⁴ İsfahânî, Müfredât, VSA md. , s. 870; Fîrûzâbâdî, Besâir, VSA md. , 5/212-213

²³⁵ İsfahânî, Müfredât, VSA md. , s. 870; Fîrûzâbâdî, Besâir, VSA md. , 5/212-213.

²³⁶ Karagöz, Günahlar Tövbe ve İstiğfâr, s. 270.

“Göklerdeki her şey yerdeki her şey Allah’ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, iyilik edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması için (böyle)dir. Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabbin, (Vasiü’l-Mağfireti) bağışlaması çok geniş olmalıdır. Sizi, topraktan yarattığında da ve analarınızın karnında ceninler iken de, en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah’a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir.” (Necm, 53/31-32).

Bu ayeti kerîmelerde Allah Teâlâ göklerin ve yerin sahibi olduğunu, zaten her şeyin kendisine ait olduğunu, hiç kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmadığını dile getirmektedir. Yaratıkları hakkında adaletle hüküm verip onları hak ile yarattığını bizlere haber vermektedir. Kötülük edenlere yaptıkları kötülüklerinin karşılığını vermesi, güzel amel sahibi olanlara da, daha güzeliyle mükâfatlandıracağını açıklamaktadır. Herkesin amelinin karşılığını verecektir. Ameli hayır ise karşılığı da hayır, ameli kötü ise karşılığı da kötülük olacaktır.

Daha sonra Allah Teâlâ iyi hareket edenlerin kimler olduğunu izah etmektedir. Bu kimselerin, günahların ve aşırılıkların büyüklerinden kaçınanlar olduğunu, haramlar ve büyük günahlarla bir alış-verişleri olmadığını ifade ile güzel davrananları açıklar. Her ne kadar bazı küçük günahları işleseler de Allah Teâlâ onları bağışlayıp onların günahlarını örtecektir.

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

“Muhakkak ki Rabbin (Vasiü’l-Mağfireti) mağfireti geniş olmalıdır.” (Necm, 53/31-32).

Ayeti Kerîmenin bu kısmında Allah, Hz Muhammed (s.a.v.)’e hitaben, Rabbinin geniş mağfiret sahibi olduğu bildirilmektedir. O’nun mağfireti o kadar geniştir ki bütün günahları kapsamaktadır. Yani mağfireti bir tek günah veya birkaç günah için değildir. O’nun mağfireti şirk hariç, tüm günahlar içindir. Allah’ın rahmeti ve mağfireti o kadar çok geniştir ki o her şeyi içine alır. O’nun mağfireti tevbe eden kimsenin bütün günahlarını kapsar. Nitekim bu konu ile ilgili olarak başka bir ayet-i Kerîme’de şöyle buyrulur.

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

“De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Zümer, 39/53).

2. 3. 1. 7. Hayrü’l-Ğâfirîn

Allah’u Teâlâ Kur’ân-Kerîmde pek çok defa sıfatlarının başına Hayrü’l ibaresi gelir. Hayrü’l-Fasilîn, Hayrü’l-Ğâfirîn, Hayrü’r-Rahimîn ve Hayrü’l-Ğâfirîn gibi. Bu ibare ile Allah’ın bu sıfatları, Mağfiret edenlerin en hayırlısı, merhamet edenlerin en hayırlısı veya yardım edenlerin en hayırlısı gibi anlamlar kazanır. Allah’ın Hayrü’l-Ğâfirîn ismi, mağfiret edenlerin en hayırlısı²³⁷ anlamındadır. Kur’ân-ı Kerîmde Hayrü’l-Ğâfirîn ismi yalnız bir defa varid olmuştur.

وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذتَهُمُ الرَّجْفَةَ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ
أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلِ وَإِبَائِي أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَاءُ وَتَهْدِي
مَن تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيْنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ

“Mûsâ, kavminden, belirlediğimiz yere gitmek için yetmiş adam seçti. Onları sarsıntı yakalayınca (bayıldılar). Mûsâ, “Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de bundan önce helâk ederdin. Şimdi içimizden birtakım beyinsizlerin işledikleri günah sebebiyle bizi helâk mi edeceksin? Bu, sırf senin bir imtihanındır. Onunla dilediğin kimseyi saptırırısın, dilediğini de doğruya iletirsin. Sen, bizim velimizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı. Sen, bağışlayanların en hayırlısısın” dedi.” (A’râf, 7/155).

“Artık bizi bağışla ve bize acı.” Bu sebeple bizi bağışla, günahlarımızı ört. O günahkârlar sebebiyle bizi sorguya çekme, bize acı. Eğer ifrat ve tefrit yaparak aşırı gidersek bize merhamet eyle. Sen bağışlayanların en hayırlısısın. Kulların günahlarını örtersin, kötülüklerini affedersin. Senin rahmetin her şeyi kuşatmıştır.

²³⁷ Yıldırım, Kur’ân’da Uluhiyyet, s. 204; Karagöz, Günahlar Tövbe ve İstiğfâr, s. 270.

İbn Kesîr şöyle der: "*Rahmet mağfiretle beraber zikrolunursa, bununla ilerde kulun o tür günah içine düşürülmeyeceği murad olunur.*"²³⁸

Ayetin tefsirinde, Hz. Mûsâ (a.s.)' in onların helakini istemesinde ve: "*Bu, senin imtihanından başka bir şey değildir*" sözünde, imtihandan maksadın buzağıya tapmak olduğu söylenmiştir. Helaklerini talep, buzağıya taptıkları zaman oldu. Ona tapanlar sefihlerdi ve çoğunluğu teşkil ediyorlardı. İsrail oğullarının akıllıları ona tapmadı.²³⁹

2. 3. 2. Mağfiretle Yakın Anlamlı Esmayi Hüsna

Allah'ın Esmayi Hüsna'sından bazıları mağfiret ile yakın anlamlıdır. Mağfiret ile ilişkilidir. Mesela Allah'ın Rahmân ismi Allah'ın bu dünyada, inanan veya inanmayan herkes için sonsuz merhamet sahibi, kullarına çok acıyan, onlara rahmet eden anlamlarına gelmektedir. Allah bir kula rahmet ve merhamet etmeden ona mağfiret etmez. Yani Allah'ın rahmet ve merhameti olmadan mağfireti tecelli etmez. Allah'ın Rahmân ismi mağfiretin tecelli etmesi için bir gerekliliktir. Bu nedenle Allah'ın mağfiret ile yakın anlamlı olan isimleri bizim konumuz ile doğrudan ilgilidir. Bizde bu nedenle çalışmamızın bu başlığı altında Allah'ın mağfiret anlamı ifade eden isimleri, Mağfiret ile yakın anlamlı isimleri ve mağfiretin mukabili isimleri izah etmeye çalışacağız.

Allah'ın mağfiret ile yakın anlamlı olan Esmayi Hüsna'sı Kur'ân'da ya Allah'ın mağfiret anlamı ifade eden Esmayi Hüsna'sı ile veya mağfiret kavramının kendisi ile birlikte aynı ayette zikredilmektedir. Biz bu isimleri örneklendirmeye çalışacağız.

2. 3. 2. 1. Rahmân

Rahmân, Kur'ân'da Allah için varid olan özel bir isimdir. Anlamı, dünyada mümin, kâfir bütün yaratıklara rahmet eden, rahmeti, acıması sonsuz olan²⁴⁰

²³⁸ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/155, hk, 2/250.

²³⁹ Zamahşerî, *Tefsîr*, 7/155, hk, 390; Nesefî, *Tefsîr*, 7/155, hk, 1-2/116.

²⁴⁰ Ebû Hayyan, *Tefsîr*, 1/1, hk, 1/125; Zamahşerî, *Tefsîr*, 1/1, hk, s. 26; Nesefî, *Tefsîr*, 1/1, hk, 1/12; İsfahânî, *Müfredât*, RHM md. , s. 347; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, RHM md. , 3/53-58.

demektir. Rahmân, Acıyan, sadece acılamakla kalmayan, o acıyı gideren, bütün yaratıklara rızıklarını, yaşama vesilelerini ve her türlü faydaları hususunda rahmeti yayılmış olan acıma sahibi²⁴¹ demektir. Rahmân, rahmetin daha ileri bir derecesini ifade eder. Yüce Allah bir kudsi hadiste şöyle buyurur. "*Rahmetim gazabımı geçmiştir.*"²⁴²

Esirgeyen, bağışlayan, ilâhî rahmet, lütuf ve koruyuculuğu bütün mahlûkatı kapsayan. Kur'ân-ı Kerîm'de, kâinatı yaratan ve idare eden en yüce varlığın özel adı olan Allah lafzından sonra en çok gelen ilâhî isim Rahmân'dır.²⁴³ Rahmân ismi, muhtemelen bu sebeple, doksan dokuzluk esma-i Hüsna dizisinde ikinci sırada yer almıştır. İlâhî rahmet, lütuf ve koruyuculuğun bütün âlemi kucakladığını ifade eder.²⁴⁴

Rahmân, özünde rahmet sahibi, mutlak rahmetin kaynağı anlamına gelir. R-h-m kökünden türetilmiştir. Dilcilere göre Ruhm, Rahmet ve merhamet birbirlerinin yerine gelebilirler. Kur'ân'da Ruhm ve merhamet birer yerde geçer ve insanlar için varid olmuştur. Kur'ân'da varid oluşundaki bu farklılığı esas alırsak, merhametin rahmetle aynı anlama gelmediğini söylemek daha isabetli olacaktır. Merhamet bizce kazanılmış veya verilmiş rahmet vurgusunu taşımaktadır.

Rahmân, Allah'ın özel ismidir. İnsanlar veya başka varlıklar için gelmez. Allah ismi nasıl özel bir isim ise aynı şekilde Rahmân imside öyle özeldir.²⁴⁵ Bu nedenle Rahman isminin tesniyesi (iki kişi için) veya cem'i (üç ve daha fazla kişi için) gelmez. Kur'ân'da bu sığalar ile hiç varid olmamıştır.

Rahmân isminin, "şefkat, rikkat, yürek yufkalığı, bağışlama, acıma ve ihsan anlamlarına gelen "rahmet" köküyle bağlantılı olduğu kabul edilmektedir.²⁴⁶ Öte yandan bu ismin varid olduğu bazı ayetlerin muhtevasına dikkat çekilerek Rahmân'ın

²⁴¹ Zamahşerî, **Tefsîr**, 1/1, hk, s. 26; Neseî, **Tefsîr**, 1/1, hk, 1/12.

²⁴² Ebû Hayyan, **Tefsîr**, 1/1, hk, 1/125; Zamahşerî, **Tefsîr**, 1/1, hk, s. 26; Neseî, **Tefsîr**, 1/1, hk 1/12; Pehlivan, Rauf, **Esmâ'ül Hüsna**, Dağıtım, İstanbul 2002, s. 13.

²⁴³ Ebû Hayyan, **Tefsîr**, 1/1, hk, 1/125; Zamahşerî, **Tefsîr**, 1/1, hk, s. 26; Neseî, **Tefsîr**, 1/1, hk 1/12; Pehlivan, **Esmâ'ül Hüsna**, s. 14.

²⁴⁴ Ebû Hayyan, **Tefsîr**, 1/1, hk, 1/125; Zamahşerî, **Tefsîr**, 1/1, hk, s. 26; Neseî, **Tefsîr**, 1/1, hk, 1/12. Yurdağür, Metin, **Ayet ve Hadislerde Esmâyi Hüsna**, Marifet Yayınları, İstanbul 1996:s. 9.

²⁴⁵ İsfahani, **Müfredât**, RHM md. , s. 347; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, RHM md. , 3/53-58.

²⁴⁶ Yurdağür, **Ayet ve Hadislerde Esmâyi Hüsna**, s. 10.

sadece “cemâl” anlamını değil, “heybet, kahr ve Kibriya” şeklindeki “celâl” sıfatlarını da yansıttığı ifade edilmiştir.²⁴⁷

Nitekim Esmâ-i Hüsnâ literatürün ilk müellifleri arasında yer alan Ebû İshak ez-Zeccâc (ö. 311/923) ile Ebû Süleyman el-Hattâbî (ö. 388/998), Rahmân ismini: “Yarattığı tüm varlıklardan, mü'min olsun kâfir olsun bütün insanlardan rahmet, lütuf ve nimetlerini hiç bir şekilde esirgemeyen zat şeklinde tanımlamaktadırlar.”²⁴⁸

Neml süresinde geçtiği ayet (27/30) yanında, Tevbe süresi dışındaki bütün sürelerin başında da yer alan, “Bismillâhirrahmânirrahîm” Allah’ın Rahmân isminin ne kadar çok varid olduğunu ortaya koymaktadır. Kur’ân, bir yandan yüce yaratıcının kullarına rahmet ve merhametle muamele etmeyi kendisine farz kıldığını açıklarken diğer yandan da O'nun bitmez, tükenmez ve her şeyi kaplayacak derecede geniş olan rahmetinden, asla ümit kesilmemesini istemektedir.

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
جَمًّا ۖ يَعْلَمُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

“De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Zümer, 19/53).

Allah’ın Rahmân ismi Kur’ân’da 57 defa geçmektedir.

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكِ
وَلَا تُخَافِتُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا

“De ki: “(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O’nundur.” Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut” (İsrâ, 17/110).

Ayetinde de belirtildiği üzere genellikle uluhiyyetin ikinci özel ismi olarak gelmektedir.

²⁴⁷ Yurdagür, *Ayet ve Hadislerde Esmâyi Hüsnâ*, s. 11.

²⁴⁸ Razi, Fahreddin, *Levâmi'u'l-beyyinât*, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Lübnan 1986. s. 178.

Rahmân vasfının, gerek Arap dilinde gerekse Kur'ân'da hiç bir zaman insanlar hakkında kullanılmadığı bu kelimenin daima eliflamlı olarak ve uluhiyyetin ikinci bir özel ismi şeklinde, münhasıran Allah hakkında kullanıldığı görülmektedir.²⁴⁹

Konuyla ilgili kaynaklarda genellikle bu ismin Arapça asıllı olup “rahmet” kökünden türemiş olduğu kaydedilmekteyse de kelimenin diğer Sâmi dillerden Arapça’ ya geçmiş muarreb bir lafız olduğu da ileri sürülmüştür.²⁵⁰ Bu konuda genellikle delil olarak şu ayeti Kerîme gösterilmektedir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا

“Onlara, ‘Rahmân’a secdeye kapanın denildiğinde “Rahman da nedir? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?’ derler ve bu onların nefretini artırır.” (Furkan, 25/60).

Bu ayeti kerimenin dışında Hudeybiye antlaşmasının yazılması esnasında Kureyş’in temsilciliğini yapan Süheyl’in, muahede metninin besmele ile başlamasına “Ben Rahmân’ı tanımıyorum” diyerek karşı çıkışı gösterilmektedir. Ancak gerek ayetteki gerekse Hudeybiye’ deki müşrik itirazı, onların “Rahmân” isminin anlamını bilmediklerini göstermemektedir. Böyle bir karşı çıkış, bu ismin İslâm’ın kendilerini çağırdığı tevhid akidesinin sembolü olmasına yönelik bir itiraz anlamı taşımaktadır.²⁵¹

Allah’ın Rahmân ismi bu dünyada için tecelli eder. Ama Rahîm ismi ahirette sadece Müslümanlar için tecelli eder.²⁵² Allah’ın rahmetinin tecelli etmesi için iman şartı aranmaz. Ya da mağfirete nail olabilmenin şartları başlığı altında sıraladığımız şartların da oluşması gerekli değildir. Kul kâfir, müşrik veya çok günahkâr olduğu halde Allah ona, Rahmân isminin tecellisi ile rahmet veya merhamet edebilir

²⁴⁹ Yıldırım, **Kur’ân’da Ulûhiyyet**, s. 151

²⁵⁰ Razi, **Levâmi'u'l-beyyinât**, s. 178.

²⁵¹ Yurdagür, **Ayet ve Hadislerde Esmâyi Hüsnâ**, s. 10.

²⁵² İsfahânî, **Müfredât**, RHM md. , s. 348; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, RHM md. , 3/53-58;

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ
عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman, de ki: “Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok (Ğafûr) bağışlayandır, çok (Rahîm) merhamet edendir.” (En’âm, 6/54).

2. 3. 2. 2. Rahîm

Rahîm, r-h-m fiili kökünden gelir. Acımak, merhamet etmek, bağışlamak, cezasını affetmek, çok şefkatli olmak²⁵³ gibi anlamlara gelir. Allah’ın ismi olarak Rahîm, ”Çok çok merhamet edici, verdiği nimetlere şükür edenleri ve kendisine iman edenleri daha büyük ve ebedî nimetler vermek suretiyle mükâfatlandırıcı, ahirette sadece mü'minlere rahmetle, merhametle muamele edici” gibi anlamlara gelmektedir.²⁵⁴

Allah’ın Rahmân ve Rahîm isimleri yine iki rahmeti ifade eder. Rahmân ismi şerifinin ifade ettiği rahmet, hiçbir şeye, bir şarta, kesb ve iradeye bağlı değildir. Bu ilâhî rahmet, bütün mahlûkata şamildir. Çalışan da, çalışmayan da, imanlı ve imansız, veli ve deli hepsi buna gark olmuşlardır.

Rahîm, bu mübarek ismin ifade ettiği rahmet ise bambaşkadır. Rahmân’ın lütfü ve keremi olan rahmeti iyiye, güzele, hayra kullanarak çalışanlara bir mükâfat, bir bahşîş olmak üzere verilen rahmettir. Kulun niyeti ve ihlâsı nisbetinde alacağı mükâfata sınır yoktur. En azı bire ondur.(En’am, 6/160). Ahirette müslümanlar için tecelli edecektir. Ahirette Allah kâfirlere ve kötülere merhamet etmeyecektir.²⁵⁵ Allah’u Teâlâ’nın rahmetinin yanında bütün insanların merhameti denizde bir damla gibi bile olamaz. O’nun rahmeti o kadar büyük ve geniştir ki şu hadi-i şerif bunu çok güzel bir şekilde ifade etmektedir. Abdullah ibni Ömer (r.a.) anlatmaktadır: “Resûl-i Ekrem ile birlikte bir gazaya gidiyorduk. Bir kavme uğradık. Allah’ın Resulü: ‘Bu

²⁵³ Zamahşerî, **Tefsîr**, 1/1, hk, s. 26-27; Beydâvî, **Tefsîr**, 1/1, hk, 1/13.

²⁵⁴ Bursalı, Mustafa Necâtî, **Esmayi Hüsnâ Şerhi**, Erhan Yayınları, İstanbul ts. s. 68.

²⁵⁵ Zamahşerî, **Tefsîr**, 1/1, hk, s. 26-27; Beydâvî, **Tefsîr**, 1/1, hk, 1/13.

hangi kavimdir?’ diye sordu. Müslüman olduklarını söyledik. Bu arada bir kadın tandırını yakıyordu, yanında da küçücük yavrusu bulunuyordu. Tandır iyice alevlenip kızışınca, kadın kalkıp Peygamber-i Zîşan’ın mübarek huzuruna geldi ve dedi ki, ‘Siz Allah’ın Resulü müsünüz? ’Evet, dediler, ‘ben Allah’ın Resulüyüm!’ Kadın şevk ve saadete: ‘Babam, anam size feda olsun’ dedi, Allah merhamet edenlerin en çok merhamet edeni değil midir? Fahri Âlem: ‘Evet, öyledir!’ buyurdu. Kadın tekrar dedi ki: ‘O halde Allah’ın kullarına karşı olan merhameti, ananın evlâdına olan merhametinden daha üstün değil midir?’ ‘Evet, daha merhametlidir!’ (Ey Allah’ın Resulü!) Bir anne hiçbir zaman çocuğunu ateşe atmaz!” Bunun üzerine Rahmet Nebisi (s.a.v.) yere secdeye kapanıp ağladı ve sonra başını secdeden kaldırıp şöyle buyurdu: ‘Allah, kullarından ancak mârid mütemarrıd (Şerir, fesat çıkaran, inatçı, Hakkı inkâr eden asi) olup ‘Lâ ilahe illallah!’ demeyen kimseye azab eder.’”²⁵⁶

Şu ayeti Kerîmede Allah’ın mağfireti ve rahmeti, hem Esmâ-i Hüsna olarak hem de kavram olarak beraber aynı ayette peş peşe zikredilmiştir. Bu da Allah’ın Mağfiretinin O’nun Rahîm ismi ile ne kadar iç içe olduğunu ortaya koymaktadır.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَّ اللَّهُ
الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ
اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

“Mü’minlerden özür sahibi olmaksızın (cihattan geri kalıp) oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibarıyla, cihattan geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah (mü’minlerin) hepsine de en güzel olanı (cenneti) vaad etmiştir. Ama mücahitleri büyük bir mükâfat ile kendi katından dereceler, (mağfiret) bağışlanma ve rahmet ile cihattan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah, (Ğafûr) çok bağışlayandır, (Rahîm) çok merhamet edendir.” (Nisâ, 4/95-96).

Allah bu ayeti Kerîmede Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad eden Müslüman kulları için dereceler, mağfiret ve rahmet vaad etmektedir. Bu mağfiret ve

²⁵⁶ Bursalı, *Esmâyi Hüsna Şerhi*, s. 70.

merhametin tecelli sebebi de Allah'ın Ğafûr ve Rahîm olmasıdır. Allah sonsuz mağfiret ve merhamet sahibi olduğu için Müslüman kullarına bunu müjdelemektedir. Bu ayet ve daha buna benzer birçok ayet Allah'ın Rahîm isminin O'nun mağfireti ile olan yakın ilişkisini ortaya koymaktadır.

2. 3. 2. 3. Afûvv

Afûvv, a-f-v fiili kökünden gelir. Afî isminin mübalağalı şeklidir. Sözlükte, sime, kazma, görülmeyecek hale getirme, af, affetme, cezalandırmanın kaldırılması²⁵⁷ gibi anlamlara gelir. Allah'ın bir sıfat-ismi olarak Afûvv, günahları hiç bir sorumluluk kalmayacak biçimde affeden, affi çok olan²⁵⁸ çok affeden çok bağışlayan gibi anlamlara gelmektedir. Allah'ın Afûvv ismi Kur'ân'da toplam beş defa varid olmuştur. Bunlardan 4 tanesinde Allah'ın Ğafûr ismi şerifi ile beraber aynı ayette varid olmuştur. Bir ayette ise Allah'ın Kadîr ismi ile beraber geirmiştir. Bu da bize Allah'ın mağfireti ile olan yakın ilişkisini göstermektedir. Mağfiret ve af ilişkisini işlerken bu konuya değinmiştik.

Allah günahkâr olan Müslüman kullarını affetmeyi sever. Resûlullah (s.a.v.)'in yaptığı şu dua, Allah'ın Müslüman olan günahkâr kullarını affetmeyi ne kadar çok sevdiğini ortaya koymaktadır. *“Allah'ım sen Afûvvsun, affetmeyi seversin. Beni de affet.”*²⁵⁹ Resûlullah (s.a.v.), *“Bir kötülükten sonra iyilik yap ki, iyilik onu silsin!”* buyurmuştur. Bu hadisi şerif affin, bir şeyin izini izale etmek anlamı içerdiğine işaret etmektedir. Ğüfran, örtmeye, af ise silmeye, yok etmeye işaret eder.²⁶⁰

Gazzalî, Allah'ın Afûvv ismini “günahları mahveden, masiyetlerden geçiverendir. Bu itibarla bu isim Ğafûr ismine yakındır. Ancak şu farkla; Ğafûr'dan

---

²⁵⁷ Taberî, **Tefsîr**, 4/43, hk, 4/118; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, AFV md. , 15/72-73.

²⁵⁸ Taberî, **Tefsîr**,4/43, hk, 4/118; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, AFV md. , 4/80; Tatlısu, Ali Osman, **Esmâü'l-Hüsna Şerhi**, Başak Yayınları, İstanbul ts, s. 208; Karagöz, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr**, s. 274-275.

²⁵⁹ Tirmizî, **Deâvât**, 85.

²⁶⁰ Tatlısu, **Esmâü'l-Hüsna Şerhi**, s. 209.

daha çok mana ifade etmektedir. Çünkü Ğüfran, günahları örtüvermek demektir, Afüvv ise günahları kökünden kazımdır²⁶¹ diye tarif etmektedir.

Konuyla ilgili naslar ışığında ilahi af, Allah'ın kullarına ait günahların izlerini tamamen silip yok etmesi, Kirâmen Kâtibine bunlarla ilgili kayıtlarını sildirmesi, kıyamet günü affettiği günahlardan ötürü insanlara hesap sormaması, hatırlayıp mahcup olmamaları için de bunları kullarına unutturması şeklinde yorumlanmıştır.²⁶²

Esmâ-i Hüsnâ içinde Allah'ın affediciliğini ifade eden daha başka isimler de bulunmaktadır. Kur'ân'da ve hadiste yer alan konuyla ilgili açık naslara göre, şirk hariç olmak kaydıyla Allah'ın affını sınırlandırmak mümkün değildir. Bununla birlikte ilahi affın bazı şartlarla kayıtlı olup olmayacağı konusu kelâm mezhepleri arasında tartışılmıştır. Bu sebeple kelâm kaynaklarında, ilahi affın sınırlı olup olmadığı ve bu affın adalet ilkesiyle ilişkisi gibi konular etrafında yapılmış bazı tartışmalar bulunmaktadır.

Selef uleması ile Ehli-i sünnet kelimcilerinin cumhuruna göre, hem naklî hem de aklî deliller, Allah'ın şirk ve küfür dışındaki bütün günahları bağışlayacağını göstermektedir.²⁶³ Bu görüşe katılmayan Mutezile bilginleri ise, bazı ayetlere dayanarak tevbe etmeden veya yaptığı kötülüğü bağışlatacak değerinde daha önemli iyilikler yapmadan ölen bir günahkârın (mürtekib-i kebire) affını, yanlış, çirkin, hikmet ve adalete aykırı bularak, böyle bir affı, Allah hakkında caiz görmemişlerdir. Aslında bu tartışma, her iki ekolün “iman-amel ilişkisi” konusundaki farklı anlayışlarından kaynaklanmaktadır.

Ayeti Kerîmelerde Allah'ın Afüvv isminin nasıl varid olduklarına bir bakalım.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا
عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ

²⁶¹ Gazzalî, Ebi Hamid Muhammed b. Muhammed, **Kitabü'l- Esmâ'ül- Hüsnâ Şerhi**, Trc. Y. Arıkan, Arslan Yayınları, İstanbul ts, s.170.

²⁶² Yurdagür, **Ayet ve Hadislerde Esmâyi Hüsnâ**, s. 225.

²⁶³ Yurdagür, **Ayet ve Hadislerde Esmâyi Hüsnâ**, s. 225.

لَا مَسْئَمَةَ النَّسَاءِ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَفْوًا غَفُورًا

“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinize cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin. Şüphesiz Allah, (Afûvv) çok affedicidir, (Ğafûr) çok bağışlayıcıdır.” (Nisâ, 4/43).

Bu ayeti kerîmede Allah’ın Afûvv ismi, dini hükümlerdeki hafifletme ve kolaylaştırma olarak tecelli etmiştir. Suyun olmadığı bazı durumlarda toprak ile abdest alabilmeyi (teyemmüm) Müslümanlar için bir kolaylık olarak Allah sunmaktadır. Bu Allah’ın sonsuz affının bir tezahürüdür. Şayet Allah’ın sonsuz af ve mağfireti olmasaydı “suyu nereden bulursanız bulun illaki abdest almanız lazımdır” diyebilirdi. Bu da Müslümanlar için bir sıkıntı ve zorluk olacaktı. Ama Allah’ın sonsuz af ve mağfireti Müslümanlar için tecelli ederek onları bu zor ve sıkıntılı durumdan kurtarmıştır.

ذَلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوِقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرْنَاهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُؤٌ غَفُورٌ

“Bu böyle. Bir de kim kendisine verilen eziyetin dengiyle karşılık verir de sonra yine kendisine zulmedilirse, elbette Allah ona yardım eder. Hiç şüphesiz ki Allah (Afûvv) çok affedendir, (Ğafûr) çok bağışlayandır.” (Hac, 22/60).

Bu ayeti Kerîmede ise Allah’ın Afûvv ismi zulme uğramış olan mazlumlara yardım olarak gerçekleşmiştir. Allah zülme uğrayan mazlumlara, af ve mağfireti ile yardım edeceğini haber vermektedir. Allah’ın yardım edeceği kimseyi mağlub edecek hiç kimse yoktur ve olamazda. Mazlum Allah’ın yardımı sayesinde zulme uğramaktan kurtulacaktır. Ve yine Allah’ın yardımı sayesinde düşmanına galip gelecektir.

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ نُحْفُوهُ أَوْ نَعْفُوهُ عَنْ سَوْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا

“Bir hayrı açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz (bilin ki) Allah (Afûvv) da çok affedicidir. (Kadir) her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (Nisa, 4/149).

Şayet bir hayrı gizlerseniz, Allah onu ortaya çıkarmaya kadirdir. Buna gücü yeter. Eğer size yapılan herhangi bir kötülüğü de affederseniz, Allah da sonsuz olan affi ve kudreti ile sizi affeder.

Görülüyor ki Allah’ın Afûvv isminin mağfiret ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Eğer Allah sonsuz af ve mağfireti ile günahkâr olan Müslüman kullarını affetmese onlara mağfirette etmez. Ayrıca Allah’ın bütün güzel isimleri birbirlerini destekler mahiyettedir. Hepsi aynı kandilin ışıkları gibidirler. Hepsi de Allah’ı kullarına izah eder. Ve O’nu anlatırlar. Birbirlerini tamamlarlar.

2. 3. 2. 4. Tevvâb

Tevvâb, t-v-b kökünden gelir. Tevvâb, taib kelimesinin mübalağalı ismü failidir. Kelime anlamı, tevbe etmek, pişman olmak, dönmek, günahını silmek demektir.²⁶⁴ İnsanlar için gediğinde çok tevbe eden anlamındadır. Allah’ın ismi olarak ise, tevbeleri çok kabul eden, kullarının tevbesini kabul eden, kullarına tevbe kapılarını açan, onları tevbeye sevk edecek sebepler yaratan, kullarını cezalandırmayıp mağfiret eden²⁶⁵ gibi anlamlara gelir. Kur’ân-ı Kerîmde hem Allah hem de insanlar için varid olmuştur. Allah’ın ismi olarak Tevvâb Kur’ân’da on bir defa varid olmuştur. Allah ismi olarak Tevvâb, Kur’ân’da ya duadan hemen sonra veya tevbeden hemen sonra veyahutta tevbe emrinden hemen sonra gelmiştir.

Allah’ın Tevvâb ismi, dokuz defa Rahîm ismi ile birlikte gelmiştir. Bu da Allah’ın günahkâr olan müslümanların tevbelerini kabul etmekle birlikte onlara karşı ne kadar merhamet ve rahmet sahibi olduğunu göstermektedir.²⁶⁶ Allah merhamet edip acıdığı kullarına çok iyilik ve ihsanlarda bulunur. İsyanlarının artmasıyla tevbe

²⁶⁴ İsfahânî, **Müfredât, TVB md.** , s. 169; Fîrûzâbâdî, **Besâir, TVB md.** , 4/80; İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab, TVB md.** , 1/233; Karagöz, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr**, s. 263.

²⁶⁵ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab, TVB md.** , 1/233; Fîrûzâbâdî, **Besâir, TVB md.** , 2/304-312; Karagöz, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr**, s. 263-264; Kılıç, **Kur’ân’da Günah Kavramı**, s. 376.

²⁶⁶ Karagöz, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr**, s. 264.

kapısından uzaklaşan kullarını, Cenâb-ı Hak değişik vesilelerle düşünmeye ve pişman olmaya sevk eder. Bütün ilâhî yasaklar ve tehditler kulu tevbeye sevk eden sebeplerdendir.

فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabbine yalvardı. O da) bunun üzerine tevbesini kabul etti. Şüphesiz O,(Tevvâb) tövbeleri çok kabul edendir, (Rahîm) çok bağışlayandır.” (Bakara, 2/37).

Bu ayeti kerîmede Allah, Âdem (a.s.)’ın yasak olan ağaçtan yiyip cennetten kovulmasından sonra dünyada iken yaptığı tevbenin kabul olduğunu Allah’ın ise tevbeleri çok kabul eden Tevvâb olduğu vurgulanmaktadır.

Allah’ın Tevvâb ismi Rahîm ismi şerifi ile beraber kullanılmıştır. Zaten daha önce bu her iki ismin beraber dokuz defa kullanıldığını belirtmiştik.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“Onlar, kullarının tövbesini kabul edenin ve sadakaları alanın Allah olduğunu;(Tevvâb) tevbeyi çok kabul edenin, (Rahîm) çok merhametli olanın Allah olduğunu bilmediler mi?” (Tevbe, 9/104).

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

“Allah’ın yardımı ve zafer günü gelip insanların Allah’ın dinine akın akın girdiklerini görünce, Rabbini överek(Hamd ederek) tesbih et; O’ndan (İstiğfâr) bağışlama dile, çünkü O,(Tevvâb) tevbeleri daima kabul edendir.” (Nasr, 1-3).

“O’ndan (İstiğfâr) bağışlama dile. Çünkü O,(Tevvâb) tevbeleri daima kabul edendir.” Yine Allah’tan kendine mağfiret iste. Bu Allah’a karşı bir tevazudur. İnsanların ilminin yetersizliğini kabuldür. Ümmetini eğitmek içindir. Müminlerden sana tabi olanlar için de, yardımın gecikmesindeki endişe ve korkularından dolayı mağfiret iste. Çünkü mağfiret dileyenlerin tevbesini kabul

etmek Allah'ın şanındandır. Onların tevbesini kabul eder, tevbelerini kabul ile de onlara merhamet eder. Çünkü O Tevvâb' tır. Tevbeleri çok kabul edendir. O, kullarının tevbesini kabul edendir. Ta ki, hatadan sonra umut kesmesinler, dönsünler.

Allah'ın Tevvâb ismi şerifinin Kur'ân'da toplam on bir defa varid olmuştur. Bunlardan dokuz defa Rahîm ismi paki ile bir defa Hâkîm ismi ile bir defa da yalnız başına gelmiştir. Rahîm ismi ile varid olana iki örnek verdik.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ
بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ
أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ
الصَّادِقِينَ وَلَوْنَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ

“Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah'ı dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır. Allah'ın size lütfü ve merhameti olmasaydı ve Allah (Tevvâb) tövbeleri kabul eden, (Hâkim) hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı, hâliniz nice olurdu?” (Nûr, 24/7-10).

وَلَوْنَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ

“Allah'ın size lütfü ve merhameti olmasaydı ve Allah (Tevvâb) tevbeleri kabul eden. (Hâkîm) hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı, hâliniz nice olurdu.”

Cenab-ı Hak daha sonra bu hükmü vesilesiyle kullarına yaptığı lütuf, nimet ve rahmeti beyan etmiştir. Zira erkeğin muradını gerçekleştirmek için ve kadının da nefsinin cezadan korumak için “liani”(lanetleşme) meşru kılmıştır. Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır. “Ya üzerinizde Allah'ın lütfü ve rahmeti olmasaydı ya da gerçekten Allah tevbeleri çok çok kabul edici ve sonsuz hikmet sahibi olmasaydı?” Yani Allah'ın zorluk ve darlıktan kurtarıcı, ferahlık verici hükmü sebebiyle size özellikle

verdiği lütfü, nimeti, ihsanı ve rahmeti olmasaydı siz pek çok işlerinizde sıkıntı ve darlığa düşerdimiz. Allah sizi cezalandırır, rezil eder ve size derhal ceza verirdi. Fakat O sizin hatalarınızı örttü ve lian ile sizi tehlikeden kurtardı. Onun zatî sıfatlarından birisi de kendi nefesine rahmet sahibi olmayı yazması, kendisinin kullarının tevbesini kabul etmesi lanetleşme ve şiddetli yeminlerden sonra olsa da tevbeleri çok çok kabul edici olması, O'nun takdir ettiği şer'i hükümlerde verdiği emir ve nehiylerde son derece Hâkîm hikmet sahibi olmasıdır. Çünkü O lian yapan karı-kocadan birinin mutlaka yalancı olmasına rağmen her ikisinden de dünyevî ceza olan had cezasını kaldırmakta ve bu cezadan daha ağır olan uhrevî cezaya lâıyk kılmaktadır.

Rahmet tevbeye daha uygun olduğu halde ayetin "Rahîm" ismiyle değil de "Hâkîm" ismiyle sona ermesinin sebebi Cenab-ı Hakk'ın karı-koca arasında lian hükmünü meşru kılmak suretiyle kullarının hatalarını örtmeyi murad etmesidir.²⁶⁷

2. 3. 3. Mağfiretin Mukabili Esmayı Hüsna

Medeni surelerde Allah'ın mağfiretin mukabili Esmayı Hüsna ise Allah'ın bu isimlerinin tecelli etmesi halinde Allah'ın mağfireti tecelli etmez. Örneğin Allah'ın Şedidü'l-Azab ismi, Allah'ın azabının çok şiddetli, çetin ve çok ağır olduğu anlamına gelir. Allah'ın Şedidü'l-Azab ismi bir kul, kavim veya millet için tecelli olması halinde, o kimseler için Allah'ın mağfireti tecelli etmez. Allah'ın bu isimleri mağfiret ile ters orantılıdır. Onlar varsa Allah'ın mağfiret olmaz. Bu nedenle Allah'ın bu isimleri de konumuzla doğrudan ilgilidir. Bunları anlamadan Allah'ın mağfiretinin nasıl tecelli ettiğini tam olarak anlayamayız. Biz de bu başlık altında mağfiretin mukabili olan Allah'ın isimlerini izah etmeye çalışacağız.

2. 3. 3. 1. Şedidü'l-İkab

Şedidü'l-İkab, a-k-b kelimesi sadece azab için gelir, ona hasır. Mükâfat için gelmez.²⁶⁸ Şedidü'l-İkab olarak gelince ise cezalandırması çok şiddetli olan

---

²⁶⁷ Karaman, **Tefsîr**, 5/98, hk, 4/85.

²⁶⁸ İsfahânî, **Müfredât**, AKB md. , s. 575-576; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, AKB md. , 4/81-82; Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 305.

demektir.²⁶⁹ Allah'ı tavsif eden Esmayı Hüsna'dan bir tanesidir. Allah'ın Şedidü'l-İkab ismi Kur'ân-ı Kerîmde toplam 14 defa geçmektedir. Bu ayetlerden 3 tanesi Mekki, geri kalanlar ise Medeni ayetlerdir. Çoğu Medeni ayetler olduğu için biz de bu başlık altında işledik. Bu 14 ayetin üçünde Allah'ın mağfiretini izah eden güzel isimler ile birlikte zikredilerek adeta ümit-korku ahengi görülmektedir.. Böylece Allah'ın hem cezalandırmasının şiddetli olduğunu hem de çok çok bağışlayan, çok merhametli, günahları affeden ve tevbeleri kabul eden olduğu izah edilmektedir²⁷⁰ Bu sayede ancak inkâr ve isyanda ısrar edenleri cezalandırdığının beyanı ve izahatıdır.

Nitekim Kur'ân'da şiddetli cezaya zalimlerin, Allah'ın ayetlerini inkâr edenlerin, Allah ve resulüne (s.a.v.) karşı gelenlerin nankörlük edenlerin, peygamberlerin mucizelerini inkâr edenlerin, Allah'a karşı gelenlerin şiddetli bir şekilde cezalandırılacakları bildirilmektedir.

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Bilin ki, muhakkak ki Allah (Şedidü'l-İkab) cezası çetindir ve Allah (Ğafûr) çok bağışlayandır, (Rahîm) çok merhamet edendir.” (Mâide, 5/98.)

Bu ayeti Kerîmede Allah kendisini kullarına tanıtırken üç tane ismi birlikte zikretmiştir. Allah'ın Rahîm, Ğafûr ismi Şedidü'l-İkab ismi şerifi ile birlikte zikredilmiştir. Bu sayede müslümanın korku ve ümit içerisinde olması gerektiği vurgulanmaktadır. Önce Allah'ın Şedidü'l-İkab ismi zikredilerek uyarıda bulunmuştur. Yani şöyle demek istenmektedir. Eğer iman etmezseniz bilin ki Allah Şedidü'l-İkab'tır cezalandırması çok çok şiddetlidir. Sonra Allah'ın Rahîm, Ğafûr isimleri hatırlatılarak yok eğer tevbe eden Allah'a ve resulüne iman ederseniz Allah Ğafûr'dur. Günahlarınızı örter, bağışlar. Rahîm'dir. Size merhamet eder birçok iyilik ve ihsanda bulunur. Sonsuz merhameti ile hem bu dünyada hem de ahirette sizlere çok nimetler verir. Cennetine koyar.

²⁶⁹ İsfahânî, Müfredât, AKB md. , s. 575-576; Fîrûzâbâdî, Besâir, AKB md. , 4/81-82; Yıldırım, Kur'ân'da Ulûhiyyet, s. 305.

²⁷⁰ Taberî, Tefsîr, 5/98, hk, 5/80.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ
لِّلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ

“Bir de senden iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini istiyorlar. Oysa onlardan önce ibret alınacak birçok Azâb gelip geçmiştir. Şüphesiz Rabbin, insanların zulümlerine rağmen (Zu Mağfire) bağışlama sahibidir. Bununla beraber Rabbinin (Şedidü'l-İkab) azabı pek şiddetlidir.” (Ra'd, 13/6).

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ

“Muhakkak ki Rabbin insanların zulümlerine rağmen (mağfiret) bağışlama sahibidir.”

Netice olarak, muhakkak ki Allah, dilerse insanların günah işleyerek kendilerine zulmetmelerine rağmen onları affeder. Yani onları işledikleri bu günahlarına ve isyanlarına rağmen hemen oracıkta cezalandırmaz. İbn Abbas (r.a.) şöyle der: "Kur'an'da bu ayetten (Ra'd, 13/6.) daha ümit veren başka hiçbir ayet yoktur." ²⁷¹

وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ

“Bununla beraber Rabbinin azabı pek şiddetlidir.”

Allah Teâlâ asileri, günahkârları ve kendisine karşı gelenleri şiddetli cezaya çarptırır.

Görülmektedir ki, Allah'u Teâlâ, rahmet sahibi, mağfiret sahibi (Zû mağfiretin) olması, cezalandırmasının şiddetli (Şedidü'l-İkab) olmasıyla beraber yan yana, aynı ayette ve peş peşe zikretmiştir. Ümitle korkunun ortasını bulmak ve insanın umutla sakınma arasında gidip gelmesini sağlamak içindir. Ümitle korkuyu bir arada zikreden daha nice ayetler vardır.

²⁷¹ Zamahşerî, **Tefsîr, 13/6, hk**, s. 534; Neseî, **Tefsîr, 13/6, hk**, 1-2/349.

İbn Ebi Hatîm (r.a.)' den rivayet ederek Saîd b. Müseyyib şöyle der: "Doğrusu Rabbinin insanların zulümlerine rağmen onlara mağfiret vardır..." ayeti nazil olunca Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Eğer Allah'ın affı, rahmeti ve müsamahası olmasaydı hiç kimseye yediğinden yarar sağlamazdı. Ve yine Allah'ın tehdidi ve şiddetli cezalandırması olmasaydı herkes işlerini O'na havale edip yan gelir yatarı.'²⁷²

حَم تَنْزِيلِ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهٌ الْمَصِيرُ

"Hâ Mîm Bu kitabın indirilmesi mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen, günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, azabı ağır olan, lütuף sahibi Allah tarafından. O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş ancak O'nadır." (Ğâfir-Mümin, 40/1-3).

Allah'ın ikabını dünyevi ve uhrevi olmak üzere iki ana başlık altında inceleyebiliriz. Dünyevi ve uhrevi ikaba şu ayetleri örnek olarak verebiliriz.

وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْت أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَالِمٍ لِّلْعَبِيدِ كَذَّابٌ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ

"Melekler, kâfirlerin yüzlerine ve arklarına vura vura ve "haydi tadın yangın azabını" diyerek canlarını alırken bir görseydin. (Ey kâfirler!) "Bu, sizin ellerinizin önceden yaptığının karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmedici değildir." Bunların durumu tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini inkâr etmişler, Allah da kendilerini günahları sebebiyle hemen yakalamıştı. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, azabı çetin olandır." (Enfâl, 8/51-52).

Bu ayetlerle, Mekkeli müşriklerin başlarına gelen musibetlerin, başka bir nedenle değil de, küfürleri nedeniyle geldiği açıklanmak istenmektedir.

İşte Mekkeli müşriklerde güvenlik ve refah içindeydiler. Allah Teâlâ, onları açlıktan doyurdu, korkudan emin kıldı. İçlerinden biri olan Peygamber (s.a.v.)'i,

²⁷² İbn Kesîr, *Tefsîr*, 13/6, hk, 4/447; Elmalılı, *Tefsîr*, 13/6, hk, 8/ 475-476.

onlara uyarıcı olarak gönderdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara Allah'ın ayetlerini okuyor, onları günahlarından arındırıyor, kitabı ve hikmeti onlara öğretiyordu. Hâlbuki daha önce apaçık bir dalalet içindeydiler. Hz. Muhammed (s.a.v.) onlara peygamber olarak gönderildiğinde, o'na iman etmeyerek kötü hallerini daha da kötüleştirdiler. Çünkü Peygamber (s.a.v.)'i yalanladılar. O'na düşmanlık ettiler. O'nu öldürmeye çabaladılar. Ashabına işkence yaptılar. O'na karşı birleşik bir cephe oluşturdular. Cenab-ı Allah da Azâb ve cezalarını çabuklaştırdı. Derhal onları cezalandırdı. Onların gidiş ve alışkanlıkları, Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin gidişat ve adetleri gibidir. Rablerinin ayetlerini yalanladılar. Bunun sonucunda, günahları dolayısıyla Allah onların hepsini helak etti. Bu onların bu dünyadaki ikabları idi. Ayrıca bu dünyada işledikleri şirk, küfür ve günahların ceza ce ikabını ahirette de çekeceklerdir.

2. 3. 3. 2. Şedidü'l-Azab

Allah'ın Şedidü'l-Azab ismi Kur'an'da yalnız bir defa varid olmuştur. Şedidü'l-Azab, azabı şiddetli olan demektir.²⁷³ Kur'an'da Allah'ın ayetlerini inkâr eden kâfirlerin, suç ve günah işleyenlerin, hile yapanların, Allah'a ve ahiret gününe inanmayanların, insanları Allah yolundan alıkoyup saptıranların, Allah ve resulünün emirlerine karşı koyanların şiddetli bir azab ile cezalandırılacaklarına dair birçok ayet bulunmaktadır.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعْهُ قَلِيلًا ثُمَّ اضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

"Hani İbrahim, 'Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır' demişti. Allah da, 'İnkâr eden bile az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası!" demişti. (Bakara, 2/126).

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

²⁷³ İsfahânî, Müfredât, AZB md. , s. 554-555; Fîrûzâbâdî, Besâir, AZB md. , 4/35-36; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, AZB md. , 1/585.

“Ayetlerimizi yalanlayanlara ise, yapmakta oldukları fasıklık sebebiyle azap dokunacaktır.” (En’am, 6/49).

Yüce Allah'ın nimetlerinin, yani rahatlık ve emniyetinin zıddı olan, bununla sonsuz güç ve kuvvetinin azab ve kemalini bizlere göstermesidir. Azab demek, gazab, kerahet ve nefretin meydana gelmesidir.²⁷⁴ Nimetler ise yumuşaklık sıhhat ve emniyet demektir. Allah'ın rahmetinin ve mağfiretinin tecellisi demektir. Ne var ki nimetler ve azab idrakte bir araya gelse de, gerek nimet ve gerek azabın idrak ehline bir hususiyeti yoktur. Ama bilginler azabın gerçeğine bir hayli baktıktan ve fikir yürüttükten sonra bunun nimetlerin gerçeği olduğunu bulmuşlardır.²⁷⁵

Çünkü müslümanlar Allah'ın azabından korktukça Allah'ın azabından, Allah'ın af, mağfiret ve rahmetine sığınır. Bu sayede günah ve kötülüklerden uzak dururlar.

Şedidü'l-Azab isminin Kur'an'da geçtiği ayet şöyledir

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَنْدَاداً يُدْبُونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ
الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعاً وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ

“İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da O'na ortak koşanlar vardır. Onları, Allah'ı severcesine severler. Mü'minlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir. Zulmedenler azaba uğrayacakları zaman bütün kuvvetin Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu (Şedidü'l-Azab) bir bilselerdi!” (Bakara, 2/165).

İnsanlar Allah'ın azabından korktukları ölçüde günah ve isyandan uzak dururlar. Günah ve isyandan uzaklaştıkça Allah'ın mağfiretine yaklaşırlar. Bu nedenle Allah'ın Şedidü'l-Azab sıfatı, mağfireti ile doğrudan ilgilidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Allah'ın bütün isim ve sıfatları birbirlerini tamamlar ve izah ederler. Allah'ın bütün isim ve sıfatları birbirleri ile doğrudan ilgilidirler.

²⁷⁴ İsfahânî, *Müfredât, AZB md.*, s. 554-555; Fîrûzâbâdî, *Besâir, AZB md.*, 4/486-487; et-Tilmisânî, Afîfüddîn Süleyman, *Esmaü'l-Hüsnâ*, İnsan Yayınları, İstanbul 1996, s. 62-64.

²⁷⁵ Tilmisânî, *Esmaü'l-Hüsnâ*, s. 62.

2. 3. 3. 3. Şedidü'l-Mihal

Allah'ın Şedidü'l-Mihal ismi de mağfiretin mukabili olan Esmayı Hüsna'dandır. Kur'ân'da varid olduğu için bu ismi de çalışmamızın içine aldık. Allah'ın bu güzel isim-sıfatı Kur'ân'da yalnız bir defa gelmiştir. Allah'ın güzel sıfatlarında bir tanesidir. Allah'ın ismi olarak Şedidü'l-Mihal, kuvveti, cezalandırması, hilesi, tuzağı (keyd ve mekri) çok şiddetli olan anlamlarına gelir.²⁷⁶ Âlimler, Mihal kelimesini, İkab, kuvvet, keyd, mekr, hile diye tarif etmişlerdir.²⁷⁷ Allah'ın tuzağının şiddetli olmasından maksat, Allah'ın azabını insanlara bir hikmete binaen gizlice ulaştırması, hile yapanları misli ile cezalandırmasıdır.

İsfahânî Allah'ın bu güzel ismini iki şekilde açıklamaktadır. “Cezalandırması çok şiddetli olan veya evirip çevirmesi, hilesi şiddetli olan” diye izah etmektedir.²⁷⁸

Şedidü'l-Mihal terkibi şu ayette varid olmuştur.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ
وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ
الْمِحَالِ

“O, korku ve ümit vermek için size şimşeği gösterendir, yağmur yüklü bulutları meydana getirendir. Gök gürlemesi O'na hamd ederek tespih eder. Melekler de O'nun korkusundan tespih ederler. O, yıldırımlar gönderir de onlarla dilediğini çarpar. Onlar ise Allah hakkında mücadele ediyorlar. Hâlbuki O, azabı çok şiddetli olandır.” (Ra'd, 13/12-13).

Şimşeğe boyun eğdiren Allah Teâlâ'dır. Şimşek, zıt kutuplu elektrik yüklü iki bulutun birbirine yaklaşması sebebiyle buluttan yayılan parlak ışıktır. Onu korkutmak için size gösterir. Yolcu olan da, ekin tanelerini harmanda toplayan çiftçi de ondan korkar. Her insan, onun gözü kamaştırın çakışından veya her önüne çıkıanı

²⁷⁶ İsfahânî, **Müfredât, MHL md.** , s. 662; Beydâvî, **Tefsîr, 13/12-13, hk.**, 1/505-506; Neseî, **Tefsîr, 13/12-13, hk.** 1-2/352; Fîrûzâbâdî, **Besaîr, MHL md.** , 4/486-487.

²⁷⁷ İsfahânî, **Müfredât, MHL md.** , s. 662; Fîrûzâbâdî, **Besaîr, MHL md.** , 4/486-487.

²⁷⁸ İsfahânî, **Müfredât, MHL md.** , s. 762; Beydâvî, **Tefsîr, 13/13, hk.** 1/505-506; Neseî, **Tefsîr, 13/13, hk.** 1-2/352.

katıp götüren sellere sebep olmasından çekinir. Yine onu Allah, ümitlendirmek için size gösterir. Ekinlerini, ağaçlarını sulamak için yağmura ihtiyacı olanlar, havanın topraktan, kumdan, dumandan ya da mikroplardan temizlenmesi için yağmuru bekleyenler onu ümitle gözlerler.

Genel olarak insanlar iki kısımdır: Birinci gurup, kendisine göre hayır saydığı şeylerle sevinir ve ümitlenir. İkinci gurup ise, başına gelen ve kötü, zararlı saydığı şeyler sebebiyle kötümser, bezgin ve asık suratlıdır.

Su dolu, yağmur yüklü bulutlan meydana getiren Allah Teâlâ'dır. Bu bulutlar, suyunun çokluğu sebebiyle ağır ve yere yakındır. Mücahid şöyle der. **السَّحَابَ الثَّقَالَ**

“Su yüklü, bulutlardır.” Gök gürlemesi, sözle değil, aksine lisan-ı hâl ile yaratımı ortaktan ve acizlikten tenzih eder. O'na boyun eğdiğini ilan ederek, kudreti ve hikmeti karşısında O'na muti' olduğunu bildirir. Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur. Bu durum İsra suresinde Allah'ın Ğaffâr ismi ile birlikte şöyle dile getirilmiştir.

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَأَنْفَقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

“Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. Her şey O'nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, Halim'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır.” (İsra, 17/44).

Melekler de Allah'tan korktuklarından ve O'nu yüceltiklerinden, Rablerini tesbih eder ve O'nu eş ve çocuktan münezzehtir kılarlar.

Allah'ın kudretini ve ilâh olduğunu gösteren bunca delile rağmen kâfirler, mücadele edip, Allah Teâlâ'nın azameti ve O'ndan başka ilâh olmadığı konusunda şüpheye düşerler. Mücahid şöyle der. "Bir Yahudi, Resûlullah (s.a.v) ile tartışarak ona Allah Teâlâ'nın hangi şeyden olduğunu sordu. “Allah Teâlâ, pek kuvvetli ve anında yakalayandır.” Mumahale düşmana çok hileli davranmak demektir. Allah

Teâlâ, onlar farkına varmadan şiddetli azabı indirmek için ustaca tasarrufta bulunur. Temahhale "Hile yapmaya çalıştı, gayret etti" manasına kullanılır.²⁷⁹

Allah hakkında Allah resulü Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tartışan müşrikler Allah'ın bu isim sıfatı ile korkutulmuştur. Aslında mağfiretin zıt anlamlı olan tüm esma-i Hüsnalar ile insanlar bir nevi uyarılmaktadır. Müşrik, kâfir veya günahkâr olan müslümanlar Allah'ın bu isimleri ile korkutulmakta ve yaptıkları hatalardan vazgeçirilmeye çalışılmaktadır. Eğer insanlar bu hata veya günahlarından vazgeçerlerse Allah'a tevbe edip af ve mağfirete nail olurlar. Yani başka bir deyiş ile şöyle diyebiliriz. Mağfiret ile zıt anlamlı olan Allah'ın bu isimleri de aslında Allah'ın mağfiretinin tecelli etmesi içinde tecelli olurlar. Ya da Allah'ın mağfiretinden kaçan gafillerin yolunu bir başka yönden Allah'ın mağfiretine çevirmeye yöneliktirler. Gecenin çok karanlık olması bize gündüzü daha çok sevdirebilir.

2. 3. 3. 4. Seriü'l-Hisab

Allah kendisini Kur'ân'da Seriü'l-Hisab olarak da tavsif etmiştir. Allah'ın bu ismi Kur'ân ile sabittir. Ayrıca Allah'ın bu ismi hadis-i şeriflerde de varid olmuştur. Mağfiretin mukabili Esmayî Hüsnâ'dandır. Hisab, saymak, hesap etmek, takdir etmek, ölçmek, soylu ve şerefli olmak, sanmak, yetmek gibi anlamlara gelir.²⁸⁰ Seriü'l-Hisab, Allah'ın isim-sıfatı olarak hesabı süratli olan, çabucak hesabı gören²⁸¹ anlamındadır. Allah'ın hesabı görmesi mahlûkların hesap görmesine benzemez. Çünkü Allah'tan hiçbir şey saklanamaz. O zerre miktarınca olan amelleri bile hesaplar. Mükâfat veya cezasını verir.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

“Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.” (Zilzâl, 99/7-8).

²⁷⁹ Zamahşerî, *Tefsîr*, 17/44, hk, s. 536; Beydâvî, *Tefsîr*, 17/44, hk, 1/505-506.

²⁸⁰ İsfahânî, *Müfredât*, HSB md. , s. 232-234; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, HSB md. , 2/460-463; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, HSB md. , 1/310-311; Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, s. 289.

²⁸¹ İsfahânî, *Müfredât*, HSB md. , s. 232-234; Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, s. 289.

Allah'ın Serü'l-Hisab ismi Kur'ân'da toplam sekiz defa varid olmuştur.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ
بَعِيًّا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

“Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra surf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah (Serü'l-Hisab) hesabı çok çabuk görendir.” (Âl-i İmrân, 3/19).

Bu ayeti Kerîmede Allah, Kitab ehlinde küfürde direnip inat edenleri için bir tehdit olarak Allah'ın Serü'l-Hisab ismine vurgu yapmaktadır. Yani eğer küfrünüzde direnirseniz Allah hesabınızı çabucak görüp sizi cezalandırma kudretine sahiptir. Onun için hemen küfrünüzden vazgeçerek Allah katında tek makbul olan İslam dinine girin. Küfürde direnmek azabı getirir. Azab ise mağfiretin mukabilidir.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلَّ أَحَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلَّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ
مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فُكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ

“(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: “Size temiz ve hoş olan şeyler, bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı. Onların sizin için tuttuklarından yiyin. Onu (av için) salarken üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, (Serü'l-Hisab) hesabı çok çabuk görendir.” (Mâide, 5/4).

Bu ayette de Allah kullarını Allah'a karşı gelmemeleri konusunda uyararak, aksi durumda Allah'ın onların hesabını çok çabuk görüp cezalandıracağını vurgulamaktadır.

أُولَئِكَ يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْفُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ

“Onlar, bizim yeryüzüne (kudretimizle) gelip onu etrafından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah, hükmeder. O'nun hükmünü bozacak hiçbir kimse yoktur. O (Serü'l-Hisab) hesabı çabuk görendir.” (Ra'd, 13/41).

Bu ayetin içeriğine benzer bir ayette şudur.

بَلْ مَنَعْنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ
أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ

“Evet, biz onları da atalarını da, faydalandırdık. Öyle ki uzun süre yaşadılar. Ama artık görmüyorlar mı ki, biz yeryüzünü çevresinden eksiltiyoruz? O hâlde, onlar mı galip gelecekler?” (Enbiyâ, 21/44).

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقَرْيِ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“And olsun, biz çevrenizdeki memleketleri de yok ettik. (Doğru yola) dönsünler diye ayetleri tekrar tekrar açıkladık.” (Enbiyâ, 21/44).

Allah, kullarını ahirette hesaba çekecektir. Cezalandırması yakındır, kaçış yoktur. Onların cezalandırılması için acele etmez. Zira Allah, dünyada onlara öldürülme, esir edilme, rezil rüsvay ve zelil olma ve cezalandırılma şeklinde azab ettikten sonra ahirette de azaba çarptıracaktır.

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقْرَنِينَ فِي الْأَصْفَادِ سَرَابِيَهُمْ مِّنْ قَطْرَانٍ وَتَعْشَىٰ وُجُوهُهُمْ
النَّارُ لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

“O gün, suçluları zincirlere vurulmuş olarak görürsün. Gömlekleri katrandandır. Yüzlerini de ateş bürüyecektir. Allah, herkese kazandığının karşılığını vermek için böyle yapar. Şüphesiz Allah (Serü'l-Hisab) hesabı çabuk görendir.” (İbrâhîm, 14/49-51).

Bu ayette de şirk, küfür ve günahıta ısrar eden kimselerin cehennemde maruz kaldıkları işkence ve azabtan misaller verilerek, Allah'ın hesabı çabucak görerek bu kimseleri nasıl cezalandırdığını açıklamaktadır. Böylece insanlar uyarılmakta ve onlar Allah'a iman ve ibadete sevk edilmektedir.

Bütün bu ayetler Allah'ın Serü'l-Hisab isminin, günah, şirk ve küfür ile birlikte anıldığını ortaya koymaktadır. Bu sayede bu durumdaki insanlar korkutularak hakka doğru yönelmeleri hedeflenmektedir. Hakka doğru yönelmek isteyen bu gibi kullar, tevbe ve İstiğfârda bulunacak ve bu vesile ile af ve mağfîret tecelli edecektir.

Allah'ın Serü'l-Hisab ismi hadis-i şeriflerde de varid olmuştur. Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir duasında “Allah'ım! Ey Serü'l-Hisab olan! Bu birleşik olan düşmanlarımızı bozguna uğrat!”²⁸² Buyurmaktadır. Bu hadis-i şeriften Allah'ın bu isminin bu dünyada da tecelli ettiğini ve “işleri çabuk bitiren” bir anlamda taşıdığını anlamaktayız.

2. 3. 3. 5. Kâhir

Allah'ın Kâhir ismi mağfîret ifade eden Esmayı Hüsna'ların mukabili olan bir isimdir. Kur'ân'da Allah'ın Kâhir ismi iki defa varid olmuştur. Bir defa da insanlar için varid olmuştur. Kâhir ismi kahr masterından gelirler. Kahr, zelil etmekle birlikte galebe etmek, muktedir olmak demektir.²⁸³ Kâhir, zelil ederek galib gelen, hükmeden, muktedir olan, anlamına gelmektedir. Neseî kahr'ı şöyle tarif eder. “Gayrinin ulaşmasını engelleyerek muradına kavuşmak”²⁸⁴ anlamına gelir.

Kâhir, Galib olan, muktedir olan, üstün olan, yenilmez güce sahip olan, zorla istediğini yapman-yaptıran, gibi anlamlara gelir. Allah'ın ismi ve sıfatı olarak Kâhir, galip gelen, zelil eden, istediğini yapan, üstün gelen, gücü her şeyi kuşatan, kuvvet ve kudretine güç yetirilemeyen, yaratıkları dilediği gibi yöneten, dilediğini yapmaktan hiçbir şey kendisini aciz bırakamayan anlamına²⁸⁵ gelir.

Allah'ın Kahir ismi şu ayetlerde varid olmuştur.

---

²⁸² Buhârî, **Cihat**, 98.

²⁸³ Beydâvî, **Tefsîr**, 6/18, hk, 1/487; İsfahânî, **Müfredât**, **KHR md.** , s. 686; Fîrûzâbâdî, **Besâir**, **KHR md.** , 4/314; Yıldırım, **Kur'ân'da Uluhiyyet**, s. 234; Ulutürk, **Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor**, s. 142.

²⁸⁴ Neseî, **Tefsîr**, 6/18, hk, 2/10.

²⁸⁵ Beydâvî, **Tefsîr**, 6/18, hk, 1/487; Neseî, **Tefsîr**, 6/18, hk, 2/10; Yıldırım, **Kur'ân'da Uluhiyyet**, s. 234; Büyükçapar, Ali, **İsm-i Azam (Esmâ-ül Hüsna)**, İnsan Saati Yayınları, İstanbul 2003, s. 48-49

وَأَنْ يَمْسَسَكَ اللَّهُ يَضُرُّ فَلَا مَكْشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسَكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۖ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

“Şayet Allah sana bir zarar dokundursa, bunu O'ndan başka giderecek yoktur. Fakat sana bir hayır dokunduracak olsa onu da kimse gideremez. Bil ki O, her şeye hakkıyla gücü yetendir. O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.” (En’âm, 6/17-18).

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۖ وَيُرْسِلْ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ تَوَفَّقَهُ رُسُلُنَا لَهُمْ لَّا يُفْرَطُونَ

“O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. Üzerinize de koruyucu melekler gönderir. Nihayet birinize ölüm geldiği vakit (görevli) elçilerimiz onun canını alır ve onlar görevlerinde asla kusur etmezler.” (En’âm, 6/17-18).

Şu ayette ise insanlar için varid olmuştur.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَنْدَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذُرْكُمُ الْهَيْكَةَ قَالَ
سَقَتُلْ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي ۖ نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ

“Firavun kavminden ileri gelenler dediler ki: ‘Sen (sihirbazları cezalandıracaksın da) Mûsâ’yı ve kavmini, bu ülkede fesat çıkarırsınlar, seni ve ilâhlarını terk etsinler diye bırakacak mısın?’ Firavun, “Biz onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız. Biz onların üzerinde ezici bir güce sahibiz?” dedi.” (A’râf, 7/127).

Kutub, bu ayetti tefsir ederken şunları kaydetmektedir. Hz. Musa (a.s.)’ın "Âlemlerin Rabbi “ne çağrıda bulunması, büyücülerin bu dine iman etmeleri, Musa'nın soydaşlarından bir grubunda ona iman edip âlemlerin Rabbine kul olmayı benimsemeleri Firavun devlet düzeni için bütün bir tehdit oluşturmaktaydı... Aynı şekilde kulların kulluğuna dayalı bütün devlet düzenleri için yalnız Allah'ın ilâhlığına veya Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik etmeye çağırarak çok ciddi bir tehdit

niteliği kazanmaktadır! Yeter ki, bu olgulara İslam'ın öngördüğü şekilde bakılsın, insanların kendisiyle İslam'a girdiği anlamları kastedilsin. Bu zamanda yaygınlık kazanan ciddiyetsiz ve basit anlamları ile ele alınmasın!

İşte bu nedenle bu birkaç kelime Firavun'u galeyana getirmiş ve bütün devlet düzenini sarsabilecek ciddi bir tehlike ile karşı karşıya bulunduğunu hissetmesine neden olmuştur. Buradan hareketle barbarca ve vahşice tavır koymasına bu tavrını ilân etmesine sebep olmuştur.

"Firavun dedi ki, 'Hayır onların erkeklerini öldürecek, kadınlarını sağ bırakacağız. Onları ezici baskımız altında tutacağız."

İsrail oğulları Hz. Musa'nın doğduğu sıralarda Firavun ve kurmaylarının bu tür vahşi ve barbar işkencelerine, zulümlerine uğramışlar ve önceden bunlara göğüs germişlerdi. Nitekim yüce Allah Kasas suresinde buyuruyor ki,

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يُدْبِحُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ

"Gerçekten de Firavun yeryüzünde üstünlük tasladı. Ve halkı bölük bölük yaptı. Onlardan bir bölüğü zayıf bıraktı. Çocuklarını kesiyor, kadınlarını diri bırakıyordu. Gerçekten de o bozgunculardandı. (Kasas, 28/3). Bu her yerde ve her zaman görülen zulmün, zorbalığın kendisidir. Zulmün bugünkü yöntemleri ve metotları ile yüzlerce, binlerce yıl önceki yöntemleri ve metotları arasında hiçbir fark yoktur!"²⁸⁶

2. 3. 3. 6. Kakhâr

Allah'ın Kakhâr ismi mağfîret ifade eden Esmayi Hüsna'ların mukabili olan bir isimdir. Kakhâr ismi Kahir ismi gibi kahr masterından gelirler. Kakhâr ismi Kâhir isminin mübalağalı halidir.

²⁸⁶ Kutub, Tefsîr, 7/127, hk, 6/218-219.

Kahhâr ismi kahir ismi ile aynı manayı şiddet ve tekerrür sureti ile ifade etmektedir.²⁸⁷ el-Hattabi'ye göre “el-Kahhâr odur ki, mahlûkları içinde zorbaları, azgınları hükmü ile ezer ve bütün yaratıklarına onları öldürmekle suretiyle onlara galebe eder. Allah'ın bu sıfatı bazen mahlûkatına ağır, meşakkatli, üzücü haller verebileceğini ifade eder.”²⁸⁸

Kur'an'da Allah'ın Kahhâr ismi altı defa varid olmuştur. Her altı ayeti Kerîmede de Allah'ın güzel isimlerinden olan Vahid ismi şerifi ile birlikte gelmiştir. Allah'ın Kahhâr ismi çok gâlib gelen, hükmeden, çok adaletle hüküm sürendir.²⁸⁹ Kuran-ı Kerîmde geçen ilimlerin çevresinden baktığımızda her şeye, her istediğini yapacak biçimde galib olan diye anlaşılmaktadır. Kudretinin karşısında her şeyi aciz bırakan, her şeyi hükmüne itaat ettirebilen bir galibiyet ve hâkimiyet sahibi olan, düşmanlarını kahrederek zelil ve perişan hale getiren gibi anlamlara gelmektedir.

Prof. Dr. Suat Yıldırım genel-geçer yorumların aksine bu güzel ismin cezalandırma ve azab etme anlamında değil de, “hak sahibi olarak adaletle hüküm süren, karşısına kimsenin çıkamayacağı tek hükümler ve galip” olarak anlaşılması gerektiğini tesbit etmektedir.²⁹⁰

Allah'ın Kahhar ismi şu ayetlerde varid olmuştur.

يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَرَبَابٌ مُتَّفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمْ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

“Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?” (Yûsuf, 12/39).

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ
نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ
شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

²⁸⁷ Beydâvî, **Tefsîr,12/39, hk, 1/487**; İsfahani, **Müfredât, KHR md. , s. 686**; Fîrûzâbâdî, **Besâir, KHR md. , 4/314**; Yıldırım, **Kur'an'da Ulûhiyyet, s. 234**.

²⁸⁸ Yıldırım, **Kur'an'da Ulûhiyyet, s. 234**. (Naklen)

²⁸⁹ Büyükçapar, Ali, **İsm-i Azam (Esmâ-ül Hüsnâ)**, İnsan Saati Yayınları, İstanbul 2003, s. 48-49

²⁹⁰ Yıldırım, **Kur'an'da Ulûhiyyet, s. 234**.

“De ki: “Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?” “Allah’tır” de. De ki: “O’nu bırakıp da kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan dostlar (mabutlar) mu edindiniz?” De ki: “Kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah’a, O’nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah’ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi?” De ki: “Her şeyin yaratıcısı Allah’tır. O, birdir, mutlak hâkimiyet sahibidir.” (Ra’d, 13/16).

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

“O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür ve insanlar bir ve kahhar (her şeyin üzerinde yegâne hâkim) olan Allah’ın huzuruna çıkarlar.” (İbrahim, 18/48).

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَا مِن إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

“(Ey Muhammed!) De ki: ‘Ben ancak bir uyarıcıyım. Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.” (Sâd, 38/65).

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَأَصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

“Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini seçerdi. O, bundan uzaktır, yücedir. O, bir ve her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan Allah’tır.” (Zümer, 39/4).

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

“O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah’a gizli kalmaz. Bugün mülk (hükümranlık) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır.” (Ğafir-Mü’min, 40/16).

2. 3. 3. 7. el-Müntekîm-Zü’ntikâm

Mağfiretin mukabili olan Allah’ın Esmayi Hüsna’sından biri de el-Müntekîm/Zü’ntikâm ismidir. Allah’ın bu ismi Allah’ın “intikam alan, intikam sahibi” anlamındadır. Allah’ın şirk, küfür ve günahlarda ısrar eden kullarından Allah’a karşı işledikleri bu suçlar nedeniyle onlardan hem bu dünyada hem de

ahirette intikam aldığını beyan ettiği için Allah'ın bu güzel ismini de çalışmamıza dâhil ettik.

Allah'ın bu ismi Kur'ân ile sabittir. Biz de Allah'ın bu isminin ayetlerde nasıl varid olduğunu incelemeye çalışacağız. Müntekîm, öç almak, cezalandırmak, bir işi kerih görüp ayıplamak, yadırgamak, çabuk anlamlarındaki n-k-m kökünden gelir. Müntekîm, suçluyu cezalandıran, Zü'ntikâm, intikam sahibi²⁹¹ demektir.

Allah'ın sıfatı olarak Müntekîm ve Zü'ntikâm, zalimleri, zorbaları, azgınları, suç ve günah işleyenleri önce bu davranışlarından sakındıran, hallerini düzeltmeleri için onlara mühlet veren, sonra isyana ve azgınlığa devam edenleri şiddetle cezalandıran, mazlumun hakkını zalimden alan, mazlumun intikamını alan gibi anlamlara gelmektedir. Allah'ın Müntekîm ismini, Esmâ-i Hüsna yazarları, Suçluları cezalandıran, suçları, adaleti ile müstahak oldukları cezaya çarpan gibi manalar ile ifade etmişler. Yüce Allah'ın sıfatı olarak gelen intikam kelimesi, müstahak olunan miktarda cezalandırmak anlamına gelir. Allah'ın intikamı, bir öç alma, hıncını çıkarma değil, zalimleri ve kâfirleri, yaptıkları zulüm ve haksızlıklardan dolayı cezalandırma,²⁹² zulüm etmeksizin intikam alan, asilerin belini kıran, canileri cezalandıran, asilerin belini kıran, canilerin hakkından gelen, taşkınlık yapan azgınlara haddini bildiren²⁹³ gibi anlamlar vererek açıklamışlardır.

Bu âlimlerin yaptıkları açıklamalara bakacak olursak hepsindeki ortak yönün suçluların cezalandırılması olduğunu göreceğiz. Bu cezalandırma hem bu dünyada gerçekleşmekte hem de ahirette verilecek cezalandırmayı kapsamaktadır.

Allah'ın bu Esmâ-i Hüsna'sı Kur'ân'da 3 defa azamet çoğulu ile Müntekimun şeklinde varid olmuştur. (32/22-43/41-44/16). 4 ayette de Zü'ntikâm olarak varid olmuştur.

Azamet çoğulu ile varid olduğu ayetler şunlardır.

---

²⁹¹ İsfahânî, **Müfredât, NKM, md.** , s. 822; Fîrûzâbâdî, **Besâir, NKM md.** , 5/116; Yıldırım, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, s. 301; Ulutürk, **Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor**, s. 141.

²⁹² Taberî, **Tefsîr, 3/3-4, hk**, 3/168-169; Gazali, **Esmâ-i Hüsna Şerhi**, s. 169.

²⁹³ Taberî, **Tefsîr, 3/3-4, hk**, 3/168-169; Gazali, **Esmâ-i Hüsna Şerhi**, s. 169.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ دُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ □ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِ □ إِنِ مُنْتَقِمُونَ

“Kim, Rabbinin ayetleri kendisine hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalimdir? Şüphesiz ki biz suçlulardan intikam alıcıyız.” (Secde, 32/22).

فَأِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ

“Ya biz seni (bu dünyadan) alır götürürüz de, onlardan intikam alırız.” (Zuhruf, 43/41).

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ

“Onları o en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız günü hatırla. Şüphesiz biz öcümüzü alırız.” (Duhan, 44/16).

Zü’ntikâm olarak varid olan ayetler ise şunlardır.

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ مِنْ قَبْلُ هُدًى
لِّلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ

“O, sana Kitab’ı hak ve kendisinden öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. O, daha önce Tevrat’ı ve İncil’i insanlar için birer hidayet olarak indirmişti. Furkan’ı da indirdi. Şüphesiz, Allah’ın ayetlerini inkâr edenler için şiddetli bir Azâb vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, (Zü’ntikâm) intikam sahibidir.” (Âl-i İmrân, 3/3-4).

Allah’ın Zü’ntikâm ismi bu ayette Azîz ismi ile birlikte zikredilmiştir. Bununla Allah’ın çok güçlü olduğu ve suç ve hatada ısrar eden müşrik, kâfir ve günahkâr Müslümanları cezalandırmaya kadir olduğunu belirtmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيِّدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّداً فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ
مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا
لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَقَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ

“Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâbe’ye

ulaştırılmak üzere, öldürdüğüünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan veya yoksulları yedirmek suretiyle kefarete yahut onun dengi oruç tutmaktır. (Bu) yaptığı işin kötü sonucunu tatması içindir. Allah, geçmiştekileri affetmiştir. (Mâide, 5/95).

Bu ayeti Kerîmede ise Allah Müslümanlara seslenmekte ve gûnahta, Allah'a isyanda ısrar etmemeleri konusunda onları uyarmaktadır. Şayet gûnahta ısrar ederlerse Allah'ın onlardan intikam alacağını, Allah'ın bu intikamı almaya gücünün yettiğı bildirilmektedir. Müslüman şayet bu gûnahından vazgeçip Allah'tan af ve mağfiret dilerse Allah'ın geçmiş olan bu gûnahları af ve mağfiret edeceğini aksi takdirde Allah'ın onları cezalandıracağı belirtilmektedir.

فَلَا تُحْسِبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفاً وَعَدِّهِ ۚ رُسُلُهُ اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ ۙ بِيْرٌ دُوْا اِنْتِقَامِ

“Sakın Allah'ın, peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir.” (İbrahim, 14/47).

SONUÇ

Bu çalışmamızda Kur'ân'da mağfiret meselesini incelemeye çalıştık. Allah'ın mağfiretinin ne kadar büyük bir lütuf olduğunu ortaya koymaya gayret ettik. Kur'ân'ın hemen bütün surelerinde ya doğrudan veya dolaylı olarak bir şekilde mağfiret anlatılmaktadır. Mağfiret Kur'ân'da bazen fiil olarak bazen isim olarak bazen sıfat olarak varid olmuştur. Bazen mağfiret Allah'ın peygamberleri hakkında tecelli etmiş bazen de gelecekte müslümanlar için vaad edilmiştir.

Allah kendisini Kur'ân'da kullarına tanıtırken, isim ve sıfatlarını bildirirken mağfiret fiilini de bildirmektedir. Allah'ın o güzel isimleri mağfireti ifade etmektedir. Biz, bunu “Esmâ-i Hüsna-Mağfiret” başlığı altında incelemeye çalıştık. Ayrıca mağfiret ile yakın anlamlı olan birçok Esmâ-i Hüsna'lar da varid olmaktadır. Bunu da “Mağfiret ile yakın anlamlı Esmâ-i Hüsna” başlığı altında işledik. Allah'ın mağfiretinin tecelli etmemesi halinde müşrik, kâfir ve günahta ısrar eden müslümanlar için hangi azab ve sıkıntıların vuku bulacağını, “mağfiret mukabili Esmâ-i Hüsna” başlığı altında izah etmeye çalıştık.

Allah'ın mağfireti sadece mü'min kullar içindir. Mağfiret iman dünyasının bir gerçeğidir. İmanı olanların bir hakikatidir. Şirk ve inkâr için, müşrik ve kâfirler için söz konusu değildir.

“Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, mağfiret etmez. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar, mağfiret eder. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür.” (Nisâ, 4/116).

Mağfiret Allah'ın büyük bir lütfudur. Ve rahmet, şefkat, merhamet, acıma, affetme, bağışlama ve iyilikleri kapsamaktadır. Bu itibarla, Hz. Âdem (a.s)'dan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)' e kadar bütün peygamberler mağfiret talebini, İstiğfârî dillerinden düşürmemişlerdir. Bütün peygamberler başta kendileri, aile efratları ve kıyamete kadar gelecek olan bütün mü'minler için Allah'tan mağfiret dilemişlerdir. Müslümanlar da peygamberlerinin yolundan giderek her gün Allah'tan mağfiret dilemektedirler.

Hz. Âdem (a.s) ve eşi Hz. Havvâ (r.a.), *“Dediler ki: ‘Rabbimiz! Biz kendimize (nefsimize) zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz (mağfiret etmez) ve bize acımazsan (merhamet etmezsen) mutlaka biz ziyan edenlerden oluruz”* (A'râf, 7/23) diye mağfiret dilemişlerdir.

İnsanlığın ikici atası olarak adlandırılan Hz. Nûh (a.s.) ise *“Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla (mağfiret eyle). Zalimlerin de ancak helâkini arttır”* (Nûh, 71/28) diye Allah'tan mağfiret dileğinde bulunmuştur.

Peygamberlerin atası Allah'ın dostu ve halili Hz. İbrâhîm (a.s.) da *“Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana-babamı ve bütün inananları bağışla (mağfiret eyle)”* (İbrâhîm, 14/41) diyerek kendisi, anne ve babası ve bütün mü'minler için Allah'tan kıyamet gününde mağfiret istemiştir. Peygamberlerin sonuncusu ve son halkası olan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) *“Ben günde en az yüz defa Allah'tan mağfiret talep ediyorum”* diye buyurmuştur.

Allah'ın mağfireti ne kadar büyük lütuf ve ihsan ise Allah'ın mağfiretinin tecelli etmemesi de o kadar dehşet ve azab vericidir. Çünkü Allah'ın mağfiretinin tecelli etmemesi halinde, müşrik, kâfir ve günaha ısrar eden müslümanlar için hem bu dünyada hem de ahirette felakettir.

Bu çalışmamız neticesinde dikkatimizi çeken diğer bir husus ise, Allah'tan gelen iyilik, ihsan ve nimetlerin tamamının Allah'ın mağfiretinin tecelli etmesinden sonra vuku bulmasıdır. Bütün peygamberler kavimlerini Allah'tan mağfiret dilemeye davet etmişler ve eğer mağfiret talep ederlerse hem bu dünyada hem de ahirette

Allah'ın nimetlerine kavuşacaklarını vaad etmişlerdir. Biz sadece bir örnek ile yetineceğiz.

Hz. Nûh (a.s.) Allah'a kendi kavmine şöyle seslendiğini Kur'ân haber vermektedir.

“Dedim ki: Rabbinizden bağışlama dileyin (İstiğfâr dileyin) çünkü O çok (Ğaffâr) bağışlayıcıdır. (Bağışlama dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin. Sizi mallarla, oğullarla desteklesin ve sizin için bahçeler var etsin, sizin için ırmaklar var etsin.” (Nûh, 71/28).

Allah'ın mağfireti bu kadar önemli ve değerli ise ona ulaşmak elbette kolay olmayacaktır. Allah'ın mağfiretine nasıl nail olunabileceğini de “Allah'ın mağfiretine nail olmanın şartları” başlığı altında izah etmeye çalıştık. Allah'tan dileğim beni, annemi-babamı, bu çalışmamda emeği geçen bütün hocalarımı, yazdıkları eserlerden istifade ettiğim bütün âlimleri ve bütün Müslümanları mağfiretine nail etmesidir.

Bu çalışmaya ait bütün hata, kusur ve eksiklikler şahsıma aittir. İyilik ve güzellikler ise sonsuz kerem, mağfiret ve rahmete sahip olan Rabbimin fadlındandır.

Bu çalışmamızın, başta yazarı olmak üzere toplumumuza faydalı olmasını, eksik ve hatalarından dolayı da Allah'tan da afvü mağfiret dilerim.

KAYNAKÇA

- ABDULBAKÎ, Muhammed Fuat, **el-Mu'cemü'l-Mufehres li elfazi'l-Kur'ân'il-Kerîm**, Darü'l-Ma'rife, Lübnan 2012.
- ABDURRAZİK, Ali, Emali Ali Abdurrazık **Fi İlmi'l-Beyan ve Tarihihi**, Mısır 1911.
- ABDULHAMÎT, Ahmet, **Muhaderatu Fi'l-Belağiyeti'l-Arabiyyeti ve Tarihiha**, al-Azhar Yayınları, Kâhire 1989.
- ALÜSÎ, Şihabüddin Mahmud, **Ruhu'l-Meâni fi Tefsiri'l-Kur'ân'i'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesani**, Daru İhyau't-Turasi'l-Arabî, Beyrût, 1408.
- ALÛSÎ, Mahmut Şükri el-Beğdadi, **Bülüğü'l-Ereb Fi Mearifi Ehvali'l-Arab**, Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrût ts.
- ALYÛH, Hilmi Muhammed, **Nazaratün Fi'l-Edebi'l-Cahiliyye**, al-Azhar Yayınları, Kâhire ts.
- ALİYYÛ'L-KARÎ, **Şerhu Fikhü'l-Ekber**, Mısır 1323.
- ARSLAN, Ali, **Büyük Kur'ân Tefsiri**, Arslan Yayınları, İstanbul ts.
- ATEŞ, Süleyman, **Kur'ân Ansiklopedisi**, Küba Yayınları, İstanbul ts.
- AYDIN Ali Arslan, **İslâm'da İman ve Esasları**, DİB Yayınları, Ankara ts.
- BEDİÛ'Z-ZAMAN, Said Nursi, terc, Doc. Dr. Şadi Eren, **İşaratü'l-İ'caz**, Şahdamar Yayınları, İzmir 2011.
- BEYDÂVÎ, Nasiruddin Abdullah b. Ömer (ö. 791/1388), **Tefsirü'l-Beydâvî Envaru't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil**, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babî el-Hâlebî, Mısır 1955.

- BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed, **Kitabü'l-Esma Ves-Sifat**, Nşr. M.Z el-Kevseri, Darü'l-İhai't-Turasi'l-Arabî, Beyrût ts.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâîl, **el-Câmiu's-Sahîh, (Sahîhu Buhârî)** İstanbul, 1315.
- BURSALI, Mustafa Necâtî, **Esma-i Hüsna Şerhi**, Erhan Yayınları, İstanbul ts.
- BÜYÜKÇAPAR, Ali, **İsm-i Azam (Esma-ül Hüsna)**, İnsan Saati Yayınları, İstanbul 2003.
- CAHİZ, Amr b. Bahr (ö.255/868), **el-Beyan ve't-Tebyin**, thk. Hasan es-Sendubi, Beyrût 1993.
- CEBECİ, Lütfullah, **Kur'ân'da Şer Problemi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1985.
- CEVHERÎ, İsmâîl b. Hâmmad (ö. 396/1005), **es-Sihâh**, thk. Ahmed Abdulğafur Attar, Beyrut 1984.
- CÜNDÎ, Enver, **el-Fushâ Luğatu'l-Kur'ân**, Beyrût ts.
- ÇAĞATAY, Neş'et, **İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, 3. Baskı, A.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, XCV, Ankara 1971.
- ÇELEBÎ, Rabiha ve Nasrullah Hacımüftüoğlu, **Teshilü'l-Belağa**, Anadolu Matbaası, İzmir 1996.
- ÇUHADAR, Mustafa, **Fesahât, İslam Ansiklopedisi**, T.D.V. İstanbul 1995.
- DAYF, Şevki, **el-Belağa**, Darü'l- Meârif, Kâhire 1965.
- DERVEZE, İzzet, **et-Tefsirü'l-Hadis**, Ekin Yayınları, İstanbul 1998.
- DİB Yayınları, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, Haz, Komisyon, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Ankara 2006.
- DİB Yayınları, **Kur'ân Yolu Meâli**, Haz, Komisyon, Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrıncı-İbrâhîm Kâfi Dönmez-Sadettin Gümüş, , Ankara 2014.
- EBÛ DÂVÛD, *Sünen*, Kâhire 1369/1950.
- EBÛ HAYYAN, Muhammed b. Yusuf (ö. 754/1353), **Tefsirü'l-Bahru'l-Muhît**, Darü'l-Kutubü'l-İlmiyye, Lübnan 2010.
- ELİADE, Mircea, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Çevr, Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.
- ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Sadeleştirilenler, İsmâîl Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Azim Dağıtım, İstanbul 2007.

- ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, **Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli**, Tas. Enes Tahsin Bilgin, Bağımsız Yayıncılık, İstanbul 2009.
- ENDELÜSÎ, Ahmet b. Muhammed b. Abdürrebbihi el-Endülûsi, **el-İkdü'l-Ferid**, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrût 1.Baskı, 1990.
- FERRA, Ebi Zekeriyya Yahya b. Ziyad (ö. 207), **Meâni'l-Kur'ân**, Darü's-Surur, Beyrût ts.
- FİRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddin, **el-Kamûsü'l-Muhît**, Mektebetü't-Ticaretü'l-Kübra, Mısır ts,
- EL-FİRUZÂBÂDÎ, Mecdüddin Muhammed İbn Yakub (ö. h, 817) **Besâirü Zevî't-Temyiz fi Letai'l-Kitabi'l-Aziz**, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrût ts.
- GAZZALÎ, Ebi Hamid Muhammed b. Muhammed, **İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn**, Trc, Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul ts.
- Ahret Hayatı**, Trc. Hüseyin Okur, Semerkand Yayınları, İstanbul ts.
- Kitabü'l- Esmâ'ül- Hüsna**, Trc. Y. Arıkan, Arslan Yayınları, İstanbul ts.
- GÜMÜŞHANEVÎ, Ahmet Ziyaeddin, **"Gafillerin Kurtuluş yolu."** Terc. Ali Kemal Saran, İkbâl Yayınları, Ankara ts.
- GÖRMEZ, Mehmet vd, **Yaşayan Dünya Dinleri**, DİB Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2007
- HAŞİMÎ, Ahmet, **Cevahirü'l- Belağa**, Daru Kahraman, İstanbul 1984.
- İBN AŞÛR, Muhammed et-Tahir, **et-Tahrir ve't-Tenvir**, Tunus 1984.
- İBN ATIYYE, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib, **el-Muharreru'l Vecîz fi Tefsîri'l-Kitabi'l Aziîz**, Nşr, Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Beyrût 1413/1993.
- İBNÛ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferac Abdurrahman İbn Ali (ö. 587/1200), **Nüzhetu A'yuni'n-Nezair Fi İlmi'l-Vucuhi ve'n-Nezair**, Beyrût 1987
- İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdülmelik, **es-Siretü'n-Nebevi**, Dâru'l-Ceyl, Beyrût, 1987.
- İBNİ KESİR, Ebu'l-Fida İsmâîl (ö. 774/1372), **Tefsirü'l-Kur'ân'il-Azim**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1969.
- İBNÛ'L-KELBÎ, **Kitabü'l-Asnam (Putlar Kitabı)**, Çev. Beyza Düşüngen, A. Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara 1969.
- İBN MÂCE, Muhammed b. Yezîd, **Sunenu'l-Mustafâ**, Mısır 1372/1952.

İBN MANZUR, Cemalüddin Muhammed b. Mukerrem (ö.711/1311), **Lisanü'l-Arab**, Darü'l-Fikr, Beyrut 1994.

Intcoducition a la Foi Catholigue, Tr. Ch. Ehlinger, Paris 1968.

İSFAHÂNÎ, Rağıb, **Müfredatu Elfazi'l-Kur'ân**, thk, Safvan Adnan Davudi, ed-Darü's-Şamiyye, Beyrût 2009.

İZUTSU, Toshihiko, **Kur'ân'da Allah ve İnsan**, Çev. Süleyman Ateş, Ankara 1975.

KARAGÖZ, İsmâîl, **Günahlar Tövbe ve İstiğfâr**, DİB Yayınları, Tashih, Ali Osman Parlak, Ankara ts.

KARAMAN, Hayrettin, vd. **Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri**, D.İ.B. Yayınları, Ankara 2007.

KILIÇ, Sadık, **Kur'ân'da Günah Kavramı**, Hibaş Yayınevi, Ankara ts.

KIZIL, Hayreddin, **Mecusilikte Ateş Sembolü**, A Grafik Yayınları, Diyarbakır 2014.

KURTUBÎ, Ebi Abdillâh Muhammed, b. Ahmed el-Ensari, **Tefsirü'l-Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Darü'l-Kutubü'l-İlmiyye, Lübnan 2010,

KUTUB, Seyyid, **Fî Zilâl-il-Kur'ân**, Mütercimler, M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul ts.

Kur'ân da Edebi Tasvir, Çeviren Süleyman Ateş, Hilal Yayınları, Ankara ts.

MEVDUDÎ, Mevlana Seyyid Ebü'l-Ala, **Tefhimü'l-Kur'ân**, İnsan Yayınları, İstanbul ts.

MUHAMMED, Fuat Abdalbâkî, **el-Mu'cemü'l-Mufehres li elfazi'l-Kur'ân-ı'l-Kerîm**, Darü'l-Marife, Lübnan-Beyrût 1433/2012.

MÜSLİM, İbn Haccac el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahih (Sahîhu Müslim)**, Nşr, M.F. Abdalbâkî, Mısır 1374/1955.

NASIF, Ali Mansur, **et-Tac el-Camiul-Usul Fi Ehadisü'r-Resul**, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul 1981.

NESÂÎ, Ebü AbdirRahman Ahmed, **Sunenü'n-Nesâi**, Mısır, 1930.

NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed, **Tefsirü'n-Nesefî, Medârikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil**, Darü'n-Nefais, Beyrut, Lübnan 2009.

PEHİVAN, Rauf, **Esmâ'ül Hüsna**, İstanbul Dağıtım Yayınları, İstanbul 2002.

RAZÎ, Fahrüddin, Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Teymî el-Bekrî, **Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Ğayb**, Tercüme, Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Huzur Yayınevi, İstanbul 2002.

İsmetü'l-Enbiyâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1401/1981.

en-Nubuvvât Vemâ Yetealleku Biha, Thk, Ahmed Hicâzî es-Sekâ, Dârû'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kâhire 1406/1986.

SABUNÎ, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefasîr**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

-**Safvetü't-Tefasîr Tercümesi**, Tercüme ve Tahrir Doç. Dr. Sadreddin Gümüş, Dr. Nedim Yılmaz, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul 1995.

-**Mâturidiyye Akaidi**, Terc. Bekir Topaloğlu, Ankara 1979.

SA'DÎ, Abdürrahman b. Nasirü's-Sa'dî, **Teysiru'l-Kerîmu'r-Rahman fi Tefsîri Kelâmi'l-Mennân**, Muessesetü'r-Risâle, Beyrût 1437/2005.

SÜYÛTÎ, Abdürrahman Celaluddin (ö. 911/1505), **el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân**, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır 1978.

ŞAH VELİYÛLLAH, Ahmed ed-Dehlevî, **Huccetu'llahi'l-Baliğa**, Nşr, Seyyid Sabık, Daru'l-Kutubi'l-Hadise, Mısır ts.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Fethu'l-Kadir el-Cami Beyne Fenneyyir-r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefsîr**, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrût 1994-1415.

TABERÎ, Ebi Cafer Muhammed b. Cerir, **Tefsirü't-Taberî Camial-Beyan fi Te'vili'l-Kur'ân**, ed-Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrût 1992-1412.

TAFTAZÂNÎ, Saduddin et-Taftazani, **Muhtasaru'l-Meâni**, İstanbul 1969.

TATLISU, Ali Osman, **Esmâü'l-Hüsna Şerhi**, Başak Yayınları, İstanbul ts.

TURA, Muhammed Nusret, **O'nun Güzel İsimleri**, İnsan Yayınları, İstanbul ts.

TİLMİSÂNÎ, Afifüddîn Süleyman, **Esmâü'l-Hüsna**, İnsan Yayınları, İstanbul 1996

TOPTAŞ, Mahmut, **el-Esmâü'l-Hüsna Şerhi**, Cantaş Yayınları, İstanbul 2000.

TİRMİZÎ, **es-Sünen**, Nşr, Kom, A. M. Şakir ve arkadaşları, ed-Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Lübnan 1356.

TDV, **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali**, Haz. Kom, Hayrettin Karaman, Ali Ötek ve arkadaşları, Ankara 2005.

ULUTÛRK, Veli, **Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor**, Nil A.Ş. Yayınları, İzmir 1988.

YILDIRIM, Suat, **Kur'ân'da Ulûhiyyet**, Akademi Yayınları, İstanbul 2010.

YİTİK, Ali İhsan, **Doğu Dinleri**, İsam Yayınları, Ankara 2014.

YURDAGÜR, Metin, **Ayet ve Hadislerde Esma-i Hüsna**, Marifet Yayınları, İstanbul 1996.

YÜCELER, Feridun Yılmaz, **Beyaz Sır Allah'ın Güzel İsimleri**, Alperen Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2005.

ZEBÎDÎ, Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhî**, Trc, Kâmil Miras, DİB Yayınları, Ankara ts

ZAMÂHŞERÎ, Ömer b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Carullah (ö. 538/1143), **el-Keşşaf an Hakaiku't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucuhi't-Te'vil**, , Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan 2009.